

KÖZGAZDÁSZ FÓRUM

Forum Economic
Economist's Forum

Tartalomjegyzék

SZÉKELY LEVENTE – FEKETE SZILVESZTER

Az Európai Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás feltételeinek rövid áttekintése 3

SZÁSZ LEVENTE

A termékkel és termelési folyamattal kapcsolatos termelémenedzsment-döntések és hatásuk a vállalat pénzügyi helyzetére 11

PÁL ZSUZSA – SÄPLÄCAN DORU

Élelmiszerbiztonság – versenyelőny vagy korlát? 29

NÉMETHNÉ GÁL ANDREA

A magyarországi kis- és középvállalkozások banki kapcsolatainak alakulása a rendszerváltástól napjainkig 37

BAKÓ BOTOND

A Fenichel-hagyaték története (1868–1893) 55

PÁSZTOR CSABA

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban – LX. rész 65

Fontosabb gazdasági események 67

Hírek 71

A lap tartalmának román és angol nyelvű kivonata és tartalomjegyzéke 73

Az Európai Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás feltételeinek rövid áttekintése

SZÉKELY LEVENTE – FEKETE SZILVESZTER

Minden kétséget kizáróan az Európai Unió (EU) egyik igen látványos megvalósítása a Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) létrehozása volt. Amikor több mint egy évszázada a *The Economist* híres szerkesztője, William Bagehot, közös pénzt jósolt Európának, kijelentései nevelésnek tűntek. Ma azonban az eurót már olyan országokban is szívesen elfogadják, ahol az még nem hivatalos pénznem. Az alábbiakban az EU Gazdasági és Monetáris Uniójához való csatlakozásnak a feltételeit, illetve ezek indokoltságát vesszük röviden szemügyre.

1991 decemberében az Európai Unió államfői történelmi jelentőségű dokumentumot írtak alá Maastrichtban. A maastrichti szerződés sokkal többet tartalmaz, mint a monetáris unió jogi keretét, de a legtöbben mindössze annyit tudnak róla, hogy ez adta a végső lökést az európai monetáris integráció folyamata beindulásának.

A maastrichti szerződés két alapelvre épül. Az egyik az, hogy az átmenet a monetáris unióba egy lassú és fokozatos folyamat kell legyen, amely több évig tart. Másodsorban pedig a monetáris unióhoz való csatlakozást feltételekhez (az ún. konvergenciakritériumokhoz) kötötték. Jelen dolgozatban ezen stratégiát elemezzük, ez ugyanis továbbra is érvényes marad, minthogy a GMU-hoz csatlakozni kívánó országoknak ma is be kell azt tartaniuk. Leginkább pedig a közép-kelet-európai országok esélyesek a csatlakozásra, emiatt közülük kerülnek ki az elsők, akik ezen stratégia által lefektetett útvonalat végig kell járják.

Nem árt tudni, hogy az egyetlen lehetőség nem a Maastricht-féle stratégia volt. Tulajdonképpen a történelem elég olyan esetet kínál, amelyben a monetáris uniót egészen másképpen valósították meg. Egyik legismertebb konkrét példa a két Németország 1990. július 1-jei monetáris egyesítése. Ennek jellemzője a gyorsaság és a feltétlen jelleg volt, mely leginkább abban nyilvánult meg, hogy a monetáris unió létrejöttének döntése 1989 végén született meg, és csekély hat hónappal később a német monetáris unió már tényadat volt. Amint azt jól tudjuk, az Európai Uniónak éppen egy évtizedre volt szüksége ugyanezt megvalósítani. Emellett Kelet-Németországnak semmiféle feltételeket nem kellett teljesítenie. Ha a maastrichti kritériumokhoz akár hasonlókat is állítottak volna eléje, a német monetáris unióból nem lett volna semmi. Mindez azt igazolja, hogy a monetáris uniót gyorsan és mindenféle feltételek nélkül is meg lehet valósítani. Az persze még nem világos, de az alábbiakban rávilágítunk, hogy Európában éppen a Maastricht-féle stratégia volt a kívánatos.

---

1. A maastrichti szerződés

A monetáris unió megvalósításának szempontjából a maastrichti szerződés két alapelve a fokozatosság és konvergencia volt. Az elkövetkezőkben ezt a kettőt vizsgáljuk.

A szerződést 1991-ben írták alá; 12 évvel később a monetáris unió megalakult. Ezt a tizenkét évet pedig fokozatos átmenet jellemezte. Az átmenet fő jellemzője az volt, hogy az egyes országok gazdaságai egymáshoz közeledő (konvergáló) folyamaton mennek át, végül pedig az ún. konvergenciakritériumokat képesek teljesíteni. Ezek szerint egy ország akkor csatlakozhat a monetáris unióhoz, ha egyszerre képes teljesíteni az alábbi feltételeket:

1. saját évi inflációs rátája legfeljebb 1,5%-ponttal nagyobb, mint a tagországok közül a három legalacsonyabb inflációval rendelkező ország évi inflációs rátáinak számtani átlaga;

2. hosszú távú kamatlába legfeljebb 2%-ponttal haladja meg az előbbi módszer alapján meghatározott három ország kamatlábainak számtani átlagát;

3. a csatlakozást megelőző két évben részt vett az ERM II-ben¹, és mindezen időben egyszer sem értékelte le saját pénznemét;

4. éves költségvetési hiánya nem nagyobb, mint GDP-jének 3%-a; az államadósága nem nagyobb, mint GDP-jének 60%-a.

1998 májusában döntöttek el, hogy 11 ország (Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország) teljesítették a fenti nominális konvergencia kritériumait. Az 1998-as csoportból akarata ellenére csak Görögország maradt ki, minthogy nem volt képes a feltételeket teljesíteni, 2002. január 1-jén azonban csatlakozott a monetáris unióhoz. A további három EU-tagállam (Dánia, Nagy-Britannia és Svédország) úgy döntött, hogy nem csatlakozik a monetáris unióhoz. Nagy-Britannia opciós jogot kapott már a szerződés megírásakor.² Dánia a csatlakozást az országban rendezett referendumtól tette függővé. (Ez pedig negatív eredménnyel zárult.) Svédország pedig kihasználta a maastrichti szerződés egyik kikapuját, és mivel nem volt hajlandó mai napig sem az ERM II-ben részt venni, nem csatlakozott az unióhoz.

A GMU indításának egyik jellegzetessége említésre méltó. Hivatalosan a GMU 1999. január 1-jén lépett életbe, ugyanis az Európai Központi Bank (EKB) ekkor vette át a nemzeti bankoktól a hatalmat, és ekkor vezették be az eurót is. A teljes monetáris unió viszont csak három évvel később, 2002. január 1-jén vált valóra, mivel addig az euró csak számlapénzként létezett. Ezen időpontot megelőzően került sor az árfolyamok végleges és visszavonhatatlan rögzítésére. Utána az euró pénzermék és bankjegyek bevezetésére, végül pedig a nemzeti készpénz forgalomból való kivonására.

---

¹ Az Európai Unió árfolyam-mechanizmusa (Exchange Rate Mechanism). A római számozás arra utal, hogy egy elődje is volt (az ERM I. vagy egyszerűen ERM), amely viszont, mint ismeretes, igen szűk intervenció sávja miatt ($\pm 2,25\%$) 1993-ban összeomlott.

² Itt pontosan az azóta elhíresült *Opting out clause*ról van szó.

A nemzeti bankok a GMU indulásával nem szűntek meg létezni. Az EKB-vel együtt alkotják az Eurosystemet³. Ezen a megmaradt nemzeti bankoknak a monetáris politika fölött nincs többé döntéshozatali jogkörük, ebből a szempontból csupán az EKB döntéseit hajtják végre. Egyik fontos szerepük viszont továbbra is megőrződött: az ország bankrendszeri felügyelete.

2. Miért szükségesek a konvergenciakritériumok?

Az előbb megmutattuk a két Németország esetén, hogy a monetáris uniót életbe lehet léptetni különösebb feltételek nélkül is. A monetáris unió előnyeit és hátrányait taglaló, optimális valutaövezetek elmélete a sikeres csatlakozáshoz elsősorban a munkaerő-piaci rugalmasságot követeli meg. Az elmélet szerint, ha ezt teljesítettük, nincsen szükség további feltételekre, a monetáris unióhoz azonnal lehet csatlakozni. Ekkor tehát miért állítottak a maastrichti szerződés aláírói ilyen makroszintű feltételeket a csatlakozni szándékozó országok elé?

2.1. Árstabilitási konvergencia

A fenti kérdés válasza az attól való félelemmel kapcsolatos, hogy az unió hajlamos lenne a magas inflációra. Ennek megértéséhez érdemes elővenni a Barro–Gordon-modellt, amelyet az alábbi, 1. sz. ábrán tüntetünk fel.

Konkrét példával mutatjuk be a modellt,⁴ ehhez pedig Németországot és Olaszországot választottuk ki. Elemzésünk érdekében a két országot azonosnak tekintjük a kormányzati preferenciáik kivételével. (Ezt a feltételt igazából nem követeli meg a modell, csak azért szükséges, hogy mindkét ország helyzetét feltüntethessük ugyanazon koordináta-rendszerben.) Amint az ábrán látszik, a német kormányzat az olasszal ellentétben nagy hangsúlyt fektet az infláció leküzdésére (közömbösségi görbéi laposabbak, az Olaszországié meredekebbek). A munkanélküliség természetes rátája mindkét országban u_N ugyanaz, és megegyezik a megcélzott inflációs szint is (u^*). Ekkor a Barro–Gordon-modell alapján a két ország hosszú távú egyensúlya rendre E_O -ban, illetve E_N -ben lesz. Azaz Olaszországban átlagosan magasabb az infláció, mint Németországban. A monetáris unió a két ország között azt feltételezi, hogy a közös központi bank veszi át a monetáris hatalmat. Ennek az alábbi két következménye van.

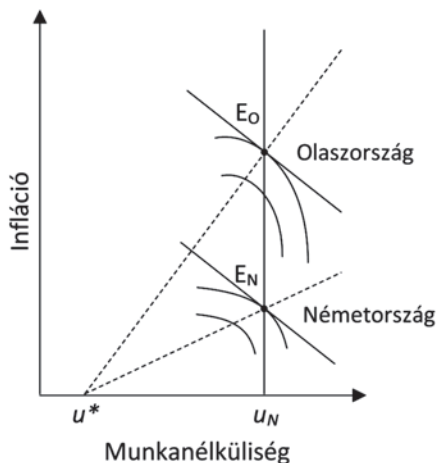
Mivel az új központi bank valószínűleg egy átlagos inflációs szintet megcélzó stratégiát fog követni, ez azt jelenti, hogy a modell egyensúlya az u_N félegyenesre, az E_O és E_N pontok közé kerül. Így Németországnak veszteséget kell elszenvednie. (Természetesen a monetáris uniónak előnyei is vannak, de akkor is Németországnak

³ Jelentése: eurorendszer.

⁴ A példabeli két ország név szerinti megválasztása nem teljesen véletlenszerű. A magas inflációra való hajlam hagyományosan nagyobb volt Olaszországban, mint Németországban. Mi több, az ezzel kapcsolatos aggodalmak elsődleges forrása éppen az EKB elődjeként emlegetett, oly pragmatikus és szabatos monetáris politikát folytató német jegybank (*Bundesdeutsche Zentralbank*) volt.

mérlegelnie kell, hogy ezekhez képest a fenti költség mekkora, és hogy érdemes-e továbbra is a monetáris unióban maradnia.)

A második következmény az elsőből adódik: minthogy az alacsonyabb inflációjú ország (Németország) szenvedne inkább, ha monetáris uniót alkot egy magasabb inflációjúval, akkor ezt (tisztán gazdasági szempontból) akkor és csakis akkor lesz hajlandó megtenni, ha feltételeket állíthat. Mégpedig például azt, hogy a közös központi banknak ugyanolyan preferenciái legyenek, mint a Német Központi Banknak. Ezt pedig két lépésben lehet elérni. Egyrészt úgy, hogy az új központi bank minden szempontból a Bundesbank élethű másolata legyen. Ennek egyetlen hátulütője az, hogy mivel a közös központi bank vezetőtanácsa is közös, ismét változhat az inflációs preferencia. Ezt pedig úgy lehet megoldani, hogyha egy másik feltételt is állítunk – egy olyat, amely a monetáris unióhoz való csatlakozást az olyan országokra korlátozza, amelyeknek a feltételt állító országgal egyező inflációs preferenciái vannak.

1. ábra. Barro–Gordon-modell

A maastrichti konvergenciakritériumokat most már ebből a szemszögből ítélniük meg. Az inflációs kritérium (de nem csak az) azt követeli meg a csatlakozni kívánó országoktól, hogy bebizonyítsák: legalább annyira szívügyük a hazai árstabilitás, mint amennyire Németországnak az. Másképpen megfogalmazva, minden csatlakozni kívánó országnak tulajdonképpen „német szintűre” kell letornásznia inflációs rátáját. A Phillips-görbe szerint ekkor rövid távon a magasabb munkanélküliség elkerülhetetlen. Ezen kellemetlen átmeneti állapot vállalása szintén arra hivatott, hogy bebizonyítsa az unióknak a csatlakozni kívánó ország ezzel kapcsolatos elszántságát.

Ugyanezt fog kelleni a közép-kelet-európai országoknak is bizonyítani, amennyiben a Gazdasági és Monetáris Unióban részt szeretnének venni.

2.2. Költségvetési konvergencia

Meg lehet-e magyarázni a költségvetési követelmények (deficit és államadósság) kritériumát az inflációs kritériumhoz hasonlóan? Az alábbiakban erre igyekszünk választ adni.

Vegyük ismét Olaszország és Németország példáját. Olaszország államadósságának GDP-hez mért arányát tekintsük nagynak (a 90-es évek során 100%-nál is nagyobb volt)⁵. A magas államadósság állandóan kísérti a kormányzatot egy meglepetésszerű inflációerjesztésre. Ennek az a magyarázata, hogy az államadósság rendszerint hosszú távú kötvények formájában adott, amelyek kamatlábát a kötvénykibocsátás pillanatában, az akkori inflációs várakozásoknak megfelelően határozták meg. Ha most a kormányzat hirtelen megnöveli az inflációt, ezen kötvények reál értéke csökkenni fog, a kötvénytulajdonosok pedig nem kapják meg reál értékben az elvárt kamatot. Így ők veszítenek, a kormányzat pedig nyer. (Nyilvánvalóan amennyiben a kötvénytulajdonosok racionálisan gondolkodnak és cselekszenek, még egyszer nem fognak államkötvényt vásárolni. Emiatt ezen módszer rendszeres használata hosszú távon igen költséges. A racionális kormányzat ezért nem fogja ezt gyakran használni. A demokratikus rendszerű országok dilemmája azonban az, hogy a rövid mandátumi idők miatt kevés politikustól várható igazán hosszú távú gazdasági gondolkodás, a cselekvésről nem is beszélve.)

További magyarázatokat is találunk a költségvetési követelmény szükségességére. Egyik ismertebb ezek közül a következő: magasabb adósságállománnyal rendelkező országok esetében a fizetéképtelenség kockázata is nagyobb. Ha ilyen ország csatlakozik az unióhoz, és az unióban fizetéképtelenné válik, ez nagy nyomást gyakorolna a többi tagországra, hogy kezeskedjenek a fizetéképtelen országért. Ennek elkerülésére nemcsak a konvergenciakritérium létezik, hanem egy sajátos cikkely is a szerződésben, amely kimondja, hogy ilyen helyzetben sem a többi tagállam, sem pedig az EKB nem kezeskedhet az adott országért.⁶

Mindez jól magyarázza az államadóssági követelmény szükségességét. Az egyetlen feltehető kérdés az, hogy miért éppen 3% és 60% a két küszöbérték? Több közgazdásznak is az a véleménye, hogy ez többnyire tetszőleges módon került meghatározásra. Az alábbiakban röviden megpróbáljuk megindokolni a fenti két számadat céltudatos kiválasztását.

Legvalószínűbb az, hogy a két értéket a jól ismert

$$d = gb$$

költségvetési egyenletről vezethették le.⁷ Az egyenlet azt a költségvetési hiányt mu-

⁵ Egyébként az olasz GDP-arányos államadósság ma is nagyobb mint 1. A német pedig kevéssel haladja meg a konvergenciakritériumban megszabott szintet.

⁶ Ezt *No-bailout clause* néven szokták emlegetni.

⁷ Ennek levezetéséről és magyarázatáról lásd részletesebben: Bini-Smaghi, L.; Padoa-Schioppa, T. & Papadia, F. 1993. *The Policy History of the Maastricht Treaty: The Transition to the Final Stage of EMU*. Banca d'Italia, Roma.

tatja (*d*) a GDP %-ában, amellyel az adott (szintén a GDP %-ában mért) államadósági szint (*b*), a névleges GDP adott növekedési rátája (*g*) mellett tartható. Az egyenletből az derül ki, hogy a GDP-ben mért 60%-os államadósági szint akkor és csakis akkor tartható 3%-os költségvetési hiánnyal, ha az évi gazdasági növekedés 5%-os.

Két szempontból is önkényes itt a küszöbszámok kiválasztása. Egyrészt nem világos, hogy az államadósság miért éppen 60%-os (vagy az alatti) kellene legyen. Ugyanolyan jó (vagy rossz) lenne például a 70%-os vagy éppen az 50%-os szint is. Az egyetlen kézenfekvő magyarázat erre az, hogy a szerződés aláírásakor az EU-ban az államadósság átlagos szintje ehhez közeli érték volt. Másodsorban az egyenlet alapján mindezt a GDP növekedési rátája is befolyásolja. Az pedig nem várható, hogy a csatlakozni kívánó országok rendszeresen képesek tartani a megkövetelt (egyébként robusztus gazdasági növekedésnek elkönyvelt) 5%-os ütemet.

2.3. Árfolyam-konvergencia

Az árfolyam-konvergencia kritériuma könnyen érthető. A megfogalmazásában is az áll, hogy ne lehessen élni (a csatlakozást megelőző két évben) a leértékelés módszerével. Ez ugyanis a csatlakozó ország versenyképességét javítaná (infláció árán) a többi országgal szemben. Ezen kritérium további feltételes jellegéről azonban ma is viták folynak, ami annak tudható be, hogy a szerződéskor létező árfolyam-mechanizmus (ERM I) egy $\pm 2,25\%$ -os sávot követelt meg a csatlakozó országoktól. Ez viszont sorozatos spekulatív támadásoknak tette ki az egész rendszert, amely végül nem sokkal a szerződés után összeomlott. Ezek után került a rendszer megreformálásra, amely lényegében a sáv $\pm 15\%$ -ra való szélesítését jelentette, amely azonban messze nem olyan szigorú feltétel, mint az előtte életben levő. Emiatt pedig nem kevesen megkérdőjelezik már ennek a szükségességét és célszerűségét is.⁸

2.4. Kamatláb-konvergencia

Röviden a kamatlábról szóló feltételnek az egyszerű magyarázata az, hogy ha a monetáris unió úgy jött volna létre, hogy az egyes tagországok kamatlábai lényegesen eltértek volna egymástól, ez igen nagy tőkenyereségekhez, illetve -veszteségekhez vezethetett volna. A kritérium érdekessége saját magát kielégítő jellegében rejlik. Könnyen belátható ugyanis, hogy ha adott ország kijelenti a monetáris unióhoz való csatlakozási szándékát és az erre meghatározott időpontot is, akkor, feltevé, hogy a többi kritériumnak képes eleget tenni, a kamatlábak automatikusan konvergálni fognak a monetáris unióban levő kamatlábak szintjéhez, már a csatlakozás előtt. Így az ezzel járó tőkenyereségek és -veszteségek már a csatlakozás előtt lezajlanak, és a csatlakozás után csak elhanyagolható mértékben észlelhetőek. Ezt igazolta az eddig a GMU-hoz csatlakozott országok tapasztalata is.

⁸ Észtország például már 2004 júniusa óta képes e feltételt teljesíteni, de inflációs rátáját még mindig nem tudta a megkívánt szintre legyűrti.

3. Technikai jellegű problémák az átmenet alatt

A Gazdasági és Monetáris Unióba való átmenet egy sor technikai problémát szült. Ezeket rendszerint okosan megoldották, a később csatlakozó országok számára azonban hasznos tanulságokat jelenthetnek, mert a csatlakozás során valószínűleg ismét színre lépnek.

1999. január 1-jén a nemzeti valuták árfolyamait végérvényesen és visszavonhatatlanul rögzítették, ami érdekes módon igen simán ment. Mi lehet ennek a magyarázata? Az átváltás előtt gyakran fellépő probléma a következő volt. Az aláírt szerződés és az 1995-ös madridi csúcson meghozott döntés értelmében ismertté vált az átváltás és az árfolyamrögzítés időpontja. Más szavakkal: ismeretes volt, hogy 1999. január 1-jén az 1 ECU-ból 1 euró lesz, és hogy az összes valuta átváltási árfolyama meg kell egyezzen a legutolsó kereskedési napon (1998. december 31.) meghatározott ECU-höz mért értékkel.

Ezek a feltételek sajátságukból adódóan az egész rendszerre zúdíthatták volna a spekulatív támadásokat. Ezt könnyen beláthatjuk, ha elfogadjuk, hogy bárki egy nappal az árfolyamrögzítés előtt felvásárolhatott volna óriási mértékben egy valutát (amelynek erre lecsökken a többihez mért árfolyama (az értéke viszont megnő), és mivel tudja, hogy másnap az árfolyam úgyis az előre leszögezett értékű lesz, az adott valuta végérvényesen felülértékelt maradt volna.

Egy ilyen eredményt mindenképpen el kellett kerülni, minthogy oda vezethetett volna, hogy az egyes valuták árfolyamait végérvényesen rosszul rögzítik, és így adott valuták végérvényesen (legalábbis amíg léteztek) felül-, mások pedig alulértékelt maradtak volna.

Szerencsére ezt a problémát is sikerült megoldani, néhány kutató intelligens ötlete alapján. Az ötlet abban állt, hogy a rögzítendő átváltási árfolyamokat jóval a rögzítés ideje előtt közzé kell tenni. Amennyiben ezen kijelentés hiteles lesz a gazdaság számára, nem kell a spekulatív támadásoktól tartani, mi több, az árfolyam magától közelíti majd meg a meghatározott értéket.

És pontosan ez történt. A leszögezett árfolyamokat a kormányzatok egyszerre, 1998 májusában közzétették. Céljuk hitelességét azzal támasztották alá, hogy azt is kijelentették: az országok nemzeti bankjai hajlandók lennének feltétlenül és korlátlanul közbelépni az árfolyamszint megőrzése érdekében. Valójában igen kevés beavatkozásra volt szükség. A gazdaság elfogadta a kijelölt stratégiát, hitelesnek tekintette, és emiatt a nagy spekulatív támadások, amelyekről mindenki tartott, be sem következtek.

4. Összefoglalás

Az Európai Unió által felépített maastrichti stratégia sikeres volt a Gazdasági és Monetáris Unió megteremtésében. Ezt a sikeres eredményt igen kevesen merték sejtetni a szerződés aláírásakor. A GMU-ba való átmenetet két alapelvre – a fokoza-

tosság és konvergencia elveire – fektették. Az utóbbi követeli meg a csatlakozni kívánó országoktól az ismertetett konvergenciakritériumok teljesítését. Ezek továbbra is fontosak maradnak főleg a közép-kelet-európai országok, de a három eddig kint maradó EU-tagállam számára is. Ma, 2008-ban úgy tűnik, az Európai Unió jelenlegi tagállamaitól az elvártnál több gazdaságpolitikai fegyelmet követel meg a konvergenciakritériumok teljesítése a következő évtized közepe előtti GMU-csatlakozás érdekében. A csatlakozási időpontról szóló döntést azonban továbbra is nagyrészt politikai tényezők befolyásolják.

Irodalomjegyzék

- Barro, R. – Gordon, D. 1983. Rules, Discretion and Reputation in a Model of Monetary Policy. *Journal of Monetary Economics* 12/1983
- Bini-Smaghi, L. – Padoa-Schioppa, T. – Papadia, F. 1993. *The Policy History of the Maastricht Treaty: The Transition to the Final Stage of EMU*. Banca d'Italia
- European Central Bank 2002. *The Single Monetary Policy in the Euro Area – General Documentation on Eurosystem Monetary Policy Instruments and Procedures*
- EC Commission 1990. One Market, One Money. *European Economy*, 44/1990
- Eijffinger, S. – de Haan, J. 2000. *European Money and Fiscal Policy*. Oxford University Press
- Görgens, E. – Ruckriegel, K. – Seitz, F. 2003. *Europäische Geldpolitik*, 3. Aufl. Stuttgart, Lucius&Lucius Verlag
- International Monetary Fund 1997. *EMU and the International Monetary System*. Washington, DC.
- Krugman, P. 1990. *Policy Problems of a Monetary Union*. London, Longman
- Treaty on European Union*, Maastricht, 07.02.1992
-

A termékkel és termelési folyamattal kapcsolatos termelésmenedzsment-döntések és hatásuk a vállalat pénzügyi helyzetére

SZÁSZ LEVENTE

---

1. Bevezető

A termelésmenedzsment a menedzsment egyik funkcionális területe, amely a termelő- és szolgáltatórendszerek irányításával foglalkozik. Feladata azon szervezeten belüli tevékenységek tervezése, működtetése és ellenőrzése, melyeknek célja valamilyen termék vagy szolgáltatás előállítás. Az angol *Operations Management* megnevezés utal arra, hogy a termelésmenedzsment nem szorítkozik kizárólag a termelőrendszerek tanulmányozására, a termelői rendszerek és a szolgáltatói rendszerek működésének és működtetésének alapvető hasonlóságait felismerve és feldolgozva sokkal inkább jelenti a termelési és szolgáltatói rendszerek irányításának tudományát, amelyet tömören tevékenységirányításnak vagy tevékenységmenedzsmentnek is nevezhetünk. A tudományágon belül természetesen jelentős hangsúllyal szerepelnek a klasszikus *Productions management*, azaz konkrét termelésmenedzsment témakörök és problémák. Ennek megfelelően a termelésmenedzsmenten belül hangsúlyos szerepet kapnak a terméktervezéssel, termékfejlesztéssel, valamint a termelési folyamatok kialakításával és fejlesztésével kapcsolatos döntések és ezek elemzése.

Dolgozatomban ezen két döntési terület feltárásával foglalkozom tipikusan termelő jellegű vállalatok esetére, bemutatva a két terület közötti párhuzamokat és a két döntési terület összehangolásának feltétlen szükségességét, nemcsak a termelésmenedzsment, hanem a vállalat pénzügyi helyzetének, a tulajdonosi (részvényesi) érték szempontjából is.

2. A terméktervezés döntései

Vörös J. (2007) szerint „valamennyi szervezet esszenciája az általa megtermelt termék vagy szolgáltatás”, ez biztosítja végső soron a kapcsolatot fogyasztó és vállalat között. Alapvető összefüggésnek kell fennállnia a terméktervezés folyamata és a vállalat eredményessége között. Hasonlóképpen a termék folyamatos és megfelelő irányú fejlesztésével a vállalat piaci versenyelőnyre tehet szert, nagyban befolyásolva az adott szervezet sikerességét. A termelői tevékenységet folytató vállalatok esetében tehát létfontosságú tényező egy megfelelő jellemzőkkel rendelkező termék kialakítása és folyamatos fejlesztése. A vállalati stratégia kialakításában elengedhetetlen a „Mit nyújtunk valójában a fogyasztó számára?” kérdés megválaszolása, termelő jellegű vállalatok nyelvére lefordítva tehát a termék és termékspecifikációk alapos ismerete. William J. S. (1996) kijelentése alapján állíthatjuk, hogy

---

a termékspecifikációk kialakítása stratégiai fontosságú a vállalat számára, hiszen ezek közvetlenül befolyásolják:

- a fogyasztói megelégedettséget,
- a termék minőségét, valamint
- a termelési költséget.

A fogyasztói megelégedettségre tett hatás közvetlen és egyértelmű, hiszen a fentebb leírtak alapján az adott termék biztosítja a kapcsolatot a fogyasztó és vállalat között, a fogyasztó hasznosságérzetét pedig a termékspecifikációk közvetlenül befolyásolják.

A termék minőségére tett hatás kétirányú, a minőséget közvetlenül befolyásolják a kialakított terméktulajdonságok és fordítva, az elérni kívánt, adott termékspecifikációkkal rendelkező output a gyárthatóságon keresztül hatással van a végtermék minőségére.

A harmadik tényező szintén a gyárthatóság kérdéséhez kapcsolható, amely arra vonatkozik, hogy az adott termékspecifikációkat mennyire könnyen vagy mennyire nehezen (azaz milyen költségek mellett – vagyis alapanyag-, munkaerő-, üzemeltési költségek mellett – lehet megvalósítani a termelési folyamat segítségével. A termelési folyamat jellemzőivel és az ahhoz kapcsolódó döntésekkel a következő fejezet foglalkozik.

A folyamatos termékfejlesztés ugyanezen tényezőket ugyanilyen módon befolyásolja, hiszen a termékspecifikációk fejlesztése, tökéletesítése annak érdekében történik, hogy minél inkább szolgálja a fogyasztók igényeinek magas szintű kielégítését (ezáltal biztosítva a bevételek megfelelő nagyságát), illetve növelje a termék minőségét és csökkentse a termelési költségeket, amelyek mellett a vállalat nyereségre tehet szert.

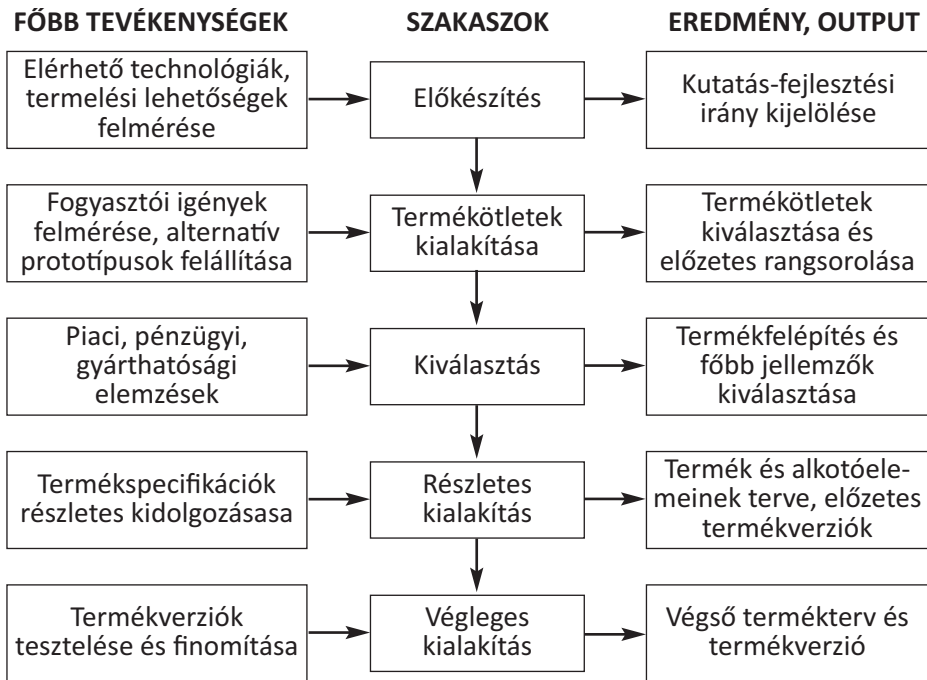
A gyárthatóság problémája már utal a terméktervezés és folyamattervezés közti szoros kapcsolatra, a terméktervezők olyan terméket kell kialakítsanak, amelyet a vállalat képes lesz előállítani, azaz képes lesz a megfelelő termelési folyamatokat biztosítani, amelynek jellege pontosan a termék tulajdonságaitól függ. A szakirodalom (William 1996) ezt a tevékenységet a *Design for manufacturing (DFM)*, azaz a gyárthatóságért való terméktervezés terminussal illeti, utalván a termék és jellemzői, valamint a termelési folyamat típusa közötti összefüggésre. Különböző típusú termékek más és más termékspecifikációkkal rendelkeznek, és ezzel összhangban más és más jellegű termelési folyamat segítségével érhetjük el az optimális kialakítású termelési rendszert, ahol az optimális termék és folyamat kombinációra a következők állnak fenn:

- a fogyasztó hasznosságérzete maximális,
- a termék minősége a legnagyobb elérhető minőség,
- a gyártási költség minimális.

A terméktervezés, -fejlesztés, a termékspecifikációk kialakítása egy vállalatban belül a kutatás-fejlesztési részleg feladata. Jelen dolgozatnak nem célja a kutatás-

---

fejlesztési folyamat mélyreható vizsgálata, azonban a folyamat egyes lépéseire ható tényezők feltárása tanulságos lehet a későbbiekben. Az alábbi ábra Chase, Jacobs, Aquilano (2006. 113–114) alapján átdolgozva, a terméktervezés egymásutáni fázisait, az egyes fázisokban zajló fő tevékenységeket, valamint a tevékenység eredményét tartalmazza:

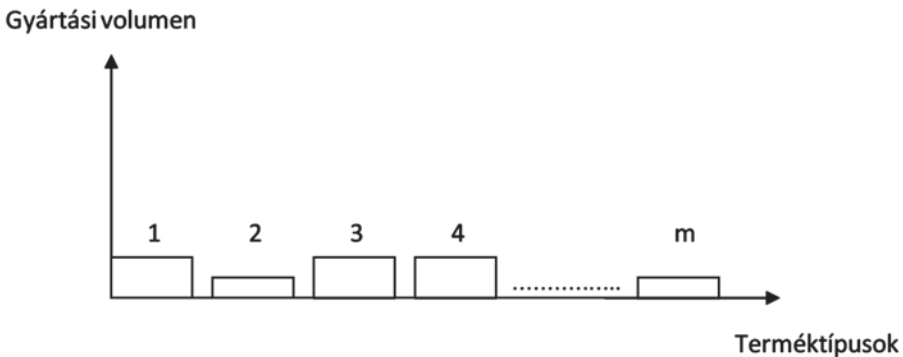
1. ábra. A termékfejlesztési tevékenység szakaszai

Az 1. ábra alapján látható, hogy amíg meghatározódik a végleges terméktípus terve, addig számos tevékenység és elemzés befolyásolja a kutatás-fejlesztés útját. Az egyes kutatás-fejlesztési szakaszok során olyan külső és belső tényezők befolyásolják a végleges termékterv jellemzőit, mint a rendelkezésre álló technológiák és termelési képességek, a felmért fogyasztói igények, a termékötletek marketing-, pénzügyi és gyárthatósági elemzéseinek eredményei, a termékverziók teszteredményei stb. Ennek megfelelően a végső termékterv változatos jellemzőkkel rendelkezhet.

Figyelembe véve a végső terméktípusra ható tényezők sokféleségét, a termékek specializáltsága (személyre szabottsága) és a termelt volumen alapján az alábbi négy kategóriát állíthatjuk fel:

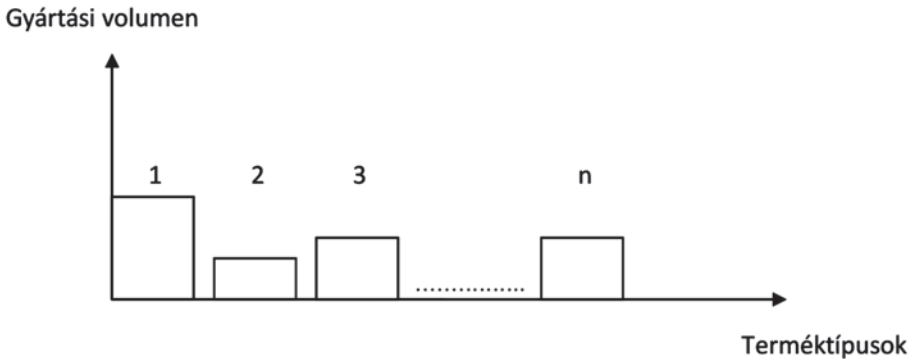
1. Nagyszámú, egyéniesített terméktípus, alacsony termelt mennyiség: teljes mértékben a fogyasztói igényekre szabott, egyedi, komplex kialakítású terméktípusok tartoznak ezen kategóriába, mindenik típus az adott fogyasztó megrendelésének, igényeinek megfelelően alakítható termékspecifikációkkal rendelkezik, típusonként általában nagyon kis mennyiségben. Szélsőséges esetben minden egyes legyártott termék eltérő tulajdonsággal rendelkezik, a termékportfóliót széles választék jellemzi. A termékeknek léteznek ugyan közös jellemzői, de legyártott darabonként eltérő igényeknek megfelelően kialakított specifikációkkal rendelkeznek. Mivel az egyes termékváltozatokat eltérő fogyasztói igényeknek megfelelően alakítják ki, ezért egyenként egységnyi vagy csak nagyon kis mennyiségben lehet ezeket előállítani.

A további három termék kategóriával való könnyebb összehasonlítás érdekében az alábbi ábra egy adott időperiódusban legyártott termékek eloszlását szemlélteti termékváltozatok és termelt volumen szerint (a számozás a terméktípusok vagy változatok számát jelöli a vízszintes tengely mentén, míg a gyártási volument minden egyes típus esetén az oszlopok magassága jelzi a függőleges tengely mentén):

2. ábra. Nagyszámú, egyéniesített terméktípus;
alacsony termelési mennyiség

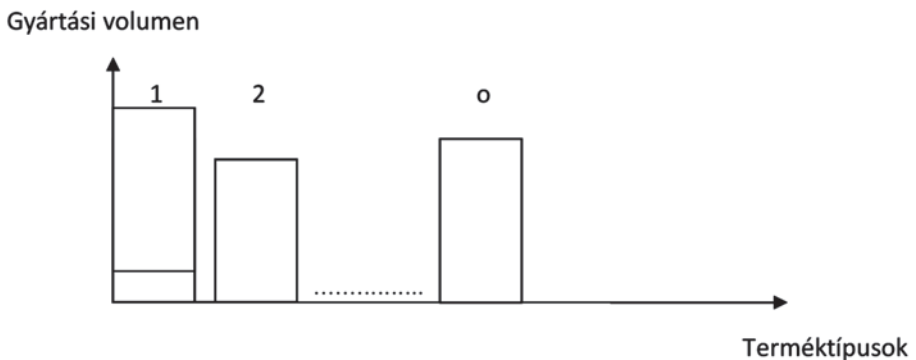
2. Több különböző terméktípus, típusonként közepes termelt mennyiség: ez a terméktípus-kategória abban különbözik az előző csoporttól (2.1.), hogy a termékek egyénre szabottságának foka már nem olyan nagy, és lehetségessé válik bizonyos termékek összevonása és valamivel nagyobb mennyiségben történő együttes termelése. Az összevont termékek egy csoportja ún. köteget alkot. Kötegekbe csoportosítható termékeknel – szemben az előző kategória termékeivel – nincs végtelen sok, különböző terméktípus, egy köteg termékei olyan termékspecifikációkkal rendelkeznek, amelyek több fogyasztó elvárásainak is megfelelnek. Egy-egy köteg általában kis vagy közepes mennyiségű terméket tartalmaz.

3. ábra. Több terméktípus; kis vagy közepes termelési mennyiség

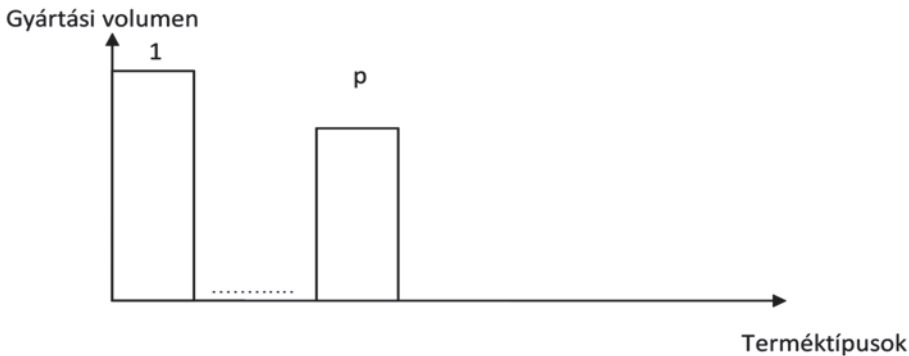
3. Néhány fő terméktípus, típusonként nagy mennyiség: ezen kategóriára a típusonkénti jelentősen megnövekedett termelési mennyiség jellemző, a különböző típusok száma pedig néhány fő típusra korlátozódik. Az alapterméktípusokra jellemző a kisebb mértékű egyénre szabás, a termékek általában standardizált építőelemekből, részekből tevődnek össze. A speciális fogyasztói igények kiszolgálása érdekében ezen kategóriára a termékopciók megléte jellemző, amelyek segítségével a fogyasztó bizonyos mértékben személyre szabhatja a megrendelt terméket.

A fő terméktípusokra tehát alacsony egyéniesítés és magas standardizáltsági fok jellemző, amelyeket már nagyobb mennyiségben, sorozatokban lehet előállítani, míg az esetlegesen felmerülő különleges fogyasztói igényeket a termékopciók segítségével lehet kielégíteni. A termékopciók és termékek összecsatolását a fent említett magas standardizáltsági fok könnyíti meg, amely érvényes mind az alaptermékekre, mind pedig a termékopciók alkotóelemeire.

4. ábra. Néhány fő terméktípus; típusonkénti nagy mennyiségű termelés

4. Standard terméktípus, nagyon nagy mennyiség: ezen kategóriára a nagyon kevés és alig különböző termékváltozat jellemző, akár egyetlen terméktípus megléte is előfordulhat, termékvariációk megléte nélkül. Ezen egyetlen vagy néhány termékváltozat standardizáltsági foka nagyon magas, nincs egyénre szabás, és a termékválaszték egyetlen típusra korlátozódik. Ezen standard termékből előállított mennyiség igen magas, bizonyos esetekben tart a végtelen felé, azaz a termék előállítása folyamatos, a fogyasztói igények folyamatossága, állandó megléte miatt.

5. ábra. Standard terméktípus; típusonként nagyon nagy mennyiség

A fenti négy kategóriát összegezve megállapíthatjuk, hogy az első kategóriától kiindulva és a negyedik termék kategória felé haladva, a fogyasztói testreszabás, egyéniesítés egyre kisebb mértékű (ezzel párhuzamosan egyre szűkebb termékválaszték és egyre kevesebb eltérő termékváltozat), míg a típusonkénti megtermelt mennyiség egyre nagyobb a kategóriák mentén lefelé haladva. Jelölje V_1 , V_2 , V_3 és V_4 a megfelelő termék kategóriák esetén terméktípusonként megtermelt mennyiséget darabszámban (tehát V_i az i . kategóriában, adott típusból előállított mennyiség), melyekre fennáll a következő összefüggés:

$$V_1 \leq V_2 \leq V_3 \leq V_4,$$

ahol általában érvényes, hogy $V_1 \rightarrow 1$ és végtelen időperiódusra tekintve $V_4 \rightarrow \infty$.

Használva a 2–5. ábrákon alkalmazott m , n , o és p jelöléseket a kategóriánkénti különböző terméktípusok számaként vagy a termékválaszték szélességének mérőszámaként, végtelen időperiódust feltételezve megállapíthatjuk, hogy:

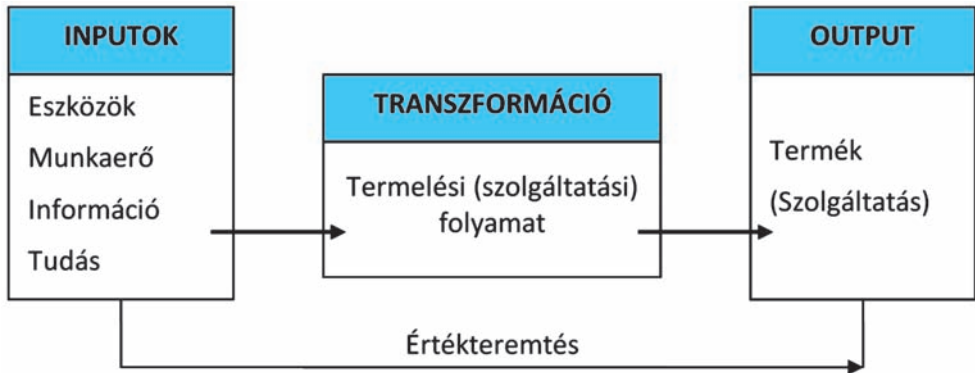
$$m > n > o > p,$$

ahol a kategóriák jellemzésében leírtak alapján érvényes, hogy $m \rightarrow \infty$ és $p \rightarrow 1$.

3. A termelési folyamat tervezése

Egy vállalaton belül a termelési folyamatot a termelésmenedzsment úgy definiálja, mint azt a transzformációs folyamatot, amelynek célja a termelési inputok átalakítása valamilyen terméké vagy szolgáltatássá, amely a termelési folyamat outputja. Vörös J. (2007) és William J. S (1996) alapján szintetizálva, ezt az alábbi módon szemléltethetjük:

6. ábra. A termelési folyamat működése

A termelési folyamat tehát arra ad választ, hogy miként (azaz milyen inputok és transzformációs módszerek felhasználásával) készül el az adott specifikációkkal rendelkező termék. Már Donald Del Mar (1985) is tárgyalja a *Folyamattervezés és folyamatmeghatározás* című fejezetében a terméktervezés és folyamattervezés összefüggéseit, mellyel kapcsolatban megállapítja, hogy a folyamattervezés döntéseit már a termék kutatás-fejlesztésének korai szakaszában, a termékspecifikációk kiválasztásakor meg kell hozni. Ennek alapján a formális folyamattervezés akkor kezdődik el, amikor a topmenedzsment jóváhagyja egy adott termék vonatkozásában a termékspecifikációk valamely részének a tervezetét. Ugyanezen szerző szerint ha a terméktervezés a végső fázisba érkezett (1. ábra), és a termékterv specifikus termelési folyamatot igényel, akkor valójában a folyamat tervezésére és kiválasztására nem marad más alternatíva, mint amit a terméktervezők már korábban meghatároztak.

Vörös J. (2007) szerint mivel a termelési folyamat jellegzetességei alapvető hatással lesznek a legyártott termékek tulajdonságaira is, ezért elemi igény a párhuzamos fejlesztés megszervezése.

Látható, hogy a folyamattervezés nem választható el a terméktervezés folyamatától, így a fenti kijelentéseknek megfelelően a folyamat típusok kategóriáit az előző pontban felvázolt négy termékkategóriával párhuzamosan, annak függvényében kell meghatározni. A termelési folyamatok típusait Krajewski–Ritzman–Malhotra (2007)

alapján a folyamat rugalmassága, komplexitása, valamint a folytonosság jellemzői alapján soroljuk négy kategóriába:

1. *Rugalmas, komplex folyamat, egyedi tevékenységsor („job process”)*: ebben a kategóriában a termelési folyamat egyedi tevékenységek halmaza, nem jellemző a műveletek ismétlődése a termékegységek legyártása során, ezért nem is költséghatékony. Ez a folyamatípus biztosítja a kellő flexibilitást széles termékválaszték, illetve magas egyéniesítéssel rendelkező termékek legyártásához, amihez rugalmas munkaerőre és termelőeszközökre van szükség. A következő megrendelés specifikumai előzetesen nem ismertek, így minden termék előállítására egy egyedi, nem ismétlődő tevékenységsorozatot igényel. A folyamatok és a folyamatok lépéseinek komplexitása biztosítja a különleges fogyasztói igényeknek való megfelelést.

2. *Megszakítható folytonosságú, kötegelt folyamat („batch process”)*: az előző kategóriához viszonyítva a legfontosabb különbség, hogy a termelési folyamatban egy kötegen belül előállított termékek száma jóval nagyobb, ezek előállítása ismétlődő folyamat. A gyakorlatban ezt a típusú termelési folyamatot sok termelő profilú vállalat alkalmazza. A nagyobb volumenű termelés magával vonja a termékválaszték szűkülését is, de a termelés folytonosságának megszakíthatósága biztosítja, hogy a különböző kötegekben különböző termékváltozatokat lehessen előállítani. Ezen termelési folyamat megvalósításához flexibilis termelőberendezésekre van szükség, hiszen egy adott terméktípus kötegen való legyártása után a gépeket át kell állítani a következő köteg jellemzőinek megfelelően.

3. *Folytonos, összeszerelő tevékenység („line process”)*: ebben az esetben a termelési folyamatot a főbb gyártandó terméktípusok specifikumainak megfelelően alakítják ki, és a tevékenység folytonossá válhat, hiszen a gyártandó termékek jellemzői hasonlóak. Minden lépés ugyanazt az ismétlődő folyamatot képes végrehajtani, ennek példája az összeszerelő szalag. Ugyanakkor a termelőberendezések és az összeszerelő szalag állomásainak sorrendje rendelkezik egy alapvető rugalmassággal, a fő terméktípusok megfelelő termékopciókkal való ellátása érdekében. Mivel alapvetően standard termékek előállítására alkalmas, egy típuson belül nem szükséges a termelés folytonosságának megszüntetése (ellentétben az előző kategóriákkal), hiszen a készletre termelés egy standard termék esetén ugyanúgy biztosítja a később beérkező fogyasztói igények, megrendelések teljesítését.

4. *Nem megszakítható, folytonos tevékenység („continuous flow process”)*: a nagy volumenű termelési folyamat szélsőséges esete, szalagszerűen ismétlődő, automatizált műveletekkel. A folyamat magas tőkeintenzitású és nem megszakítható, biztosítva ezáltal a termelőberendezések magas kihasználtsági fokát, elkerülve a költséges leállásokat és újraindításokat. A termelési folyamat rugalmatlan (ezzel biztosítva a lineáris folytonosságot), csak erősen standardizált termék nagy volumenű előállítására alkalmas.

A négy kategóriát összességében tekintve megfigyelhető, hogy az első kategóriától kiindulva és a 4. folyamatípus felé haladva, a folyamatok komplexitása és rugalmassága egyre inkább csökken, míg a folytonosság egyre inkább hangsúlyosabbá válik. Összegezve a felvázolt négy folyamatípus jellemzőit:

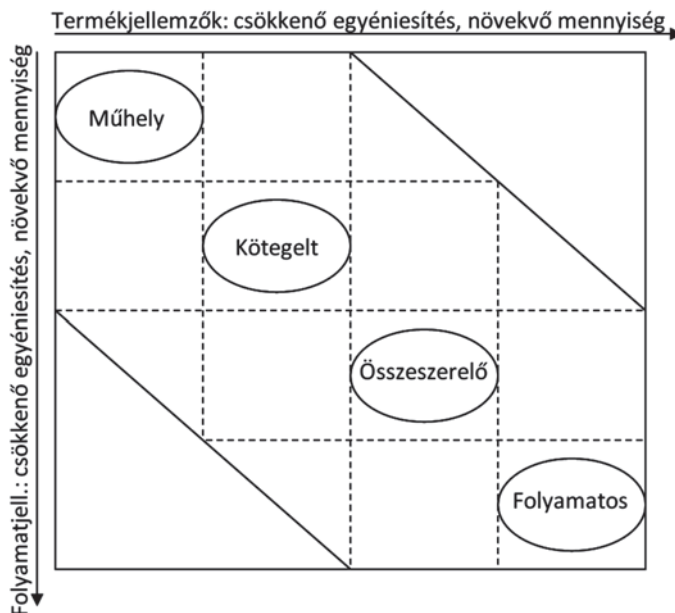
	Rugalmasság	Komplexitás	Folytonosság
1.	nagyon magas	nagyon magas	nem jellemző
2.	magas	magas	közepes
3.	alacsony	közepes	magas
4.	rugalmatlan	alacsony	teljes

4. A termék-folyamat mátrix

A termék-folyamat mátrix segítségével egyetlen eszköz által kapcsolhatjuk össze a termék és a folyamat jellegére vonatkozó termelésmenedzsment-döntéseket, és ezáltal megvalósítható a Vörös J. (2007) által alkalmazott, fentebb is leírt párhuzamos fejlesztés.

A vízszintes tengely mentén vesszük fel a 2. fejezetben tárgyalt terméktípusokat a széles termékválasztéktól haladva a teljesen standardizált, homogén terméktípus kategóriájáig. A függőleges tengely mentén a folyamat jellemzőit ábrázoljuk a leg-rugalmasabbtól haladva az egyre inkább automatizált és standardizált folyamat felé.

A termék-folyamat mátrix Hayes–Wheelwright (1979) eredeti konstrukcióját adaptálva az alábbi felépítést kapjuk:

7. ábra. A termék-folyamat mátrix

A mátrix alapján is jól észrevehető a terméktípus és folyamattípus közötti megfeleltetés, ahol az optimális termék-folyamat kombinációk a mátrix főátlóján helyezkednek el. Az optimalitás értelmezése a 2. fejezetben felsoroltakkal egyenértékű, melyek közül a legfontosabb, a vállalat pénzügyi helyzetére közvetlenül kiható tény, hogy ezen kombinációk segítségével biztosítható a legalacsonyabb termelési költség. A fogyasztók hasznosságérzetére, valamint a termék minőségére kifejtett hatás közvetett módon a vállalat üzleti forgalmának alakulásában tükröződik.

A mátrix főátlón kívüli termék-folyamat kombinációi lehetségesek ugyan, de nem biztosítják a termelés optimális kivitelezését, és a kifehértett sarokpozíciókra (bal alsó, jobb felső sarokra) a gyakorlatban nem találunk példát sikeres vállalkozásra. Ezek mindenképpen rontják a vállalat stabilitását, nem csak az érvényes, hogy az adott terméktípusok előállítására a nem megfelelő termelési folyamatokat alkalmazzzák, hanem az is kimutatható, hogy negatív hatást gyakorol a vállalat pénzügyi helyzetére (lásd a következő fejezetben a 5.5 és 5.6. alpontokat).

Hayes–Wheelwright (1979) alapján az egyes tengelyek mentén való haladás a termék, illetve a termelési folyamat fejlődésének életgörbéjével is analógiát mutat. A vízszintes tengelyen a bal oldali pozíció a termék életgörbéjén egy korai fázisnak felel meg, ahol nagyon kis mennyiségű, egyénre szabott termékeket gyártanak, míg jobb felé haladva a termékek egyre inkább standardizálttá válnak, lehetővé téve a nagyobb volumenű termelést, így ez a termékéletgörbén egy érett fázisnak felel meg. Hasonló módon a függőleges tengely iránya a termelési folyamat fejlődési életgörbéjének az irányát mutatja. A folyamat fejlődése egy teljesen rugalmas folyamattal indul, amely nem költséghatékony, majd az idő múlásával a folyamat egyre inkább automatizálttá, standardizálttá és mechanikusabbá válik. A folyamat életgörbéje végén az utolsó fázisban egy teljesen szisztematikus, folytonos folyamat jön létre, amely rendkívül költséghatékony, de nagyon nagy tőkeberuházást igényel és rendkívül rugalmatlan.

5. A termék-folyamat mátrix pozíciói és a pozíciók hatása a vállalat pénzügyi helyzetére

5.1. Műhelytípusú termelés

Jellemzői (a termék- és folyamatkategória sorszáma zárójelben megadva):

- nagyszámú, egyéniesített terméktípus és alacsony termelt mennyiség (1),
- rugalmas és komplex folyamat, egyedi tevékenység sor (1).

Gyakorlati példaként említhetünk egyedi fémöntvények készítésére vagy fából készült szobrok, dísz tárgyak előállítására szakosodott vállalatokat, vagy akár családi házak tervezésével és megépítésével foglalkozó gazdasági szervezeteket, melyek mindenképp jellemző a termékek magas fokú egyénre szabottsága és az alacsony termelési volumen, valamint a termelés oldalán a komplex és rugalmas folyamatok.

Ezen pozíció jellemzőiből kitűnik, hogy a termék-folyamat kombináció optimális,

így elsődleges pénzügyi hatása a termeléshez kapcsolódó költségek minimalizálása, amely végül a vállalat kedvező működési eredményében jelentkezik.

Ezen felül a műhelytípusú termelés néhány sajátos vonással is rendelkezik: az egyedi, sajátos jellemzőkkel rendelkező végtermékek miatt a készletezés alacsony szintű, a termelés valójában a megrendelés beérkezésekor indul el. Az alacsony termelési volumen maga után vonja, hogy a bevételek változó időperiódusonként, egy-szeri pénzáramként érkeznek be a vállalathoz, nagyságuk fluktuál, és nem biztosítanak egy folyamatos pénzügyi stabilitást, ezáltal növelvén az üzleti kockázatot. A tőkeberuházások költsége és a fix költségek ugyanakkor alacsony szinten tartathatók, viszont az üzemi költségek, valamint a munkaerő költsége magasabb.

5.2. Kötegelt termelés

Jellemzői (a termék- és folyamatkategória sorszáma zárójelben megadva):

- több különböző terméktípus, típusonként közepes termelt mennyiség (2),
- megszakítható folytonosságú, kötegelt folyamat (2).

Gyakorlati példaként számos vállalat megemlíthető, például egy nehézgépeket gyártó vállalat, ahol az egyes terméktípusok legyártása együttesen történik, majd egy következő megrendelés esetén egy eltérő tulajdonságokkal rendelkező termék-csoportot külön kötegtben állítanak elő.

Ezen pozíció jellemzői szintén arra utalnak, hogy a termék-folyamat kombináció optimális, így elsődleges pénzügyi hatása a termeléshez kapcsolódó költségek minimalizálása, amely végül a vállalat kedvező működési eredményében jelentkezik.

A kötegelt termelés sajátos pénzügyi vonásai több hasonlóságot is mutatnak a műhelyszerű termelés jellemzőivel, a készletek itt is alacsony szinten tarthatóak, de a közepes termelési volumen bizonyos esetekben megköveteli az előzetes készletfelhalmozást, a készletezési költségek megjelenését eredményezve. Az alacsonyabb termelési volumen és a megrendelések között eltelt időintervallumok hosszának fluktuációja következtében a bevételek ebben az esetben is hasonló szórást mutatnak, mint a műhelyszerű termelés esetén, megnövekedett üzleti kockázatot eredményezve. A tőkeberuházások és állandó költségek alacsony szinten tartása már nehezebb feladat, de nem érik el az összeszerelő vagy folytonos termelés költség-szintjeit. A termelési berendezések működtetésével kapcsolatos üzemi és munkaerőköltségek itt is magasak, de alacsonyabbak a műhelyszerű termelésnél tapasztaltakhoz viszonyítva.

5.3. Összeszerelő üzem

Jellemzői (a termék- és folyamatkategória sorszáma zárójelben megadva):

- néhány fő terméktípus, típusonként nagy mennyiség (3),
- alapvetően folytonos, összeszerelő tevékenység (3).

A gyakorlati életből vett kiváló példa lehet az összeszerelő termelési rendszerre

egy autógyártó üzem vagy számítógép-összeszerelő vállalat, ahol néhány fő terméktípus dominál, amelyekből az egyszerre legyártott volumen nagy, és ehhez egy folytonos, összeszerelő szalag technikájához hasonló termelési folyamat társul.

Ezen pozíció jellemzői szintén arra utalnak, hogy a termék-folyamat kombináció optimális, így elsődleges pénzügyi hatása a termeléshez kapcsolódó költségek minimalizálása, amely végül a vállalat kedvező működési eredményében jelentkezik.

Az összeszerelő üzem sajátosságai közé tartozik a nagy volumenű termelés eredményeként megjelenő magasabb készletszint, amely a készletezési költségek növekedését vonja maga után. Ugyanakkor a típusonkénti nagy volumen fogyasztói megrendelések sokaságára vezethető vissza, így a bevétel egyenletesebb eloszlást mutat, csökkentve a pénzügyi kockázatot. Ennek eléréséhez és a termelési folyamat viszonylagos folytonosságának biztosításához magas költséggel járó tőkeberuházás szükséges, ezzel szemben az üzemi és munkaerőköltségek szintje csökkenthető.

5.4. Folytonos termelés

Jellemzői (a termék- és folyamatkegória sorszáma zárójelben megadva):

- standard terméktípus, nagyon nagy mennyiség (4),
- nem megszakítható, folytonos tevékenység (4).

Gyakorlati példaként egy elektromos áramot termelő erőmű vagy alapvető élelmiszereket (liszt, cukor stb.) gyártó vállalatot tekinthetünk, amelyekre érvényes, hogy az előállított termék homogén, standardizáltsági foka rendkívül magas, és nagyon nagy mennyiségben állítják elő, ehhez termelési folyamatként pedig egy nem megszakítható, folytonos műveletsort alkalmaznak.

Ezen pozíció jellemzői szintén arra utalnak, hogy a termék-folyamat kombináció optimális, így elsődleges pénzügyi hatása a termeléshez kapcsolódó költségek minimalizálása, amely végül a vállalat kedvező működési eredményében jelentkezik.

A folytonos termelést alkalmazó termelési rendszerekre jellemző nagy termelési volumen maga után vonja a készletszint emelkedését és ezáltal a készletezési költségek növekedését is. Folytonos termelés esetén a bevételek eloszlása a legideálisabb a vállalat számára, a bevételek ugyanis gyakran, kis időközönként jelentkeznek, általában könnyen előrejelezhetőek és időben egyenletes eloszlást mutatnak. A nem megszakítható folytonosságú termelés eléréséhez azonban rendkívül nagy tőkeberuházás szükséges, amely a fix költségek egy részének növekedését is maga után vonja, míg az egy termék előállításához szükséges egységköltség a leghatékonyabban a folytonos termelés esetén minimalizálható.

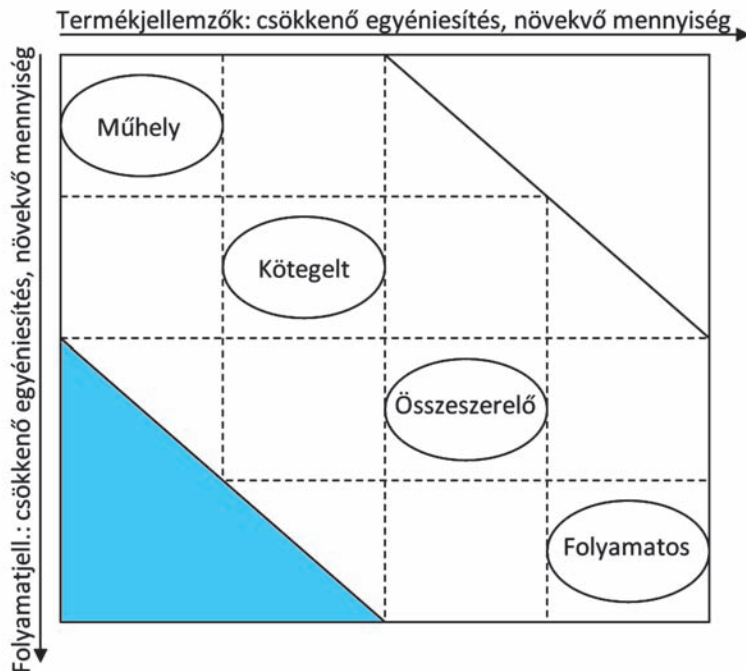
5.5. A főátló alatti pozíciók

Ezen terület fő jellemzője, hogy a termék-folyamat kombináció eltér az optimálisnak tartott helyzettől, kevésbé standardizált termék, alacsony volumenben történő előállításához olyan termelési folyamatot társít, amely folytonossága és méretei

---

révén jóval nagyobb mennyiségű és standardizáltabb termék előállítására alkalmas. Ebben az esetben fölösleges beruházásnak tekinthető azon kapacitások és automatizált folyamatok biztosításához szükséges eszközök beszerzése, melyek a nagy volumenű termelést szolgálják. A fölös tőkeberuházás ugyanakkor nemcsak egyszeri költségnövekedést jelent a termelési folyamatát rosszul pozicionáló vállalat számára, hanem hosszú távon a kapacitások fenntartásához szükséges állandó költségek szintje is jelentősen megnövekedik. Ennek hatására hosszú távon az átlagos nettó profithányad mértéke is számottevően lecsökkenhet.

Ez a hatás annál erőteljesebben érvényesül, minél távolabb pozicionálható a vállalat termelési rendszere a főátlótól, amely leginkább a 8. ábrán a csíkozottan jelölt területre érvényes. A termelési rendszer főátlóhoz közeli optimális pozícióba történő „visszatérítése” történhet mind a folyamat jellemzőinek megváltoztatásával (pl. olyan termelőberendezések beszerzése, amely megszakítható, komplexebb termelési folyamatot tesz lehetővé), mind pedig a termék jellemzőinek átalakításával (pl. az eddigi egyéniesített termékek standardizálása vagy a fogyasztói kör bővítése a termelési volumen növelésének céljából), mind pedig ezen két lépés valamilyen kombinációjával.

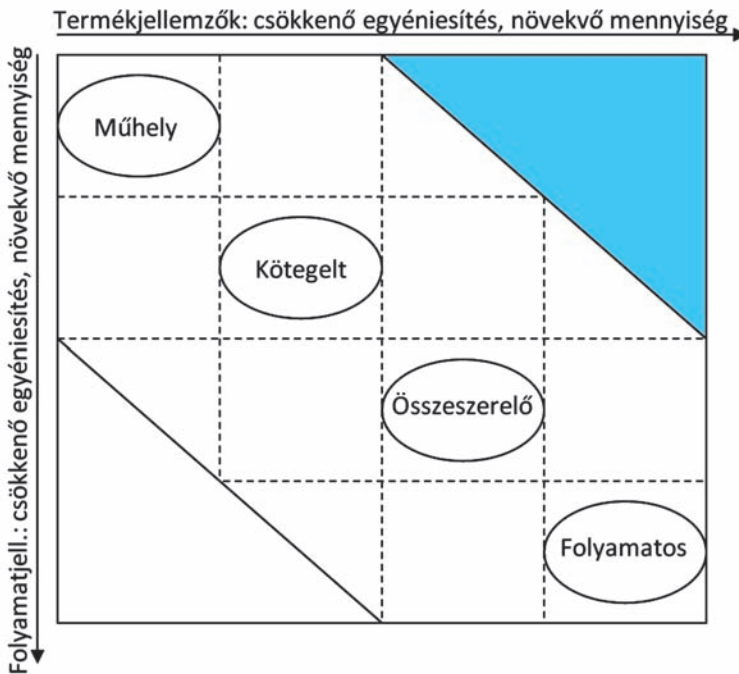

8. ábra. Főátló alatti szuboptimális termék-folyamat kombinációk

5.6. A főátló feletti pozíciók

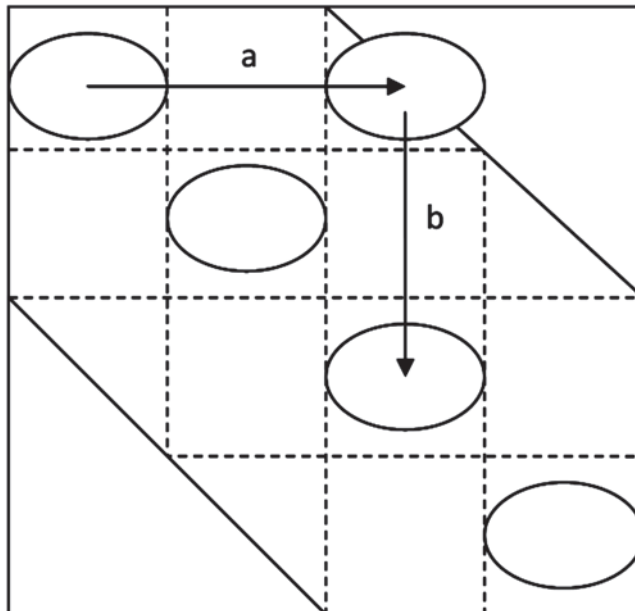
Ezen háromszög alakú területre szintén érvényes, hogy a termék-folyamat kombináció eltér az optimálisnak tartott esettől, bizonyos mértékben standardizált termék nagyobb volumenben történő előállításához olyan termelési folyamat társul, amely komplexitása és megszakítottsága, feldaraboltsága, a tevékenységek sokfélesége révén egyéniesített terméktípusok előállítását szolgálja, típusonként jóval kisebb mennyiségben. A feldarabolt, kis kapacitásokkal jellemezhető termelési folyamat komolyabb beruházás nélküli időleges feljavítása a rendelt termelési volumen teljesítése érdekében, vagy olyan rövid távú kapacitásnövelő eszközök kiaknázása, mint a gépek túlterhelése, a munkaerő-állomány túlóráztatása vagy akár a termelési tevékenység kiszervezése, plusz működtetési költségterheket jelentenek a vállalat számára. Ezen költségek annál hangsúlyosabban jelentkeznek, minél távolabb pozicionálható a vállalat termelési rendszere a főátló optimális kombinációtól, amely leginkább a 9. ábrán a csíkozottan jelölt területre érvényes. A főátlóhoz való visszatérés termék és folyamat oldalról is megközelíthető, lehetséges a standard termékek elvetése és a kis mennyiségben gyártott egyedi terméktípusok megtartása vagy a termelési folyamat továbbfejlesztése a nagyobb volumen gyárthatósága érdekében vagy ezen két szélsőséges intézkedés valamilyen kombinációjával.

9. ábra. Főátló feletti szuboptimális termék-folyamat kombinációk

Ez a probléma tipikusan induló vállalatok kezdeti sikerei után jelentkezik, amikor a kezdeti egyéniesített, alacsony volumenben előállított termékek sikeréből kifolyólag a megrendelések száma megugrik, és jóval nagyobb mennyiség előállítása válik szükségessé, azonban nem áll a vállalat rendelkezésére elegendő pénzügyi forrás a termelési folyamat javítására irányuló beruházás kivitelezésére, így elmozdulnak a főátló feletti szuboptimális terület pozícióinak egyikébe (a). Sikeres vállalatok esetén a megoldás az, hogy a termelési folyamat fejlesztése sikeresen végbemegy, és a vállalat termelési rendszere „visszatér” a főátlóhoz közeli optimális pozíciók egyikébe (b).

10. ábra. Induló vállalatok sikere után leírt tipikus út példája a termék-folyamat mátrixban

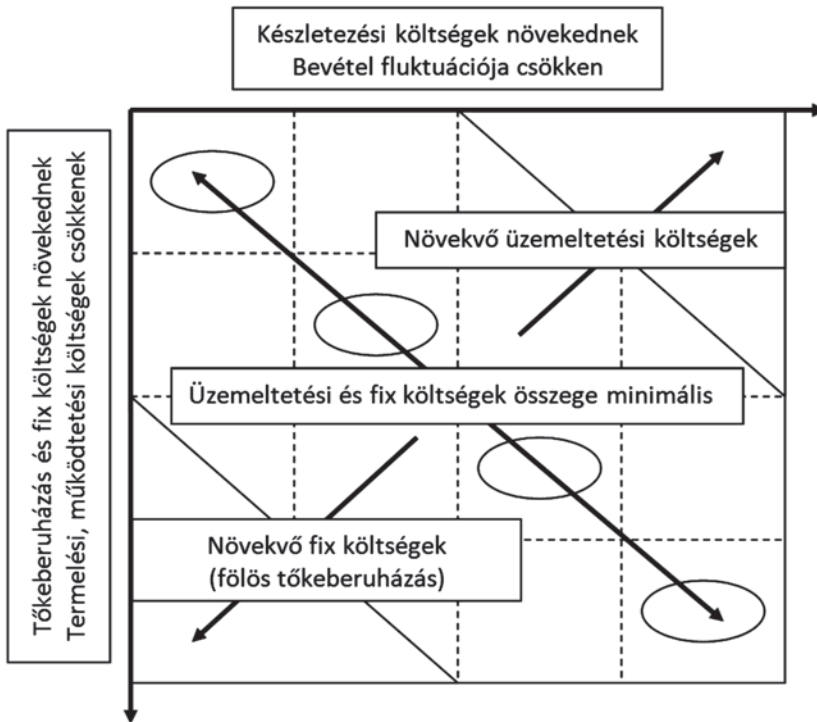
6. Összesítés, következtetések

Az utolsó lépés a fent részletezett termelésmenedzsment-döntések hatásainak az összegzése a vállalat pénzügyi helyzetére, melyeket a korábban bemutatott termék-folyamat mátrixban pozicionálhatunk.

A termék-folyamat mátrix megadja azon optimális termék és termelési folyamat kombinációk elhelyezkedését, amelyek az esetek többségében a termeléssel kapcsolatos költségek (üzemeltetési + fix költségek) optimális szintjét eredményezik. Ugyanakkor ezen pozíciók elemzésével feltártuk a vállalatok termék és folyamat tengelyeken való elmozdulásának pénzügyi hatásait is. Összefoglalva, a termékjellemzők tengelyén balról jobbra haladva a készletezési költségek növekednek, és ennek

bizonyos szintű kompenzációjaként a bevételek fluktuációja csökken, időbeni eloszlása egyre inkább kisimul. A folyamatjellemzők tengelyén fentről lefelé haladva mindenik pozícióra érvényes, hogy a tőkeberuházás és az ennek fenntartásához szükséges fix költségek növekednek, míg a termelési rendszer működtetésének költségei (beleértve a munka egységnyi költségét) folyamatosan csökkennek. Ugyanakkor a mátrix főátlójától történő felfelé vagy jobbra irányuló elmozdulás az üzemi költségek növekedését vonja maga után, míg egy lefelé vagy balra történő elmozdulás a fix költségek szintjének emelkedésében nyilvánul meg.

A vállalat pénzügyi helyzetére tett ezen hatásokat a 11. ábra szemlélteti összevonva, ahol az egyes pozíciók a fent bemutatott termék-folyamat mátrix pozícióinak felelnek meg.

11. ábra. A termékre és termelési folyamatra vonatkozó termelésmenedzsment-döntések pénzügyi hatásai a termék-folyamat mátrixban való elmozdulás alapján

Következésképpen jól látható, hogy bármilyen termékkel vagy termelési folyamattal kapcsolatos termelésmenedzsment-döntés komoly hatást gyakorol a vállalat pénzügyi helyzetére és végső soron a vállalat értékére. Ezen döntések meghatározása-

---

kor tehát mindig figyelembe kell venni az adott döntés várható pénzügyi hatásait, és a terméktípusra vonatkozó döntéseket a termelési folyamat alakításával párhuzamosan kell meghozni annak érdekében, hogy a döntések eredményeképpen a vállalat termelési rendszere minél közelebb helyezkedjen el az optimális feltételeket biztosító termék-folyamat mátrix főátlójához.

Irodalomjegyzék

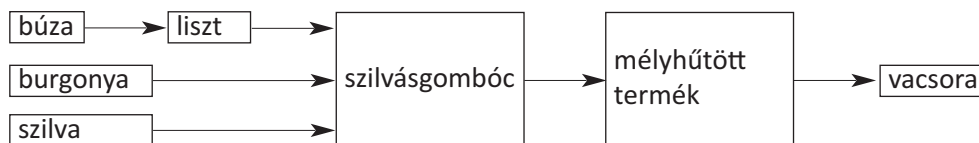
- Chase, R. B. – Jacobs, F. R. – Aquilano, N. J. 2006. *Operations management for competitive advantage*. 11. kiadás. McGrawHill-Irwin kiadó
- Del Mar, D. 1985. *Operations and Industrial Management*. McGraw-Hill kiadó
- Hayes, R. H. – Wheelwright, S. C. 1979. *The dynamics of process-product life cycles*. Harvard Business Review (March-April): 127–136.
- Krajewski, L. – Ritzman, L. – Malhotra, M. 2007. *Operations Management. Processes and Value Chains*. 8. kiadás. Prentice Hall kiadó
- Nahmias, S. 1993. *Production and Operations analysis*. 2. kiadás. Irwin kiadó
- Stevenson, W. J. 1996. *Production/Operations management*. 5. kiadás. Irwin kiadó
- Vörös József 2007. *Termelési-szolgáltatási rendszerek vezetése*. Pécs, Janus Pannonius Egyetemi Kiadó
-

Élelmiszerbiztonság – versenyelőny vagy korlát?

PÁL ZSUZSA – SÄPLÄCAN DORU

Rohanó életstílusunk egy sor olyan termék megjelenését eredményezte, amelyeknek sajátos módon és hatékonyabban kell kielégíteniük táplálkozási szükségleteinket. Nem azért élünk, hogy együnk, hanem azért eszünk, hogy éljünk, tartja a mondás, ami egyre igazabb az étkezésre szánt időt tekintve. A rendelkezésre álló fogyasztói erőforrásaink¹ átrendeződnek, kevesebb az étkezésre és ételkészítésre szánt idő.² A félkész élelmiszertermékek és a gyorséttermek korában halmozottan jelentkeznek az élelmiszerlánc mentén felbukkanó kockázati tényezők. Az úgynevezett kényelmi termékek (*convenience*) esetén a kulcsszó a gyors elkészíthetőség és fogyaszthatóság, de ugyanakkor változatos ízvilág. A termék így egyre több feldolgozási lépésen megy keresztül, a fogyasztóhoz való eljutása több láncszemet igényel. Vegyük csak annak a példáját, hogyan jut el a mirelit szilvásgombóc a vacsoraasztalunkra (1. ábra). Ha csak arra gondolunk, hogy az újrafelmelegített élelmiszerek hordozzák az egyik legnagyobb fertőzési kockázatot, akkor az előbbi példa kiválóan szemlélteti, hány lépés során kerülhet kapcsolatba a termék valamilyen rizikófaktorral. Vagy ha kimeljük a vásárlási szokások változásában azt a jelenséget, mikor hetente egyszer vásárolunk élelmiszerterméket egész hétre, akkor előtérbe kerül ismét egy igen fontos szempont, az élelmiszerek egészségbarát tartósítása és tárolása. Az élelmiszerek esetében számos olyan tényező szennyezheti és ronthatja a termék minőségét, ami az élelmiszerlánc legelső elemétől a legutolsóig (a végső fogyasztóig) valamelyik szinten kapcsolatba kerülhet a termékkel.

Az ábra az anyagok stádiumait jelzi, a nyilak pedig olyan folyamatokat jelölnek, mint mechanikai és termikus feldolgozás, csomagolás, mélyhűtés, szállítás és ezek több szakaszban történő megismétlődése. Az ábrából az adalékanyagok kimaradtak. Az sem elhanyagolandó szempont, hogy mindez leforgása több hónapot vagy akár évet is kitölthet.

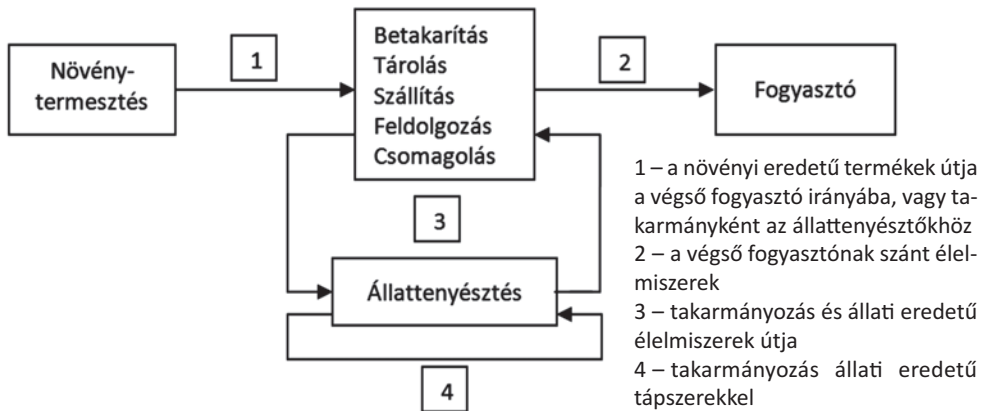
1. ábra. Egy mélyhűtött termék útja a farmtól az étkezőasztalig (saját szerkesztés)

¹ Pénz, idő, fizikai energia.

² Itt nem kimondottan a szabadidőre gondolunk, ami a tetszőlegesen eltölthető időt jelenti (ami akár plusz munka is lehet), hanem arra a jelenségre, hogy ezért az időért egyre több tevékenység verseng, így a szolgáltatások igénybevételével ott takarítunk meg belőle, ahol lehet.

Az Európai Unió az 1990-es évek alatt felmerült élelmiszer-egészségügyi problémák³ hatására fokozottabb figyelmet szentel az élelmiszerbiztonság kérdésének. Az EU szigorú élelmiszerbiztonsági szabályozása egyaránt vonatkozik a közösségen belüli, illetve kívüli tagokra. Az intézkedések elsődleges célja a fogyasztók egészségének védelme és a fogyasztói bizalom feltétel nélküli kialakítása a térség élelmiszertermékei iránt. Megpróbálja fogyasztóit ránevelni a belső termékek iránti bizalomra és keresletre. Bár egyes országok, így Románia esetében rövid távon ez a szigorú szabályozás visszafogó erőként hat a globális piacra való kilépés terén, hosszú távon felzárkózási lehetőség adódik. A szabályozás vonatkozik a térségen kívüli országok EU felé történő élelmiszerexportjára is. Az EU a világ legnagyobb élelmiszerimportőre, közel 200 országból szállítanak élelmiszereket a területére. A behozott termékeknek is ugyanezen biztonsági szabályoknak kell eleget tenniük. Az Unió élelmiszerbiztonságra vonatkozó jogszabályait számos kritika érte amiatt, hogy túlságosan szigorúak, és hogy lehetetlenné teszik a közösségen kívüli államok exportját.

Az élelmiszerbiztonság közösségi szabályozásának alapmottója: „from the farm to the fork” (a farmtól a villáig), ami azt jelenti, hogy az élelmiszerlánc teljes hosszában nyomon követhető kell legyen az alapanyag, félkésztermék és végtermék útja, kezelési és feldolgozási lépései és az a mód, ahogyan átmegy egyik szakaszból a másikba (2. ábra).

2. ábra. Az élelmiszerlánc szereplői és lépései (saját szerkesztés)

A termék összetevőinek egészségbarát jellege, a feldolgozási folyamat lépései, valamint a termékek térbeni és időbeni elosztása szigorú szabályozási feltételek közé van terelve. Mindvégig az egyik legfontosabb a vegyi és mikrobiológiai szennyeződések elkerülése és az esetlegesen fertőzött termékek kiszűrése.

³ Dioxinszennyezés, kergemarhakór, madárinfluenza.

Az Általános Élelmiszerszabályozást (General Food Law) a 2002–2005 közötti periódusban vezették be, és a következő alapelveket fektette le (European Commission 2004. *From the Farm to the Fork*):

1. Az élelmiszerlánc minden szintjén álló szereplőjének ismernie kell az ellátóját és a lánc utána következő elemét. Ez az intézkedés a „one-step-backward, one-step-forward” (egy lépés hátra, egy lépés előre) nevet viseli.

2. Tudományos alapokra kell helyezni a döntéseket és intézkedéseket, ennek érdekében megalapítani az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóságot (European Food Safety Authority, EFSA), amely az Európai Bizottságot tudományos tanácsokkal látja el és a téma kapcsán felmerülő kockázatok tudományos feltárását publikussá teszi.

3. Sürgősségi riasztórendszert szükséges létrehozni azért, hogy megfelelő időben és módon tudjanak reagálni a krízishelyzetekre. Ez a rendszer a *Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF)*, alapját a 2002/178-as közösségi rendelet fekteti le. Ennek értelmében a RASFF olyan hálózatot jelent, amelynek tagjai a közösség országai, az Európai Bizottság, az EFSA, valamint Norvégia, Írország és Lichtenstein. Amikor valamely tag szervei az emberi egészségre közvetlen vagy közvetett módon veszélyes élelmiszereket észlelnek, értesítik a RASFF-bizottságot, aki riasztja a hálózat minden tagját. A veszélyészlelések száma a 2006-os RASFF-jelentés szerint évről évre növekedik.

Az élelmiszerlánc egyes elemeinél a kockázatot jelentő tényezőket az 1. táblázat foglalja össze, melyeknek mindenike szabályozás alá van vetve.

1. táblázat. Az élelmiszerlánc egészségügyi kockázattényezői

Élelmiszerlánc	Növényi eredetű élelmiszerek	Állati eredetű élelmiszerek
Termelés	Növényvédőszer használata Tápanyagok, műtrágyák Génmanipuláció, transzgénikus módosítások	Állatok takarmányozása (tápszerek, hormonok) Állategészségügy (antibiotikumok, gyógyszerek) Állatok nyilvántartásba vétele Állattartás körülményei (tér, kényelem, szenvedésmentes)
Begyűjtés	Más növényi szennyeződések kiszűrése	A leélés módja Higiéniai feltételek
Tárolás*	Hőmérséklet, páratartalom, szállítási idő, fizikai sérülések, szennyeződések (vegyi, mikrobiológiai)	
Szállítás**		
Feldolgozás	Higiénia Fertőzések, szennyeződések Adalékanyagok, színezékek, emulgálószer, zselatinok, édesítőszer, ásványi anyagok	
Csomagolás	Címkézés, kötelező elemek a címkén Csomagolóanyagok (közvetlen kapcsolatban vannak a termékkel)	

Élelmiszerlánc	Növényi eredetű élelmiszerek	Állati eredetű élelmiszerek
Nagykereskedelem Kiskereskedelem	*/** Továbbfeldolgozás és újracsomagolás kritikus pontjai	
Fogyasztás	Címkeinformációk (intelligent labeling) ⁴ Higiéniai tanácsadás Fogyasztóvédelem	

Forrás: saját szerkesztés a From Farm to Fork alapján

A közösségi szabályozó dokumentumok közül, a teljesség igénye nélkül, megemlítjük az Európai Parlament és Tanács 2004. április 29-i 882/2004. közösségi rendeletét a takarmány- és élelmiszerjog, valamint az állategészségügyi és az állatok kíméletére vonatkozó szabályok követelményeinek történő megfelelés ellenőrzésének biztosítása céljából végrehajtott hatósági ellenőrzésekről, az Európai Parlament és Tanács 2004. április 29-i 854/2004. számú rendeletét az emberi fogyasztásra szánt állati eredetű élelmiszerek hatósági ellenőrzésének speciális szervezési követelményeiről, az Európai Parlament és Tanács 2004. április 29-i 853/2004. számú rendeletét az állati eredetű élelmiszerek speciális higiéniai szabályozásáról, az Európai Parlament és Tanács 2004. április 29-i 853/2004. számú rendeletét az élelmiszertermékek higiénijáról stb.

Feltevődik a kérdés, hogy mi történik az egyes területekre jellegzetes élelmiszerek és hagyományos elkészítési módok fennmaradásával, az aprólékos és szigorú törvényi szabályozás bevezetésével. A szabályozás nem a hagyományos ételek és helyi specialitások eltűnését jelenti. Az előállítási folyamat standardizálása útján a minőség, egészség és biztonság előírásainak betartása és a fogyasztók érdekeinek védelme jelenti a szabályozás célját. A higiéniai és fertőzésmegelőzési szempontok játsszák a legfontosabb szerepet az élelmiszerbiztonság terén.

Az Európai Unió élelmiszerbiztonságra vonatkozó jogszabályait a Bizottság hajtja végre, és ellenőrzi, hogy az egyes tagországok beépítik-e azokat a nemzeti jogrendszerükbe. Az ellenőrzéseket a Bizottság Élelmiszerügyi és Állategészségügyi Hivatala hajtja végre a térségen belüli és kívüli országokban.

Nemzeti szinten a terület fő szabályozását a 150/2004. számú törvény jelenti, ami lefekteti az élelmiszerbiztonságra vonatkozó alapelveket. A törvény rendeletei érintik az élelmiszerek és állati takarmányok termelési, feldolgozási, elosztási és értékesítési folyamatának minden szakaszát. Kivételt képeznek e szabályozás alól azok az esetek, amikor a termelés saját fogyasztásra történik, a piaci értékesítés szándéka nélkül.

⁴ Kötelező elemek kell szerepeljenek rajta, úgymint összetétel, energiatartalom, tápérték, származási hely, tárolási, felhasználási útmutató, a fogyasztó informálása arról, hogy mit jelentenek az olyan jelzők, mint „rostban gazdag”, illetve a fogyasztó könnyen megtudhatja, hogy tartalmaz-e a termék olyan összetevőt, amire allergiás vagy érzékeny.

A törvény előírása szerint élelmiszernek minősül minden olyan termék vagy anyag, függetlenül attól, hogy feldolgozott-e vagy sem, ami emberi fogyasztásra van száncva, vagy ami várhatóan emberi fogyasztásra kelrül. Kivételt képeznek e kategóriából a törvény 2. és 3. cikkelyében foglaltak, például a gyógyszerek vagy különböző kozmetikumok nem minősülnek élelmiszerterméknek.

A törvény egyik alapelve körvonalazza: az élelmiszerek területén tett szabályozások legfőbb célja a fogyasztók érdekeinek védelme a megfelelő információszolgáltatás által, hogy ismerjék azokat az élelmiszereket, amelyeket megvásárolni és fogyasztani kíváncnak. Ezzel vissza szeretnék szorítani, illetve megelőzni a visszaéléseket, élelmiszer-hamisításokat és minden olyan illegális tevékenységet, amelyek megtévesztik és negatív módon befolyásolják a végső fogyasztót.⁵

Az élelmiszerbiztonság védett társadalmi érték, ami a büntetőjog által is oltalmazva van. A román büntetőtörvénykönyv 313. cikkelye értelmében az élelmiszer-hamisítás és más termékek hamisítása bűncselekménynek minősül, és szabadságvesztéssel büntetendő az eset súlyossága függvényében.

Az élelmiszerbiztonsági előírások betartása érdekében a 150/2004. számú törvény három alapelvet fektet le. Először is az élelmiszertermékek nem kerülhetnek piacra, ha a végső fogyasztó egészségére nézve nem biztonságosak a normális fogyasztási feltételek között. Létezik egy meg nem felelési vélelem a termékkel kapcsolatban bármilyen olyan esetben, amikor a termék emberi egészségre gyakorolt negatív hatásának a legkisebb gyanúja is felmerül. A termelőnek ebben az esetben azt kell bizonyítania, hogy a termék megfelel az előírásoknak, nem ártalmas az emberi egészségre. Így például a törvény 14. cikkelyének f) pontja szerint ha egy nem biztonságos termék bukkan fel egy ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkező termékekből álló szállítmányban, akkor feltételezzük, hogy az egész szállítmány nem biztonságos, egészen addig, amíg bebizonyosodik az ellenkezője.

Az élelmiszerlánc minden egységének három kötelezettsége van: *tájékoztatási kötelezettség* (a 16. cikkely értelmében az élelmiszerek és takarmányok címkézése, reklámozása, a forma és csomagolás kinézetének nem szabad megtévesztenie a fogyasztókat), *biztonsági kötelezettség* (ha felmerül annak a gyanúja, hogy az élelmiszer nem felel meg a szabványoknak vagy ártalmas a fogyasztó egészségére, a termelőnek a lehető legrövidebb időn belül vissza kell vonnia azt a piacról, és értesítenie kell az illetékes hatóságokat), illetve *garanciavállalási kötelezettség*, a fogyasztónak okozott valamilyen kár esetén.

Az ország jogszabálya kötelezővé teszi egy úgynevezett veszélyelemzési rendszer bevezetését minden olyan gazdasági egységnél, ahol az élelmiszerláncban kapcsolatba kerülnek a termékkel. A HACCP⁶ (Hazard Analysis Critical Control Point) rendszer bevezetésének alapelvei a következők: a) minden megelőzhető, megszüntethető

⁵ Végső fogyasztónak számít minden olyan természetes személy vagy természetes személycsoport, aki a törvény által meghatározott élelmiszer független fogyasztója.

⁶ Veszélyelemzés Kritikus Szabályozási Pontok.

vagy csökkenthető kockázat azonosítása, b) azon kritikus ellenőrzési pontok azonosítása, ahol keletkezhetnek és megszüntethetőek a kockázatok, c) a kritikus pontok esetén az elfogadható és elfogadhatatlan értékek elhatárolása, d) a kritikus pontok ellenőrzésére vonatkozó eljárások kidolgozása és gyakorlatba ültetése, e) kiigazításokat végezni ott, ahol az ellenőrzés azt mutatja, hogy nem megfelelő a kritikus pontok felügyelete, f) az egész procedura helyes végrehajtásának felügyelete. A veszélyelemzési rendszer bevezetését a 924/2005-es kormányrendelet írja elő, és 2006. október 1-től minden élelmiszeripari egységnek rendelkeznie kell vele.

Napjainkban a standardizálás folyamatában a hangsúly a technológiai megoldásokról áttevődik olyan kérdéskörökre, mint a környezetvédelem és környezettudatosság, egészség és biztonság, fogyasztóvédelem (Păunescu 2004. 81). Az élelmiszerbiztonság érdekében plusz lehetőségnek számít a törvényi előírások mellett az ISO szabványok és élelmiszerbiztonsági menedzsmentrendszerek bevezetése, amelyek már nem kötelező jellegűek, a jogszabályokkal ellentétben. Bevezetésük és gyakorlásuk önkéntes, és a fogyasztók és partnerek szemszögéből értéket adnak hozzá a termékhez. A szabványosítás jelenti a versenyképesség egyik pillérét, hiszen garanciát vállalunk a termékek helyes kezelésére és minőségére. Az ISO 22000:2005 – Élelmiszerbiztonsági Irányítási Rendszer ötvözi az élelmiszer-biztonság és a minőségirányítás követelményeit, alkalmazója tanúsított beszállítói rendszerrel biztosíthatja piaci pozícióját. Tanúsításától kezdve kötelező ennek megfelelően eljárni. Egy másik élelmiszerbiztonsági rendszer a EUREPGAP – A Jó Mezőgazdasági Gyakorlat kialakított követelményrendszere, melynek alkalmazója a kiskereskedők felé garantálni tudja, hogy az egyéni termelő vagy termelői csoport kertészeti termékei megfelelnek az élelmiszerbiztonságra és a kellő elővigyázatosságra vonatkozó előírásoknak.

A nemzetközi önkéntes standardok alkalmazása beruházást jelent a termelő/feldolgozó/szállító vállalat számára, olyan előnyök érvényesítése érdekében, mint:

- alap a kereskedelmi korlátok eltörléséhez, hiszen „közös nyelvet” jelent az egész közösség fogyasztóival,
- minőségi garancia,
- hozzáadott értéket jelent (bizalom, biztonság),
- növeli a hatékonyságot, időt és pénzt takarít meg.

A hozzáadott értéket azonban a fogyasztónak is észlelnie kell, és hajlandó és képes is kell legyen fizetni érte. Felvetődik a kérdés, hogy a hazai fogyasztó mennyire minőség- vagy árérzékeny. Mit jelent számára az egészségügyi kockázat? Képes-e átalakítani az egészséghez való hozzáállását, ami arra vonatkozik, hogy a betegségek megelőzése hatékonyabb és olcsóbb, mint a gyógyításuk? Tud-e kapcsolatot teremteni étkezés és egészség között? Mennyire jövőorientált, beleértve a saját és környezete jövőjét?

Annak kiderítése, hogy a számos értékkepző tényező közül az EU által körvonalazott biztonság az élelmiszertermékek esetében milyen helyen szerepel a fo-

---

gyasztók értékrendjében, igen nehéz, de érdekes feladat. Rámutathat arra, hogy milyen irányba kell hatnia az ennek elfogadását és fontosnak tartását célzó informáló munkának.

Irodalomjegyzék

- 150/2004 számú törvény, *Hivatalos Közlöny* 959/29. november 2006, újraközlés
European Commission 2004. *From the Farm to the Fork*
Európai közösségi jogszabályok, <http://efrira1.antsz.hu/oeti/dokument/eujog.html> (2008.04.25)
Ghid ISO/CEI 2:1996
Păunescu, C. 2004. *Marfa și globalizarea pieței*. București, Ed. ASE
The Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) 2006, Annual Report
http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2006_en.pdf
www.roalimenta.ro – Federația Patronală Română din Industria Alimentară
www.simtex.ro – Szabványtanúsító szerv
-

A magyarországi kis- és középvállalkozások banki kapcsolatainak alakulása a rendszerváltástól napjainkig

NÉMETHNÉ GÁL ANDREA

Magyarországon az összes működő vállalkozás 99,9%-a, a működő társas vállalkozásoknak pedig 99,7%-a kis- és középvállalkozás (250 főnél kevesebb a foglalkoztatottak száma), és 2000–2005 között évente átlagosan mintegy 20 ezerrel nőtt a szektorba tartozó vállalkozások száma. [KSH] A KKV-k foglalkoztatásban betöltött szerepe igen jelentős, itt dolgozik az összes foglalkoztatott háromnegyede (2005-ben 75,2%-a; Kállay–Kissné–Kőhegyi–Maszlag 2007. 175), így a társadalom széles rétegeinek megélhetése, jóléte függ e vállalkozások fennmaradásától és teljesítményétől. Ezen a háttéren figyelmet érdemel, hogy a Nemzeti Fejlesztési Tervhez készített SWOT-analízis egyik erősségként a KKV-k nagy számát jelölte meg, s a gyengeségek között sorolta fel azok alacsony termelékenységét és versenyképességét (Román 2005. 36). Ez utóbbi megállapítást támasztja alá, hogy 2005-ben a KKV-szektor részesedése az összes nettó árbevételből 62,5%-os, az exportértékesítésből pedig 35,3%-os volt, s az egy alkalmazottra jutó bruttó hozzáadott érték nem érte el a nagyvállalati mutató felét (Kállay–Kissné–Kőhegyi–Maszlag 2007. 192).

A KKV-k helyzetét elemző magyar és európai uniós tanulmányok – egészen 2003–2004-ig – rendre arra a megállapításra jutottak, hogy a kisméretű vállalatok fejlődését leginkább finanszírozási problémáik gátolják, amely megállapítás a gyakran elégtelen saját tőkére éppúgy vonatkozott, mint az idegen forrásokhoz való hozzájutás nehézségeire. A szektor vállalkozásainak alultőkésítettsége (vagyis a viszonylag alacsony tőkeáttétel) továbbra is problémát jelent, azonban az utóbbi években a külső – ezen belül különösen a banki – finanszírozás területén kedvező irányú változások érzékelhetők. Kétségtelen tény, hogy a finanszírozási forrásokhoz való hozzájutás terén a KKV-k még most is jelentős hátrányban vannak a nagyvállalatokhoz képest, de ma már egyáltalán nem egyértelmű az, hogy a finanszírozási nehézségek jelentik a leg súlyosabb gondot a vállalkozások többsége számára.

E tanulmány egyetlen finanszírozási forma – a bankhitel – szerepének bemutatására koncentrál. Célja egyrészt a bankok és a KKV-szektor kapcsolatának jellemzése s az ezt befolyásoló tényezők felvázolása, másrészt pedig annak elemzése, hogy az elmúlt közel tíz évben hogyan változott a bankhitelek jelentősége a kis- és középvállalkozások finanszírozásában. A téma aktualitását az adja, hogy bár az egész Európai Unióban növekszik a külső finanszírozás alternatív formáinak (pl. lízing, faktoring, tőkepiacok, kockázati tőke stb.) jelentősége, a KKV-k többsége ebből a szempontból még mindig a bankoktól függ, s nem várható, hogy ez a közeljövőben változni fog (*Observatory*, 2003/2).

1. A bankszektor és a KKV-k kapcsolata

A rendszerváltástól 1995-ig a hitel felvevő vállalkozások száma dinamikusan nőtt Magyarországon. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy sok új hitelintézet lépett a piacra, másrészt rohamosan nőtt a kis- és középvállalkozások száma, így hitel iránti kereslete is. A „vállalkozási láz” sok tekintetben felkészületlenül érte a bankokat, ennek ellenére kezdetben nagy várakozással tekintettek az újonnan kialakult ügyfélkör felé. A legnagyobb bankok külön részleget állítottak fel a kisvállalkozások kiszolgálására, amelytől dinamikus fejlődést reméltek. Ám az induló, az esetek túlnyomó többségében tőkehiánnyal küzdő kisvállalkozások finanszírozásának szabályait, a hitelszerződés formáját és a döntési eljárást még nem alakították ki, s jobb híján a már meglévő nagyvállalati hitelezés tapasztalataira próbáltak építeni. Hamar bebizonyosodott, hogy ez nem járható út, amit a vállalkozók részéről érkező sok kritika is világosan mutatott. A bankoknak az a várakozása sem igazolódott, amely szerint az önmagában kis összegű, de nagy száma miatt jelentős kisvállalkozói alaptőke bankszámlán történő elhelyezése és az ahhoz kapcsolódó számlaforgalom érezhetően növelni fogja a hitelintézetek likviditását. Ehelyett a vállalkozók jó része bankszámláját csupán az adók átutalására használta, s a többi forgalom készpénzben bonyolódott le. Mindezek részben magyarázatul szolgálhatnak arra, hogy a KKV-hitelezés az 1990-es évek közepén megtorpant. 1995-től a bankok újra a nagyvállalati ügyfélkör felé fordultak, s az előzetes várakozásokhoz képest kevésbé jövedelmező és kockázatosabb KKV-üzletágot igyekeztek visszafejlesztetni (Várhegyi 1997). A bankok jelentős része tehát túl kockázatosnak ítélte – sőt sok esetben ítéli ma is – ezt a szektort, mely a következő okokra vezethető vissza (Csubák 2003):

– A kisméretű vállalkozások többségére alacsony alaptőke és a folyamatos működéshez elégtelen mennyiségű forgótőke jellemző.

– A hitelbírálathoz igényelt dokumentumokból általában nem alkotható valós és teljes kép a vállalkozások pénzügyi helyzetéről és üzleti kilátásairól. Így a hitelképesség elbírálása során a kvalitatív módszerek nagy jelentőséget kapnak, amelyek alkalmazását azonban sok esetben a vállalkozás túl rövid üzleti múltja nehezíti;

– Az erre a körre jellemző enyhébb számviteli követelmények (pl. egyszerűes könyvvitel, egyszerűsített mérleg) csökkentik a bankok által elérhető információk mennyiségét. A hitelbírálathoz igényelt dokumentumokból általában nem alkotható valós és teljes kép a vállalkozások pénzügyi helyzetéről és üzleti kilátásairól. Így a hitelképesség elbírálása során a kvalitatív módszerek nagy jelentőséget kapnak, amelyek alkalmazását azonban sok esetben a vállalkozás túl rövid üzleti múltja nehezíti;

– A rövid üzleti múlt további következménye a hosszabb ideje jól működő üzleti partnerkapcsolatok hiánya, valamint hogy nincs kialakult goodwill, amely csökkenthetné a banki kockázatot;

– A KKV-k működése – alacsonyabb tőkeerejük, gyengébb piaci alkupozíciójuk és kevésbé professzionális vezetésük miatt – kockázatosabb a nagyvállalatokénál. Drasztikusabban érinti őket a külső üzleti körülmények módosulása (pl. iparági dekonjunk-

túra, vagy a piaci verseny erősödése következtében egy-két nagy megrendelő elvesztése) és a belső viszonyok változása (pl. vezető-tulajdonos hirtelen kiesése) egyaránt.

A bankok „visszavonulása” a KKV-piacról nem abban nyilvánult meg, hogy a kisvállalkozókat kizárták volna bizonyos banki szolgáltatásokból. Elvileg bármit igénybe vehettek a bankok kínálatából, mégpedig ugyanolyan feltételekkel, mint a nagyvállalatok. A diszkrimináció éppen az azonos elbírálásban rejlett. Azok a feltételek és bankköltségek, melyek egy nagyforgalmú cég számára nem jelentettek különösebb megterhelést, az esetek nagy részében teljesíthetetlennek bizonyultak a KKV-k számára (Várhegyi 1997). Így tehát azon túl, hogy a kisebb méretű vállalkozások finanszírozása kockázatosabb, mint a nagyobbaké, egyéb tényezők is hátráltatták – sőt egyes esetekben hátráltatják ma is a KKV-k hitelhez jutását, amelyek az alábbiak szerint foglalhatók össze (Árvai 2002):

- a kis- és középvállalkozások többsége csak nehezen vagy egyáltalán nem tudta előteremteni a bankok által megkövetelt fedezetet, mely gyakran meghaladta a hitelösszeg 100%-át;

- a KKV-k egy része nem jutott túl a hitelbírálati folyamaton, mivel üzleti tervével nem tudta meggyőzően alátámasztani a magasabb kockázat miatt indokolt kockázati felár kitermelhetőségét;

- a vállalkozások gyakran nem bocsátottak megfelelő mennyiségű és minőségű információt a hitelintézetek rendelkezésére, ami már önmagában is a hitelkérelem elutasításához vezetett;

- sok bank csak az ún. klasszikus hiteltermékeket kínálta a KKV-knak (jelzálog-, forgóeszköz- és beruházási hitel), s csak kevés, a kisebb vállalkozások speciális igényeit figyelembe vevő konstrukció került kidolgozásra.

(A fentiekhez érdekes adalék, hogy egy európai uniós felmérés szerint [*Observatory*, 2003/2.] a különböző méretű vállalkozások esetében eltérő a hitelkérelmek elutasításának leggyakoribb oka: a mikro- és kisvállalkozásoknál a fedezet hiánya, míg a középvállalkozásoknál az alacsony szintű üzleti teljesítmény és az elégtelen információs szolgáltatás.)

A fordulat 2000-ben következett be a hitelintézetek és a kisméretű vállalkozások kapcsolatában, mikor a bankok KKV-szektor felé irányuló hitelezési hajlandósága elkezdett fokozatosan emelkedni, s ezzel párhuzamosan évről-évre nőtt a KKV-hitelek súlya a teljes vállalati hitelportfólióban (az 1999-es 34,2%-os szintről 2006-ra 54,8%-ra emelkedett). [MNB] A bankok KKV-k felé fordulása – a teljesség igénye nélkül – a következő tényezőkkel magyarázható (Csubák 2003):

- a nagyvállalati ügyfélkörben nagyon erős a verseny, alacsony a haszonkulcs és nincs további növekedési potenciál;

- az évek során a KKV-k nagy része számlatulajdonosként és betétesként is jó ügyfélévé vált, s ezek a cégek ma már magas forgalmi jutalékhoz és olcsó forráshoz juttatják a bankokat;

– egyre több KKV működik évek óta megbízhatóan, s a bankok megítélése szerint is javul a szektor jövedelmezősége;

– a kisvállalkozók jó része (egyéni vállalkozó, bt-k beltagja) teljes vagyonával felel kötelezettségeiért, így általában érzékenyebb a hitelek mögé állított biztosítékok (pl. családi ház) elvesztésére, ami növeli a hitel-visszafizetési fegyelmet;

– a nagyszámú kisebb vállalkozás hitelezése diverzifikálja a banki ügyfélportfóliót, ami elvileg csökkentheti a banki kockázatot;

– az állami gazdaságpolitika homlokterébe került a KKV-k forrásokhoz jutásának segítése, mivel a szektor fejlődése az egész gazdaság versenyhelyzete szempontjából meghatározó. Az állami kamattámogatásos hitelek számos konstrukciója került kidolgozásra, s a garanciaalapok létrehozása is egyre több kisméretű vállalkozás felé jutását könnyíti.

Mindezek következtében a bankok ma már nagy növekedési potenciált látnak a KKV-üzletágban. Ennek okai a következők:

– Nemzetközi összehasonlításban – az örvendetes növekedés ellenére – még mindig alacsony a KKV-hitelek aránya a bankok vállalati hitelportfóliójában (az EU-ban ez az arány 70% körüli, Csubák 2003. 107), s a szektor vállalatai egyre nagyobb keresletet támasztanak a gyorsan, kevés adminisztrációval hozzáférhető, szabad felhasználású hitelkonstrukciók iránt.

– A bankszektor évről-évre több tapasztalattal rendelkezik ezen ügyfélkör igényeiről, így egyre magasabb szinten képes kiszolgálni azokat a kisméretű vállalkozások sajátosságaihoz jobban igazodó, speciális hiteltermékekkel.

– Bár a bankok igyekeznek a kisebb cégek hitelezésének nagyobb kockázatát érvényre juttatni a kamatfelárakban és a megkövetelt biztosítékokban, 2003–2004-től, a bankok közötti verseny következtében, mégis a feltételek, standardok fokozatos és folyamatos enyhítésének lehetünk tanúi.¹ Ennek nyilvánvaló oka, hogy a hitelintézetek ebben a szektorban látnak igazán lehetőséget az ügyfélkör bővítésére.

– Az európai tendenciákat követve a KKV-szektor állami támogatásának fokozódása várható,² s a hazai és közösségi források közvetítésében hatalmas lehetőségek rejlenek a bankok számára.

A kis- és középvállalkozói hitelpiacon elindult kedvező változásokat ma már maguk a vállalkozások is érzékelik, s ez a legutóbbi években készült felmérések eredményeiben is megmutatkozik. Az Európai Bizottság által 2006 április–májusában készítettett, s a 10 újonnan csatlakozott ország KKV-ira vonatkozó tanulmányból³

¹ Ezt igazolják a Magyar Nemzeti Bank hitelezési felmérésének (teljes nevén: *Felmérés a hitelezési vezetők körében, a bankok hitelezési gyakorlatának vizsgálatára*) tapasztalatai is (Bethlendi–Bodnár 2005).

² A tervek szerint a KKV-finanszírozás javítását szolgálja egy új típusú mikrohitel-program bevezetése a legkisebb vállalkozások fejlesztési és forgóeszköz-hitel iránti szükségleteinek kielégítésére, valamint további garanciaprogramok elindítása, melyek célja a hitelintézetek ösztönzése az egyszerűsített folyószámla- és kisösszegű fejlesztési hiteltermékek kidolgozására és elterjesztésére (GKM 2007).

³ A felmérésben részt vett az Európai Unió 10 új tagállamából 1536 kis- és középvállalkozás, melyek közül mintegy 200 magyar cég volt (Flash 184).

kiderül, hogy a megkérdezett vállalkozások közel kétharmada (átlagosan 60%-a) gondolja úgy, hogy a jelenleg folyamatban lévő projektjei megvalósításához elegendő finanszírozási forrással rendelkeznek. Külön figyelmet érdemel, hogy e tekintetben a legkedvezőbb eredmény éppen a magyar vállalkozók körében született, akiknek 86%-a volt elégedett finanszírozási helyzetével (Flash 174). Természetesen ez minden finanszírozási formára együttesen vonatkozik, nem csupán a bankhitelekre, de mindenképpen arra utal, hogy a KKV-finanszírozás színvonala – a kétségtelenül meglévő elégtelenségek ellenére – javuló tendenciát mutat. Ugyanezt támasztja alá egy 2005 őszi felmérés⁴ is, amely szerint a kis- és középvállalkozások növekedését akadályozó tényezők között a harmadik helyen szerepelnek a finanszírozási nehézségek (első helyen a magas közterhek és adminisztrációs kötelezettségek, a második pedig a piaci környezet elemei kerültek említésre), s a tanulmány külön kiemeli, hogy a finanszírozás kérdései évről-évre egyre kisebb gondot okoznak a vállalkozásoknak (Kállay–Kissné–Kőhegyi–Maszlag 2007). A fentieket erősíti meg az is, hogy a Világbank által „Doing Business” címmel évek óta elkészített országosrendben Magyarország rendre a „hitelhez jutás” kategóriában érte el a legelőkelőbb helyezést a vizsgált szempontok közül (Doing Business, 2005–2007).⁵

A kedvező jelenségek ellenére kijelenthető, hogy a kis- és középvállalkozások banki hitelezésének súlya egyelőre még nem áll összhangban gazdasági jelentőségükkel. Bár az utóbbi években lényegesen emelkedett a bankhitelek kereslete (a vállalkozások hitelfelvevő képessége) és kínálata (a bankok hitelezési hajlandósága) is, ennek ellenére a KKV-k közel 80%-a még mindig hitel nélkül gazdálkodik,⁶ s igen alacsony a nem pénzügyi vállalkozásoknak nyújtott hitelállomány GDP-hez viszonyított aránya, ami 2000-ról 2005-re 24%-ról 26%-ra nőtt,⁷ vagyis alig változott (Bilek–Borkó–Czakó–Pellényi 2006. 12). Ezt a helyzetet jelentős mértékben azok a – még ma is fennálló – piaci elégtelenségek idézték elő és tartják fenn, amelyeknek fő kiváltó tényezői a következők (GKM 2007):

– Információs aszimmetria: A hitelezési múlttal nem rendelkező, kis összegű hitelt igénylő vállalkozásokról gyors és egyszerű eljárásokkal nem szerezhető olyan mennyiségű és minőségű információ, ami a megfelelő kockázatkezeléshez szükséges lenne.

– Ehhez kapcsolódik a méretgazdaságosság problémája: A bankok számára nem kifizetődő az ilyen vállalkozások alapos kockázatelemzése, ezért sok esetben nem képesek finanszírozni a legkisebb és/vagy induló vállalkozásokat, noha sokan közülük nagy fejlődési potenciállal rendelkeznek.

⁴ A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium megbízásából 2001 óta évente készülnek reprezentatív kérdőíves felmérések a hazai KKV-szektor vállalkozásainak körében.

⁵ A „Doing Business” az alapján állítja rangsorba a világ országait, hogy mennyire vállalkozásbarát ott az üzleti környezet. Tíz szempontot vizsgál, melyek közül egy a vállalkozások hitelhez jutásának lehetőségét minősíti. A 2007-ben publikált legutóbbi rangsorban Magyarország összességében a 45. helyen szerepel, de a „hitelhez jutás” kategóriában a 26. helyen áll a vizsgálatba bevont 178 ország között.

⁶ Ez az arány az Európai Unió régi tagállamaiban 15–20% körüli (GKM, 2007. 7).

⁷ Az EU-15 országaiban nagy szórást mutat ez az arány. 2005-ben az átlag 62%, a két kiugróan nagy értéket figyelmen kívül hagyva pedig 43% volt (Bilek–Borkó–Czakó–Pellényi 2006. 12).

– A kis összegű tranzakciók további problémája a magas relatív tranzakciós költség, ami a vállalkozások számára jelent terhet, valamint a hitelfedezetek értékelése és kezelése, ami pedig a hitelintézetek számára okozhat nehézségeket.

– Végül – a hiteltermékek kínálatának növekedése ellenére – még mindig kevés az igazán kisvállalkozásokra „szabott” konstrukció. Ez a megállapítás főként a folyószámlahitelek és a 3 évnél hosszabb lejáratú fejlesztési hitelek körére igaz.

A helyzet mielőbbi javításának szükségességére hívják fel a figyelmet az Európai Unió szervezeteinek egyes intézkedései, dokumentumai, amelyek kiemelt fontosságot tulajdonítanak a hitelintézetek és a kisméretű vállalkozások közötti kapcsolat pozitív irányú változásának, valamint a KKV-k bankhitelekkel való ellátottsága fokozásának.

Az előbbire vonatkozó fontos dokumentum az Európai Bizottság által elfogadott „viselkedési kódex” (EC, 2004), amelynek célja a bankok és a KKV-k kapcsolatának mindkét fél érdekében és aktív közreműködésével történő javítása. A kódex alapelvei a következők:

– A kölcsönös bizalom kiépítése: A hosszú távon is gyümölcsöző üzleti kapcsolatnak a kölcsönös bizalmon kell alapulnia. A nyíltság és a felelőleges késedelmek elkerülése mindkét fél részéről kiemelkedő jelentőségű.

– Az átláthatóság fokozása: A hitelintézetek biztosítsák feltételrendszerük átláthatóságát a KKV-k számára, s minden szükséges információt bocsássanak rendelkezésükre. A vállalkozások ne essenek késedelmekbe, s közöljenek minden fontos információt a bankokkal.

– Nyílt párbeszéd: A nyílt párbeszéd a tartós kapcsolat szükséges feltétele. A vállalkozások folyamatosan szolgáltatassanak teljes képet üzleti helyzetükről. Ezzel párhuzamosan a hitelintézetek mindig közölgék, milyen típusú információkra van szükségük, teljes körűen ismertessék aktuális szolgáltatásaikat és díjaikat, hogy a vállalkozások kiválaszthassák a számukra elérhető legjobb szolgáltatást.

– Titoktartás: A hitelintézetek kezeljék bizalmasan az ügyfelekkel kapcsolatos információkat.

– Tartózkodás a diszkriminációtól: A hitelintézetek készek legyenek üzleti kapcsolatot létesíteni minden vállalkozóval (függetlenül azok nemétől, vallásától, etnikai vagy nemzetiségi hovatartozásától) az üzleti etika és a hatályos jogszabályok figyelembevételével.

A másodikként említett törekvést, vagyis a kis- és középvállalkozások bankhitelekkel való ellátottságának javítását szándékozik – egyéb fontos célok mellett – elősegíteni a Bázel II.⁸ néven ismert új szabályozás, amelyben a KKV-kal szemben pozitív

⁸ A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság 2001-ben bocsátotta nyilvános szakmai vitára az új bázei tőkeegyezményt (Bázel II.), melynek bevezetési dátumát 2006-ra tűzték ki. A Bázel II. lényege a bankok tőke megfelelésének új szabályozása, melynek kulcseleme a bank által vállalt kockázatokkal arányos tőkeszükséglet meghatározása. A Bázel-II-n alapuló 2006/48/EC direktíva a 2007. évi LI. törvénnyel, valamint a 196/2007.(VII.30.) kormányrendelettel vált a magyar jog részévé, s ennek hatására 2007 nyaráról a magyar KKV-k számára is megváltoztak a hitelhez jutás feltételei (Zsámboki 2007. 45).

diszkrimináció érvényesül. Ennek lényege, hogy a bankok számára előírt minimális tőkekövetelmény a KKV-hitelezés területén kisebb, mint a nagyvállalatok esetében, vagyis a szabályozás igyekszik a kisebb vállalkozások hitelezését vonzóbbá tenni a hitelintézetek számára (Bethlendi–Naszódi 2003). Fontos azonban megjegyezni, hogy egyes elemzések (Csubák 2003) szerint az új szabályozás KKV-kra gyakorolt pozitív hatása nem egészen egyértelmű. Ennek egyik oka, hogy a tőkekövetelmény jelentős mértékben függ a leendő adós hitelminősítésétől is. A kockázatosabb ügyfelekkel szemben magasabb az előírt tőkekövetelmény, ezért a bank ilyen esetben kénytelen a hitelkamatlábat megemelni. Mivel a KKV-k között többségben vannak a nagyobb kockázatú vállalkozások, amelyek alacsonyabb minősítést kapnak, ezért az új szabályozás nyertesei valószínűleg csak az átlagosnál jobb minősítésű vállalkozások lesznek, s nem az egész szektor. Más szerzők (Zsámboki 2007) arra hívják fel a figyelmet, hogy amennyiben a bankok a vállalt kockázatokhoz képest nem megfelelően tőkésítenek, akkor kedvezőtlen gazdasági körülmények idején tőkekorlátozássá válhatnak, ami a hitelezési aktivitás visszafogásához vezethet. Ilyenkor jellemzően a leginkább kockázatos ügyfelek – közöttük sok KKV – esnek el a hitelhez jutás lehetőségétől. Mivel az új szabályozás bevezetése még meglehetősen „friss”, ezért tényleges hatásainak tanulmányozása csak később válik lehetségessé. Az azonban egyértelmű, hogy az Európai Unióban határozott törekvés mutatkozik a KKV-k banki finanszírozásának folyamatos javítására. Az Európai Bizottság egyik 2006-os közleménye [COM(2006)349] szerint a Basel II. olyan változó feltételeket teremtett a hitelezésben (az ügyfelek eddigieknél átfogóbb kockázattérkékelése révén), mely jóval intenzívebb párbeszédet tesz szükségessé a KKV-k és a hitelintézetek között. Közösségi szinten ennek meg is van a kialakult gyakorlata a Bizottság által szervezett kerekasztal-megbeszélések formájában, amelyeken a bankok és a KKV-k képviselői időről-időre áttekintik kapcsolatuk javításának lehetőségeit. E forma hazai gyakorlatba történő átültetése elősegítheti a hitelintézetek és a KKV-k közötti kapcsolat további javulását, ami mindkét félnek egyaránt érdeke.

2. A nem pénzügyi vállalkozások banki hitelezésének főbb tendenciái (1999–2007)⁹

2.1. A vállalkozások bankhitelállományának alakulása

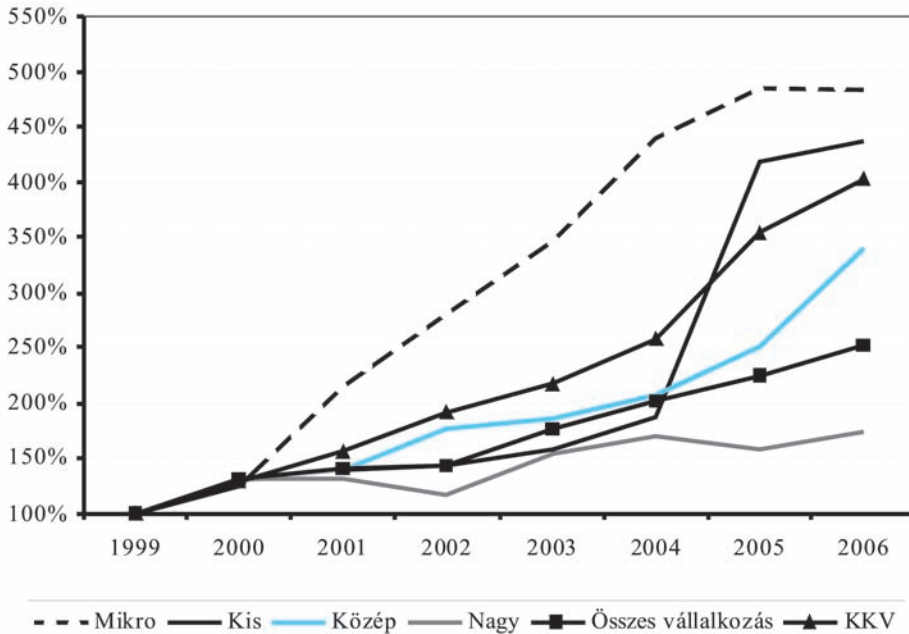
Az Observatory 2003-as jelentése (Observatory 2003/2) szerint annak ellenére, hogy az egész Európai Unióban növekszik a külső finanszírozás alternatív formáinak jelentősége, a KKV-k többsége számára még mindig a bankhitel az egyetlen elérhető külső forrás. Ezt a megállapítást alátámasztja egy 2005 szeptemberében elvégzett európai uniós felmérés,¹⁰ mely szerint a vezető külső finanszírozási forma a bankhi-

⁹ Egyes adatsorok csak 2001-től vagy 2003-tól álltak rendelkezésre. A 2007-es adatok csak az év első félévére ismertek, ezért csak ott kerültek felhasználásra, ahol ez az összehasonlítást nem zavarta.

¹⁰ Az Európai Bizottság megbízásából készült felmérés során 3047 kis- és középvállalkozás vezetőjét kérdezték meg 2005. szeptember 5–19. között telefonos interjú formájában. A vállalkozások székhelye az Európai Unió 15 régi tagországának valamelyikében volt (Flash 174).

tel (a megkérdezett vállalkozások 80%-ának volt), s a vállalkozások mintegy fele úgy vélte, hogy nem tud sikeres lenni bankhitelek nélkül (Flash 174).

A magyar vállalkozások bankhitellel való ellátottsága korántsem ilyen mértékű. A hitellel rendelkező vállalkozások aránya 2000 és 2005 között mindössze 20–25% körül mozgott, s ezzel kapcsolatban két fő tendencia volt megfigyelhető. Egyrészt a hosszú lejáratú hitelek – vállalati mérettől függetlenül – lényegesen kisebb arányban fordultak elő, mint a rövid lejáratúak. (Az előbbivel az összes vállalat 10–15%-a, az utóbbival 20–25%-a rendelkezett.) Másrészt a kisebb méretű vállalkozások kisebb arányban rendelkeztek mind rövid, mind hosszú lejáratú hitelekkel, mint a nagyobbak. (Míg a KKV-knak alig 20–25%-a, addig a nagyvállalatoknak közel 70%-a rendelkezett valamilyen bankhitellel.) (Kállay–Kissné–Kőhegyi–Maszlag 2002–2007).

Forrás: MNB adatai alapján saját szerkesztés

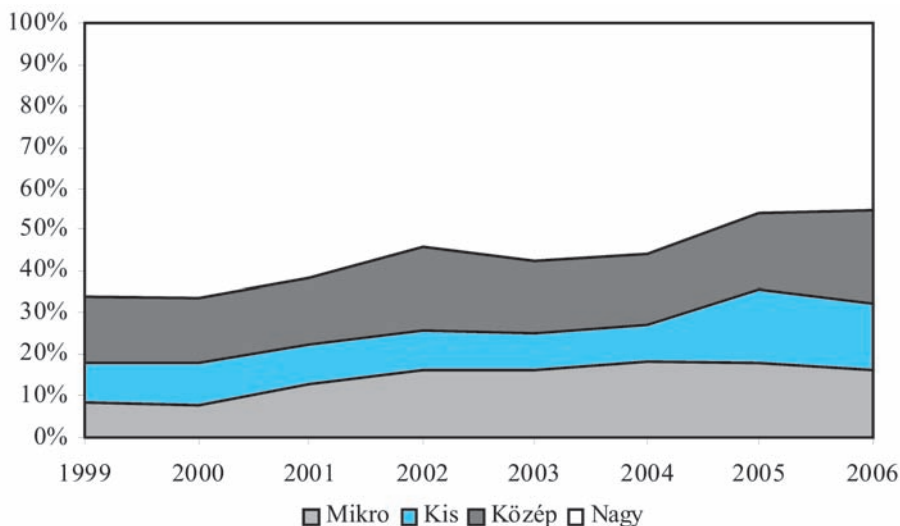
1. ábra. A nem pénzügyi vállalkozások hazai bankhitelállományának alakulása 1999. december = 100% (év végi folyó áras adatokból számítva)

A nem pénzügyi vállalkozások hazai bankhitelállományának változását vizsgálva (1. ábra) megállapítható, hogy minden vállalati méretkategóriában szinte folyamatos növekedés következett be 1999 végéhez képest, de a növekedés mértéke nagy

eltéréseket mutat. Leginkább a mikrovállalkozások hitelállománya bővült (2006 végére közel ötszörösére nőtt), s a növekedés üteme – az utolsó év kivételével, ahol kisebb visszaesés történt – az egész időszakban egyenletesnek mondható. A kisvállalkozások hitelállományának növekedése majdnem ugyanekkora volt (4,5-szörös), de ez a növekedés korántsem volt olyan egyenletes. 1999 és 2004 között alig 90%-os állománybővülés tapasztalható, ami 2004-ről 2005-re hirtelen megduplázódott. Ez jórészt azzal magyarázható, hogy a vállalkozások méret szerinti besorolásának 2005-ös változása miatt nőtt a kisvállalkozások száma,¹¹ bár nagy valószínűséggel ez csak részleges magyarázat. A középvállalkozások hitelállománya a vizsgált időszakban mintegy 3,5-szeresére nőtt, viszonylag egyenletes ütemben. Összességében a kis- és középvállalkozások hitelállománya megnégyszereződött, míg a nagyvállalatoké ennél sokkal szerényebb mértékben, mindössze 73,5%-kal emelkedett, s így a nem pénzügyi vállalkozások teljes hitelállománya 2,5-szeresére nőtt.

Az egyes vállalatcsoportok hitelállományának eltérő mértékű változása következtében átalakult a teljes hitelállomány megoszlása is (2. ábra). Mivel a legdinamikusabb növekedés a mikrovállalkozások körében történt, ezért a teljes hitelállományból való részesedésük is folyamatosan emelkedett egészen 2004-ig (az 1999-es 8,3%-ról a 2004-es 18,2%-ra), ezt követően azonban kissé csökkent (2006-ban 15,9%-os volt). A kisvállalkozások hitelállományból való részesedése 2004-ig nemigen változott, 9% körüli volt, azonban 2005-től ez 16–17% körüli értékre ugrott. A középvállalkozások részesedése 1999-ről 2006-ra 16,4%-ról 22,2%-ra nőtt. Mivel a KKV-szektoron belül minden vállalatcsoport részesedése nőtt, így a nagyvállalatoké nyilvánvalóan csökkent. Míg 1999 végén a banki hitelállománynak 65,7%-a nagyvállalati hitel volt, hét év múlva ez az arány már csak 45,2%-ot tett ki, tehát a bankok KKV-szektor felé fordulása egyértelműen látható. A KKV-kör gyors hitel-expanziója örvendetes tény még akkor is, ha a KKV-hitelek viszonylag magas arányának kialakulása részben annak köszönhető, hogy a nagyvállalatok hiteleik egyre nagyobb hányadát külföldről (főként anyavállalatuktól vagy azon keresztül) veszik fel (PSZÁF 2007).

¹¹ 2005. január 1-jétől megváltozott a kis- és középvállalkozások törvény (2004. évi XXXIV. tv.) szerinti definíciója. Mindhárom KKV-szektorba tartozó vállalati méretkategória esetében jelentősen megnőtt a nettó árbevétel és a mérlegfőösszeg maximumára vonatkozó határ, melynek következtében számos nagyvállalat került át a középvállalkozások csoportjába, s még ennél is nagyobb számban sorolódtak át középvállalkozások a kisvállalkozások közé. E változás következtében a 2005 előtti és utáni adatok csak korlátozott mértékben hasonlíthatók össze.

Forrás: MNB adatai alapján saját szerkesztés

2. ábra. A nem pénzügyi vállalkozások hazai bankhitelállományának megoszlása vállalati méretkategóriák szerint (év végi folyó áras adatokból számítva)

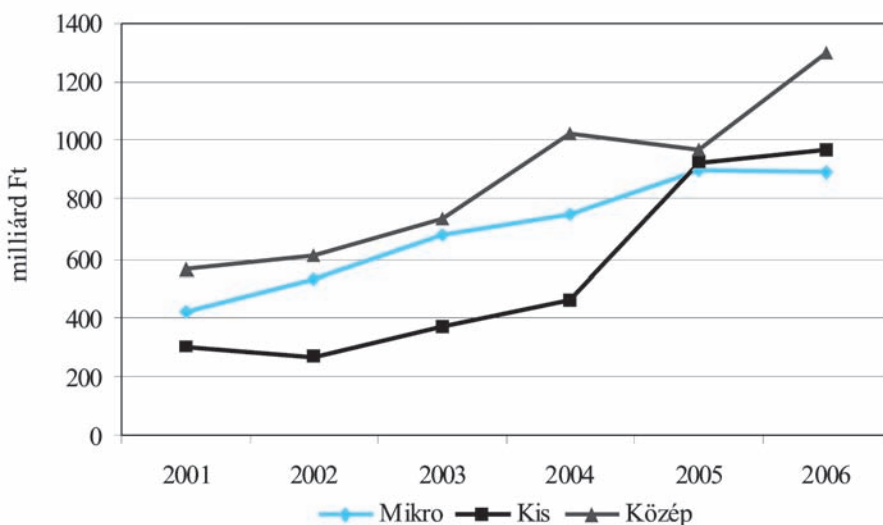
2.2. A KKV-szektor hitelállományának és folyósított hiteleinek alakulása

A 2. ábrán látható tendenciák alátámasztják azt a korábbi megállapítást, hogy a bankszektor kis- és középvállalkozások felé nyitása 2000-ben indult meg (ami már a 2001-es hitelállomány-adatokban számszerűen is érzékelhető), s az ezt követő években folytatódott a KKV-szektor hitelexpanziója. A nem pénzügyi vállalkozásokon belül kifejezetten a kis- és középvállalkozások hitelállományát (összevágva is) vizsgálva látható (3. ábra), hogy a 2001–2006 közötti időszakban végig a középvállalkozások rendelkeztek a legnagyobb állománnyal. Ezt követte a mikrovállalkozások hitelállományának nagysága egészen 2004-ig, azonban a kisvállalkozások hitelállományának 2004-ről 2005-re történő megduplázódása következtében a mikrovállalkozások 2006-ra a harmadik helyre „szorultak”, aminek hátterében jórészt a már említett besorolási változás állhat. A vizsgált hat év alatt legdinamikusabb növekedést (évente átlagosan¹² 32,4%-ot) a kisvállalkozások hitelállománya mutatott, ezt követte a középvállalkozások 18,3%-os, s végül a mikrovállalkozások 17,1%-os mutatója. Így a KKV-szektor összességében évi 21,5%-os hitelállomány-növekedést produkált, mely évi mintegy 400 milliárd Ft-os bővülésnek felel meg.

Fontos kiemelni, hogy a KKV-hitelezés dinamikus növekedésében a már többször említett kínálati tényezők (bankok közötti verseny erősödése, hitelezési feltételek

¹² Az évi átlagos változás ütemét (%) az adatsorokra fektetett exponenciális trend ($\hat{Y} = \beta_0 \cdot \beta_1^t$) β_1 paramétere, míg az évi átlagos változás mértékét (Ft) a lineáris trend ($\hat{Y} = \beta_0 + \beta_1 t$) β_1 paramétere adta.

és standardok enyhítése stb.) mellett a keresleti tényezők is nagy szerepet játszottak. A hitelezési felmérés (Bethlendi–Bodnár 2005) tapasztalatai szerint 2001-től kezdődően a bankok egyre erősebbnek érzékelték a kisméretű vállalkozások hitelkeresletét. Az MNB stabilitási jelentéseiből (MNB 2000–2007) pedig kitűnik, hogy a bankszektor kedvezően ítélte meg a KKV-k jövedelmezőségének alakulását, a hitelek törlesztésében nem mutatkoztak jelentősebb fennakadások, így a vizsgált időszakban a bankok vállalati hitelportfóliójának minősége – a jelentős expanzió ellenére – nem romlott.

Forrás: PSZÁF adatai alapján saját szerkesztés

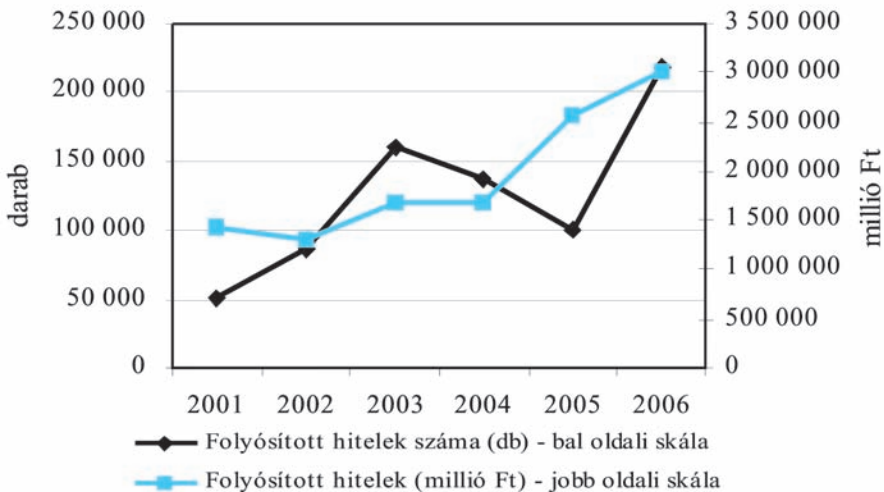
3. ábra. A KKV-k hitelállományának értéke vállalati méretkategóriák szerint (év végi folyó áras adatok)

A hitelállomány-adatok elemzése után a folyósított hitelek vizsgálatára áttérve elsőként a KKV-szektor egészére vonatkozó adatsorokat mutatja a 4. ábra. 2001 és 2006 között az éves szinten folyósított bankhitelek összértéke szinte folyamatos emelkedést mutat, de itt is szembeötlő ugyanaz a „nagy ugrás” 2004-ről 2005-re, mely már az állományi adatokat is jellemezte. Figyelemre méltó azonban az is, hogy 2005-ről 2006-ra is igen jelentős növekedés következett be a folyósítások értékében, holott ezt az időszakot a KKV-besorolás változásának hatása már nem „terhelte”.

A folyósítások darabszámának változása sokkal egyenetlenebb képet mutat. 2001 és 2003 között emelkedés, ezt követően 2005-ig jelentős csökkenés, majd 2006-ban újabb nagymértékű növekedés következett be. Ez különösen azért érdekes, mert a legnagyobb mértékű csökkenés éppen 2004-ről 2005-re történt, ami-

kor a folyósított összeg a leginkább emelkedett. Ezt az „ellentmondást” részben feloldja a már sokat említett definíciós változás, melynek következtében a KKV-k közé sorolódott sok, korábban nagyinak számító vállalkozás. A nagyobb cégek – lényegesen alacsonyabb számuk miatt – sokkal kevesebb hitelt vesznek fel darabszám tekintetében, mint a kisebbek, ugyanakkor ezek összege általában többszöröse a kisebb cégek által felvett hitelek összegének. Így a besorolási változás a hitelek darabszámát nem tudta érzékelhetően növelni, összértékét viszont igen. Ez azonban csak részleges magyarázat, ugyanis a hitelek darabszáma nemhogy nem nőtt, hanem jelentősen csökkent. Ezért a kisméretű vállalkozások körében is valószínűsíthető egy olyan – a hitelfelvételi szokások megváltozására utaló – folyamat, mely szerint e szegmens vállalkozásai is kevesebb számú nagyobb összegű hitelt vettek igénybe, mint korábban.

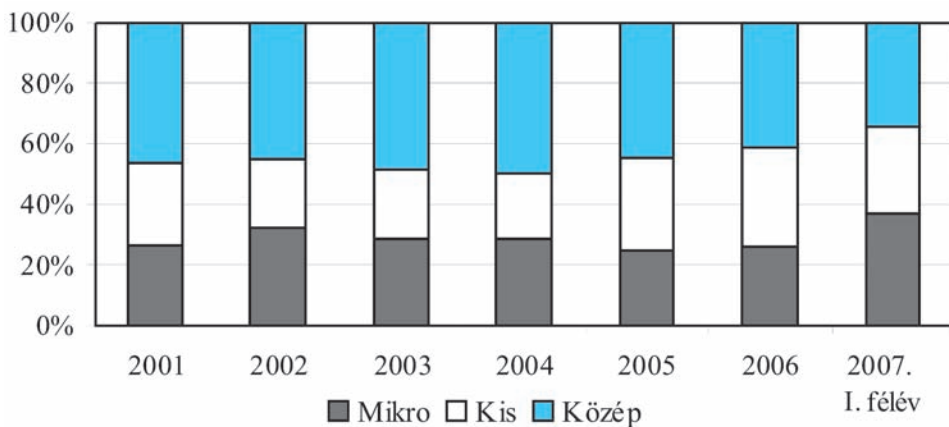
Forrás: PSZÁF adatai alapján saját szerkesztés

4. ábra. A KKV-k számára folyósított bankhitelek száma és értéke (folyó áron)

A folyósított KKV-hitelek összértékének vállalati méretkategóriák szerinti megoszlását vizsgálva (5. ábra) megállapítható, hogy 2001 és 2004 között lényeges változás nem következett be: a teljes folyósítás kb. fele a középvállalkozások számára történt, s a folyósított összeg másik felén a mikro- és a kisvállalkozások kb. 30%–20% arányban osztoztak. A 2005–2006-os években arányeltolódás figyelhető meg a kisvállalkozások javára, illetve a közép- és mikrovállalkozások rovására, mely tendencia azonban – a 2007. I. féléves adatokat figyelembe véve – megtorpanni látszik. Ez arra enged következtetni, hogy a 2005-ös definíciós változás – mely egyértelműen a kisvállalkozásoknak kedvezett – kezdi elveszíteni hatását. A legfrissebb adatokat

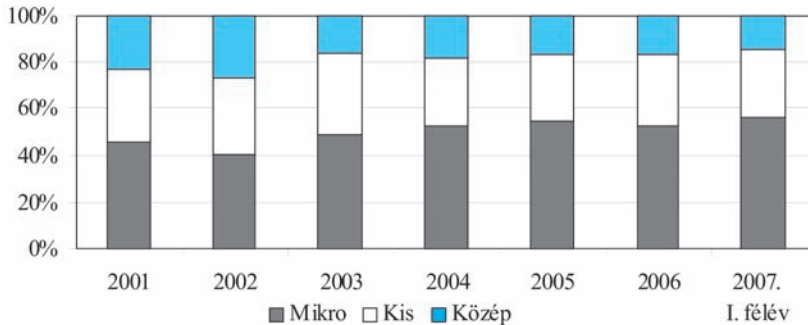
figyelve szembevetve a mikrovállalkozások számára folyósított hitelek arányának növekedése, ami nemcsak a kis-, hanem a középvállalkozások folyósításainak rovására is történt. Amennyiben a mikrovállalkozások hitelfolyósításának növekvő aránya nemcsak átmeneti jelenségnek bizonyul, hanem a következő években folytatódik, akkor ez újabb korszakot jelenthet a bankszektor és a KKV-k kapcsolatának történetében: nem csupán a hitelintézetek KKV-szektor felé fordulását figyelhetjük meg, hanem ezen a szektoron belül is a legkisebb méretű vállalkozások preferálását. Ez kedvező tendenciának lenne tekinthető, mivel a szektoron belül a mikrovállalkozások férnek hozzá legkevésbé az alternatív külső forrásokhoz, így külső finanszírozási igényeik kielégítésében leginkább nekik van szükségük a bankhitelekre. Amennyiben a bankok hiteltermék-kínálatuk, hitelezési feltételeik és standardjaik kialakításakor még inkább figyelembe veszik a legkisebb (nem utolsósorban az induló) vállalkozások igényeit – megkönnyítve ezzel külső forráshoz jutásukat –, akkor jelentősen javulhat e vállalkozások finanszírozási helyzete és ezen keresztül versenyképessége.

Forrás: PSZÁF adatai alapján saját szerkesztés

5. ábra. A KKV-k számára folyósított teljes hitelösszeg megoszlása vállalati méretkategóriák szerint (folyó áras adatokból számítva)

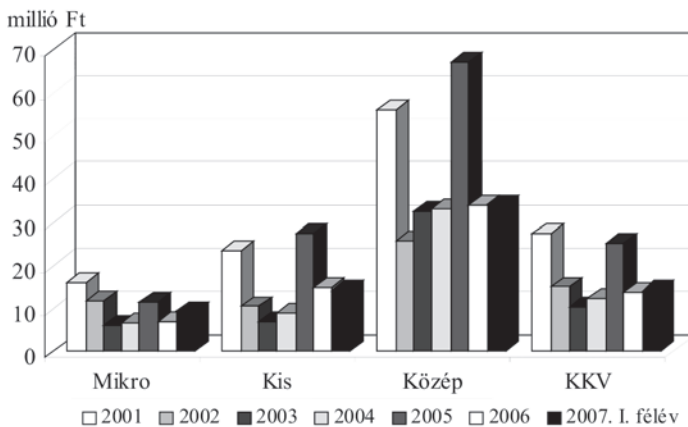
A kis- és középvállalkozások számára folyósított bankhitelek darabszámának megoszlása (6. ábra) egyértelműen a mikrovállalkozások hitelezésének felfutását mutatja, elsősorban a középvállalkozások rovására. Míg 2001-ben az összes folyósított hitel 45,7%-a áramlott a legkisebb méretű vállalkozásokhoz, addig 2007. I. félévében ez az arány 56,3%-os volt. A kisvállalkozások hiteleinek aránya a vizsgált időszakban végig 30% körül ingadozott, míg a középvállalkozások folyósított hiteleinek aránya 2001-ről 2007-re 22,7%-ról 14,5%-ra csökkent.

Forrás: PSZÁF adatai alapján saját szerkesztés

6. ábra. A KKV-k számára folyósított hitelek darabszámának megoszlása vállalati méretkategóriák szerint

Az 5. és a 6. ábra összevetése alapján látható, hogy a legkisebb méretű vállalkozások inkább sok kisebb összegű hitelt vesznek fel, míg a legnagyobbak kevés nagy összegű hitelt, vagyis teljesen egyértelmű a vállalatnagyság és az átlagos hitelösszeg közötti pozitív korreláció (7. ábra). Az átlagos hitel nagyság időbeli alakulása meglehetősen változatos képet mutat. Két olyan év is volt (2001 és 2005), mikor az adatok minden vállalatméret esetén kiugróan nagyok voltak. A többi évet tekintve a mikrovállalkozások által felvett hitelek átlagos nagysága 5–10 millió Ft között mozgott, a kisvállalkozások hitelei átlagosan 8–12 millió Ft-ot tettek ki, míg a középvállalkozások esetében 30 millió Ft körüli volt ez az adat, így a teljes KKV-szektor tekintve az átlagos hitel nagyság 10 millió Ft körül ingadozott.

Forrás: PSZÁF adatai alapján saját szerkesztés

7. ábra. A folyósított KKV-hitelek átlagos nagysága az egyes vállalati méretkategóriákban

3. Összegzés

A magyar bankrendszer és a kis- és középvállalkozói szféra kapcsolatának történetében az első korszak a rendszerváltástól 1995-ig tartott. Ebben az időszakban dinamikusan nőtt a vállalkozások száma és ezzel együtt hitel iránti kereslete is, s a bankok a siker reményében kezdték el az újonnan megjelent és folyamatosan bővülő szektor finanszírozását.

A hitelintézetek kezdeti várakozásai azonban nem igazolódtak, aminek mindkét fél egyaránt oka volt. Egyrészt a bankok nem készültek fel rá, hogy a méretüket tekintve kisebb vállalkozások egyúttal minőségileg is mások, mint a nagyvállalatok voltak, így a banki hiteltermékekkel való kiszolgálásuk más módszereket, szemléletmódot, s végső soron másfajta termékeket és feltételrendszert igényel. Másrészt a kis- és középvállalkozásokra általánosan jellemző alultőkésítettség, a hosszabb sikeres üzleti múlt és kapcsolatok hiánya, az elégtelen információszolgáltatás és még sok egyéb tényező nagyon megnehezítette, hogy valóban sikeresen kapcsolódhassanak a pénzügyi közvetítő rendszerhez.

A pozitív fordulat 2000-ben következett be, mikor a nagyvállalati hitelpiac stagnálása és a bankok közötti verseny erősödése következtében jelentősen megnőtt a KKV-szektor felé irányuló hitelezési hajlandóság. A folyamatot az is erősítette, hogy időközben a kisméretű vállalkozások egy része megerősödött, jelentős üzleti teljesítményt tudott felmutatni, így a megcélzott ügyfélkör javuló hitelképessége csökkentette a bankok – egyébként a nagyvállalati szféra hitelezéséhez képest mindenképpen magasabb – kockázatát. Ennek ellenére még mindig tény, hogy a KKV-knak mintegy a fele nem éri meg működésének ötödik évét, s egészen 2003–2004-ig az elemzések többsége a finanszírozási források hiányát jelölte meg a sikertelenség legfőbb okaként. Az ezredfordulótól kezdve azonban több olyan tendencia is elindult a banki hitelezés területén, ami a helyzet javulására enged következtetni.

Az egyik legfontosabb tény, hogy a KKV-szektor hitelállománya – a folyósított hitelösszegek folyamatos növekedésének következtében – 1999 és 2006 között négyeszeresére emelkedett. A legdinamikusabb expanzió a mikrovállalkozásoknál volt tapasztalható. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy „új korszak” kezdődhet a bankok és a kisméretű vállalkozások kapcsolatában: már nem csupán a hitelintézetek KKV-szektor felé való nyitása figyelhető meg, hanem a szektoron belül a legkisebb méretű vállalkozások finanszírozási igényeihez való magasabb szintű alkalmazkodás szándéka is.

Az elemzések azt támasztják alá, hogy a vállalkozások hitelhez jutásának lehetősége és feltételei jelentősen javultak, s várható, hogy a KKV-szektor hitelezése a következő években is dinamikusan folytatódik majd. A bankok képesek reagálni a piaci igényekre, és új termékeikkel meg tudják és meg akarják célozni a hitellel kevésbé ellátott gazdasági szereplőket. A banki verseny intenzitásának következtében valószínűleg még könnyebben juthatnak hitelhez a vállalkozások, nő a folyósított hitelek

összege és futamideje, s a vállalkozások számára kedvező irányba változnak a hitelezési feltételek és standardok.

Ahhoz, hogy a KKV-k banki finanszírozása terén zajló kedvező irányú folyamatok valóban érzékelhető pozitív változásokat hozzanak a vállalkozások finanszírozási problémáinak megoldásában, az szükséges, hogy maguk a vállalkozások is aktívan járuljanak hozzá saját helyzetük javításához, s ne csak a külső körülmények, feltételek jobbra fordulásától várják a megoldást. Fontos, hogy a kis- és középvállalkozások egyrészt alkalmasak (pl. megfelelő üzleti teljesítménnyel, színvonalas információszolgáltatással stb.), másrészt készek legyenek a rendelkezésre álló források befogadására.

Irodalomjegyzék

Árvai Zsófia 2002. A vállalatfinanszírozás új fejlődési irányai. In: *Tanulmányok a bankszektor közeptávú fejlődési irányairól*. MNB Műhelytanulmányok 26. Budapest, 91–111.

Bethlendi András – Naszódi Anna 2003. A kis- és középvállalkozások preferált kezelésének hazai relációi. In: *Tanulmányok az új bázeli tőkeegyezmény várható hatásairól*. MNB Műhelytanulmányok 27. Budapest, 73–101.

Bethlendi András – Bodnár Katalin 2005. A hazai hitelpiac strukturális változása. A hitelezési felmérés tapasztalatai. *Hitelintézetí Szemle*, IV. évfolyam 3. 1–21.

Bilek Péter – Borkó Tamás – Czákó Veronika – Pellényi Gábor 2006. *A mikro-, kis- és középvállalkozások külső forrásbevonásának alakulása 2000–2005 között*. ICEG EC, Budapest, 2006. április 25.

Csubák Tibor Krisztián 2003. Kis- és középvállalkozások finanszírozása Magyarországon. PhD-értekezés, Budapest, BKÁE

Doing Business 2006-2008. World Bank Group, 2005-2007. www.doingbusiness.org (Letöltve: 2007. november)

COM(2006)349: Financing SME Growth – Adding European Value. Brussels, June 2006. www.ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/financing/docs (Letöltve: 2008. január)

European Commission 2005. Code of Conduct between credit institutions and SMEs. Brussels, 2004. www.europa.eu.int (Letöltve: 2005. december)

Flash Eurobarometer 174. 2005. SMEs Access to Finance in the 15 Member States. European Commission, October 2005. www.europa.eu.int (Letöltve: 2005. december)

Flash Eurobarometer 184. 2008. SMEs Access to Finance in the 10 new Member States. European Commission, July 2006. www.europa.eu.int (Letöltve: 2008. január)

GKM 2007. A kis- és középvállalkozások finanszírozási forrásokhoz való hozzáférése, piaci elégtelenségek vizsgálata. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest, 2007. május

Kállay László – Kissné Kovács Eszter – Kőhegyi Kálmán – Maszlag Ludmilla 2002. *A kis- és középvállalkozások helyzete*. Éves jelentés 2001. Budapest, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány

Kállay László – Kissné Kovács Eszter – Kőhegyi Kálmán – Maszlag Ludmilla 2003. *A kis- és középvállalkozások helyzete*. Éves jelentés 2002. Budapest, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány

Kállay László – Kissné Kovács Eszter – Kőhegyi Kálmán – Maszlag Ludmilla 2005. *A kis- és középvállalkozások helyzete*. Éves jelentés 2003/2004. Budapest, Gazdasági és Közlekedési Minisztérium

Kállay László – Kissné Kovács Eszter – Kőhegyi Kálmán – Maszlag Ludmilla 2007. *A kis- és középvállalkozások helyzete*. Éves jelentés 2005/2006. Budapest, Gazdasági és Közlekedési Minisztérium

KSH: STADAT adatbázis: www.ksh.hu (Letöltve: 2005. augusztus és 2008. január)

MNB: Jelentés a pénzügyi stabilitásról. Budapest, 2000. december – 2007. április www.mnb.hu (Letöltve: 2008. január)

Observatory of European SMEs 2003/2.: SMEs and access to finance. www.europa.eu.int (Letöltve: 2005. december)

PSZÁF Elemzési és Kutatási Főosztály: Éves jelentések 1999–2006., Budapest, 2000–2007. www.pszaf.hu (Letöltve: 2005. augusztus és 2008. január)

PSZÁF Elemzési és Kutatási Főosztály: Gyorsjelentés a pénzügyi szektor 2007 első negyedéről. Budapest, 2007. május, www.pszaf.hu (Letöltve: 2008. január)

Román Zoltán 2005. A kis- és középvállalatok és a vállalkozás-statisztika helyzete. *Gazdaság és Statisztika*, 2005/2. 36–53.

Várhegyi Éva 1997. *A bankrendszer és a kisvállalkozások*. Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány Kutatási Füzetek 10., Budapest.

Zsámboki Balázs 2007. A pénzügyi szabályozás hatása a banki tőkekövetelmények ciklikusságára és a pénzügyi stabilitásra. *MNB-Szemle*, Budapest, 2007. november, 45–51.

A Fenichel-hagyaték története (1868–1893)

BAKÓ BOTOND

1. Egy kutató felbukkan a homályból

1990 előtt is hallottunk Fenichel Sámuelről, a híres enyedi természetkutató vendiákról és kalandos új-guineai vállalkozásáról. Tudtuk, hogy a helyi Természettudományi Múzeumban ott található gyűjteményének egy kis része. Ám beszélni róla azokban az időkben, ugyanúgy, mint Kőrösi Csomáról vagy Sáska Lászlóról, tabutémának számított. Ritkaságszámba mentek Lőrincz László enyedi múzeológus Fenichel életéről és munkásságáról szóló előadásai 1965-ben Bukarestben, illetve 1981-ben Nagyszébenben. Az anyaországban, mint később kiderült, előbbre tartottak a kutatások.

Ebben az áldatlan helyzetben az 1989-es év utáni időszak hozott gyökeres változást. Balázs Dénesnek, a hátizsákos magyar világutazónak, írónak, az 1992-es évben a Bethlen Kollégiumba tett váratlan, rövid látogatása kiindulópontja lett a Fenichel iránti nyíltabb érdeklődésnek. Ő akkor éppen a *Magyar utazók lexikona* számára gyűjtötte az anyagot. Természetesnek tekintette, hogy az erdélyi utazók, köztük az enyediek, pl. Kőrösi Cs. S., Fenichel S. és Sáska L. is bekerüljenek a kötetbe (4). Biztató szavai a Kollégiumban indítékot jelentettek az újabb enyedi kutatásoknak is, és ebből születtek az érdi *Múzeumi Füzetek*ben és a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesület kiadványában azok a közlemények, amelyek Fenichel életének enyedi éveiről gazdagították az addigi eredményeket. (1)

A titokzatosság fátyla 1993-ban, halálának 100. évfordulóján hullott le igazán a kutató emlékére (Nagyenyed. 1868. aug. 25. – 1893. márc. 12.), hiszen március 12-én, majd május 24-én életét és munkásságát ismertető előadások hangzottak el a kollégiumbeli diákok és tanárok előtt. Ősszel a kolozsvári Apáczai Líceumban az Erdélyi Múzeum-Egyesület Természettudományi és Matematikai Szakosztálya meghívására kolozsvári érdeklődők, főleg egyetemi hallgatók előtt is bemutatásra került a gazdagon dokumentált előadás (jelen cikk szerzőjének az előadásai). Ugyanebben az évben szept. 23-án Nagyenyed várossá avatásának 700. évfordulója alkalmából egy rövid román nyelvű ismertetőt is felolvastunk. Meglepetésünkre a Történelmi Múzeum egyik szekrényében több mint három évtizede porosodó, az enyedi kutató által gyűjtött új-guineai anyagból 10 néprajzi tárgyat találtunk (nyilak, lándzsák, zeneszerszámok, dísz tárgyak), ezeket mutatták be akkor váratlanul a Természettudományi Múzeumban, a rovargyűjtemény és a paradicsommadár mellett.

2000-ben a már korábban beindult diáktudományos tevékenység szervezettebb formát öltött. A megalakuló önképzőkör a kollégiumi hagyományokat követve felvette Fenichel Sámuel nevét. Cséke Zsolt anyaországi filmrendező népszerű útifilm-

jét, a *Magyarok az emberevők földjén* címűt, 14 részben mutatta be a Duna tv 2001-ben, majd az MTV 1-es és 2-es csatornája. A film városunkban kezdődik Fenichel iskolájának, a Bethlen Kollégiumnak a bemutatásával, majd az enyedi kutató nyomát követve, Új-Guineában folytatódik.

2. A rövid életút

A szellemi és gyakorlati felkészítést Fenichel Samu a Bethlen Kollégiumban kapta, ahol kitűnő tanárok ébresztgették természetszeretetét és a nagy utazások iránti rajongását. Elekes Károly, Fogarasi Albert, Herepei Károly nagyon sokat tett azért, hogy az ifjú Fenichel elég gyorsan az állatok, a növények, sőt a régészeti leletek nyílteszű és hozzáértő szemlélőjévé váljon. Az iskola ugyanakkor jó mentora volt az akarat és személyiség nevelésének, ami a nagy utakhoz, a kitartó kutatáshoz elengedhetetlenül szükséges. Mint minden enyedi diákot, őt is befolyásolták a nagy utazó, tudós előd, Kőrösi Csoma példája. Szellemi és gyakorlati adottságainak fejlesztéséhez a Természettudományi Múzeumban tett gyakori látogatásai és munkálkodásai is hozzájárultak. Növényeket és állatokat gyűjt, preparál, régészettel foglalkozik. Halomsírokat, ún. „tumulusokat” tár fel, a környező román falvak népi szötteseit és varottasait tanulmányozza (26). Amikor apja a kollégiumi évek után gyakorlati megfontolásokból a vincellériskolába is beiratja, már egy kezdő természetkutató tudásával rendelkezik. Életműve valószínűleg másképpen alakult volna, hogyha nem az akkori Bethlen Kollégiumban kapja az útravalót.

Iskolai évei befejeztével az ifjú ember tágabb lehetőségeket keres, és váratlan lépésre szánja el magát: 12 napos gyalogutat követően Bukarestbe érkezik. Erről érdekes naplójában számol be Veress Endrének, akivel állítólag már másnap találkozik, és célját abban jelöli meg, hogy világot látni jött. Nem is sejti, hogy ez az óhaja nemsokára teljesül (30). Egyelőre azonban három évig tartó bukaresti tartózkodása során Grigore Tocilescu professzor, a Bukaresti Nemzeti Múzeum régiségtárának az igazgatója juttatja álláshoz, ahol restaurátori és régészeti munkát végez (29), emellett pedig az *Archaeologiai Értesítő*be ír cikkeket (15,16,17,18). Nyarait a dobrudzsai Adamclisi római castrum ásatainak irányításával tölti. Tocilescu megbízik felkészültségében, jellemében, olyannyira, hogy sok esetben csak a távolból írt levelekkel irányítja. Közben az a megtiszteltetés éri, hogy a Kir. Magyar Természettudományi Társulat 1889. március 20-án tartott választmányi gyűlésén, 21 éves korában, rendes tagjául választja és ezt oklevéllel igazolta. Látható, hogy igen korán, fiatalkorában felfedezik, és nagy érdeklődést tanúsítanak munkája iránt.

Dobrudzsában megragadja a színes néprajzi kép. Ír a dobrudzsai tatárokról (13), a dák kardokról (19). Gyakran vadászik a Duna-deltában, ahol sorsa összehozza egy Albert Grübauer nevű müncheni német fiatal tanárral, aki ornitológiai megfigyeléseket végez. Hozzáértését látva, Grübauer felajánlja neki az új-guineai expedícióban való részvétel lehetőségét, sőt felkéri a szervezésre és a szakmai irányításra.

Ebben az utazásban álmait látja megvalósulni, ezért gyorsan igent mond. Három év után hazautazik Nagyenyedre, majd Budapestre, ahol találkozik Madarász Gyulával, a neves ornitológussal, akitől hasznos tanácsokat kap. Münchenen keresztül Hamburgba megy, ahol hajóra száll. A hajóútról érdeklődést kiváltó tudósításokat közöl a *Közérdek* című enyedi napilapban (13). Az új-guineai Astrolabe öbölben, Stephansortban, illetve Konstantinhafenben kötnek ki, de később Bongu pápua faluban és a Finisterrae hegységben kutatási célokkal telepszik meg (1). Társa egy hónap múltán betegségére és anyagi gondokra hivatkozva cserbenhagyja. Ő azonban merész elhatározással ott marad, és még 14 hónapot tölt a vadonban, ahol tanulmányozza az ősi állapotú természetet, a kőkorszaki életformát folytató embereket és alkotásaikat. Szorgalmasan gyűjt és preparál főleg madarakat, lepkeket, bogarakat és csigákat. Közben megtanulja a bennszülöttek nyelvét, és értékes néprajzi anyaggal is gyarapítja egyre gazdagodó gyűjteményét. Nehéz anyagi helyzetében segítségért folyamodik, bukaresti, budapesti és bécsi múzeumokhoz, ismerőseihez. Válasz azonban csak a budapesti Nemzeti Múzeumtól jön, ahonnan pénzt és felszerelést kap. Bonguban házat épít, és „védcsapatot” szervez magának, majd gyűjtőutakat.

Vállalkozása úttörő jellegű a magyar új-guineai kutatásokban, amit később utódja, a szerencsésebb sorsú Bíró Lajos folytat (1856–1931). Utolsó levelét szüleinek 1893. febr. 12-én írta Bonguból (11), amikor még tele volt reményekkel, főleg egy várható látogatás kapcsán, ami lázba hozta a sziget lakóit. Erről így ír: „A trónörökös Ő fenése ide érkezése itt is szóban forog, de nem bizonyos. (Ferenc Ferdinándról van szó, aki orvosi tanácsra 1892–93-ban világszerte utazást tett a Kaiserin Elisabeth torpedóromboló fedélzetén)... E Colonia gouverneur-je (kormányzója) eleddig nem kapott hivatalos értesítést. Minden esetre roppant érdekes volna ha gyarmatunk fő kikötőjébe Friedrief Wilhelmshofenben is kikötne. Ez esetben kötelességemnek tartom csekély személyemet őfenségének bemutatni ... Hazautazásomat az évi május-júniusra állapítottam meg Trieszten keresztül” (11. idézet utolsó, szüleinek írt 1 oldalas leveléből). Erre sajnos már nem kerülhetett sor, hiszen március 6-án súlyos lázba esett, másnap kórházba szállították, de már nem tudtak segíteni rajta, és március 12-én éjjel körül meghalt. Utolsó levele óta pontosan egy hónap telt el. Halálát nagy valószínűséggel a maláriás láz és következményei okozhatták. Mindössze 25 évet és néhány hónapot élt. Sírja a Föld második legnagyobb szigetének stephansorti temetőjében van, ahol pápuák és kutatók között nyugszik. A szomorú eseményt a konstantinhaffeni állomás vezetője, Kubary közölte levélben a szülőkkel, amit késve kaptak meg. Ő vette gondozásba Fenichel értékes hagyatékát, többek között a 16 ládányi gyűjtött anyagot és az időközben megérkezett 1675,70 márkát kitevő pénzküldeményt, a leveleket és más iratokat (1).

3. Vándorúton a hagyaték

Izgalmas kérdés, hogy milyen utat tett meg e rövid, szenvedélyes kutatóélet gyümölcsének tárgyi és szellemi hagyatéka. Először Berlinbe, majd Budapestre, innen pedig a gyűjtemény egy kis része, valamint az iratok Nagyenyedre kerülnek. Később az iratgyűjtemény megjárja Kolozsvárt, Debrecent, majd újra Budapestet, és végül visszakerült a kutató szülővárosába.

A kolozsvári *Szabadság* napilapban halálának 100. évfordulója kapcsán megjelent népszerűsítő cikkem Új-Guinea kutatójáról (2) kapcsolatteremtőnek bizonyult. A kolozsvári Dr. Izsák Sámuel, a nemrég (2007. szept. 4-én) elhunyt ny. orvosprofesszor, orvostörténet-kutató felfigyelt az írásra, levelet írt, amit személyes találkozások követtek. Először egy értékes kis összeállítást (kollázst) adott át a Bethlen Kollégium számára. Ezen különböző paradicsommadarak tollainak kipreparált változatai és egy fényképfelvétel van, amit ma a kollégiumi Iskola Múzeumban lehet megtekinteni. 2006. júl. 12-én találkoztam újra az idős professzorral, Szócs Ildikó kollégiumi igazgatónő társaságában. Ebből az alkalomból két mappában megkaptuk a Fenichel-iratokat, majd ugyanezen év szept. 23-án Bakó Irén ny. biológiatanárnővel tett látogatásunk alkalmával egy harmadik iratgyűjtemény is a birtokunkba jutott.

Dr. Balogh Béla a hagyaték útjáról a következőket írja: „Halála után a németek hosszas tárgyalás után adták ki a gyűjtemény nagy részét a Külügyminisztériumon át a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Egy kisebb gyűjteményt a Fenichel család helyezett el az enyedi Bethlen Kollégiumban” (5., egyoldalas cikk). A levelekből az is kiderül, hogy Hermann Ottó közbenjárására már az enyedi kutató halálának évében (1893) Gróf Csáky miniszter jelezte, hogy félhivatalosan a szingapori konzulhoz folyamodtak a hagyaték hazahozatala érdekében. Dr. W. Frobenius, a Rajnai misszió főorvosának leveléből (19) megtudhatjuk, hogy az örökség érdekében a Friedrich-Wilhelm kikötői császári törvényszékkel kell felvenni a kapcsolatot. A csaknem kétéves huzavona időközben végetért. Ezt igazolja az 1895. jún. 14-én Szingapúrban feladott német nyelvű levél is, amelyből kiderül, hogy az elhunyt kutató összes hagyatékra vonatkozó rendelkezését, iratát, valamint feljegyzését folyó év május 17-én a Külügyminisztérium címére elküldték a Lloyd gőzhajóval, a továbbiakban tehát ezek a hatóságok rendelkeznek a hagyatékkal. Nincs okunk feltételezni, hogy a gyűjtemény és az iratok külön úton érkeztek volna meg Budapestre, tény azonban, hogy közben megjárták Berlint is, ahova a gyarmati hagyatékezelőség küldte. Itt veszi át Jankó János, a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának megbízottja. Fenichel még 1892-ben kedvenc tanárának, Herepei Károlynak azt írta, hogy etnográfiai gyűjteménye nagyon közel áll a 10 000-hez, a hazajuttatott küldeményben viszont mindössze 3000 tétel szerepelt. Bíró Lajos, Új-Guinea későbbi kutatója jóval később a helyszínen megpróbálta tisztázni ezt a számbeli különbséget, amely szerinte abból adódott, hogy a jelzett szám csak egy odavetett, hozzávetőleges megjegyzés lehetett. A hagyaték jogszerűen Fenichel édesapját illetve, akitől a Nemzeti Múzeum 10 000 márkáért vá-

sárolta meg. A példanélküli, értékes etnográfiai anyag a Budapesti Néprajzi Múzeumba került, és a mai napig ott őrzik. A Budapesti Természetrajzi Múzeumban leltárba vett új-guineai madarak az 1956-os események során mind egy szálig elégtek (1). Így az enyedi Természettudományi Múzeumban őrzött paradicsommadár a hazaküldött gyűjtemény egyedi példánya, mely az utókorra maradt. A Fenichel családtól letétképpen a Múzeum számára átvett gyűjtemény 68 darabból állott (20).

A mártír kutató halála után csaknem két évvel a Kir. Magyar Természettudományos Társulat 1895. febr. 9-én nyilvános emlékünnepeken foglalkozik életével és munkásságával. Az eseményen megjelentek szülei, testvérei, rokonai, Csató János, öreg barátja, valamint a magyar tudományos élet képviselői. Az emlékbeszédet Hermann Ottó tartotta. Az ő szavait idézzük egy a hagyatékban szereplő magyar és német nyelven írt tudományos írásának bevezetőjéből: Fenichel Sámuel emlékezete: „E sorok feladata egy szerény, rövid emberi életnek egyszerű méltatása, oly életnek, melynek lüktető ereje a tudás vágyából és az igazi hazaszeretetből áramlott. És mert ez az erő, forrása szerint tiszta volt, nem enyészhetett el nyomtalanul: arasznyi életidőben is oly sikereket ért el amelyek eltörölhetetlen nyomot róvnak a természetrajz és az evvel oly sokszorosan egybefűződő néprajz egyetemében”(22). Ekkor kiállítás is nyílt Fenichel gyűjtéséből, és szó eshetett az írásbeli hagyatékáról is.

1895. júl. 20-án a Nemzeti Múzeum igazgatójának levele igazolja az átadást, aki felkéri F. Simon kereskedő urat, hogy „boldogult fiának irományai megérkezvén, kérem jöjjön fel Budapestre, legyen hivatalomban szombaton folyó hó 27-én reggel 9 órakor.” (29) Az írásbeli hagyaték ekkor kerülhetett a család birtokába. További sorsát illetően idézünk Balázs Dénes jegyzeteiből. „A naplót számos eredeti levéllel együtt a II. világháború utáni években Fenichel András adta kölcsön az akkor még Kolozsváron dolgozó dr. Gunda Béla etnográfusnak és ezután került az a Debreceni Egyetem néprajzi archívumába”(1, 63.). Dr. Izsák Sámuel hasonlóképpen nyilatkozott: „Én a Fenichel családnak egy távoli atyafisági rokona vagyok. Anyám egyik unokatestvére egy Fenichel doktorhoz ment férjhez, aki évfolyamtársam volt az egyetemen. A Fenichel család másik része Nagyenyeden élt. Az 1940-es években orvossegédként meglátogattam az enyedi Fenicheleket. Akkor még ott volt náluk a trópusi sisakos festmény s az írásbeli anyag. A magyarországi Néprajzi Intézet vezetője, Dr. Gunda Béla kölcsönkérte tőlük”(Dr. Izsák Sámuel szóbeli nyilatkozata alapján).

Az írásbeli hagyaték egy darabig Debrecenben időzött. Eközben az enyedi Fenichel család nagy része kivándorolt Izraelbe, ezért már senki sem küldhetett érdemi választ Dr. Gunda Béla egyetemi tanárnak, aki szorgalmazta az anyag visszajuttatását a mártír kutató szülővárosába. Ezt bizonyítja az a jegyzék is, amit feladóként a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem küldött, és amelyben 63 tételben szerepelnek a Fenichellel kapcsolatos iratok (21). Közben az anyagot áttanulmányozta többek között dr. Bodrogi Tibor, az új-guineai kutatások specialistája, és néhány vonatkozását publikálta is (6).

Az írások 1958–60-ban kerülhettek a kolozsvári orvosprofesszor birtokába, amit időközben gazdagított és hűségesen megőrzött. Meg is jelentette az egyik legértékesebb eredeti írást, a *Naplót* egy Fenichelről szóló tanulmány kíséretében. (24) Dr. Izsák leírja azt, hogy Fenichel egyik bátyja, Lázár, idős korában felkereste és jelezte, hogy az ő címére fogják visszaküldeni az anyagot, amit ők kölcsön adtak, de az enyedi néprajzi Múzeumba szeretnék elhelyezni (10). Erre csak később kerülhetett sor, hiszen Fenichel Lázár, a családból utolsónak, kivándorolt Izraelbe, tehát nem volt kinek átadni az anyagot. Felmerült Palla Ákosnak, a budapesti Orvostörténeti Könyvtár igazgatójának a közvetítő szerepe is, aki Izsák Sámuel jó barátja volt.

4. Visszaérkezés Nagyenyedre

A Dr. Izsák Sámuel által átadott anyag tehát hosszú utazás és várakozás után visszaérkezett Nagyenyedre, és így a különös vándorút végetért. Csaknem egy év alatt megtörtént az anyag feldolgozása, rendszerezése, ami megkönnyítette a számítógépes betáplálást. A hivatalos átadásra az iskola könyvtára számára 2007. május 12-én került sor a hagyományos Bethlen-napokon (május 11–13.). Az átadáskor az iskola ifjúsága és tantestülete előtt egy előadás keretében megelevenedett a hagyaték különös útja és visszatérése (e cikk szerzőjének előadása).

Az eredeti iratjegyzék mindössze 63 tételt tartalmazott. Az átadott anyagban, 158 tételben 213 iratot számoltunk össze. Ezt a feldúsított anyagot kapta meg tehát a Bethlen Kollégium Iskolai Könyvtára.

Valójában mit is tartalmaz Fenichel írásbeli hagyatéka? A feldolgozás folyamán abban a sorrendben hagytuk meg az iratokat, ahogyan Dr. Izsák irattartóiban szerepeltek. Így kaptak sorszámot, amely mellett feltüntettük a keletkezés időpontját, röviden az irat tartalmát és a megjegyzés rovatban az oldalak számát, illetve állapotát. Az **eredeti iratok (I)** között szerepel Fenichel naplója gyalogútjáról, érdekes meglátásairól, találkozásairól a 12 nap alatt, valamint egy bukaresti múzeumi kalauz, és az eredeti rajzgyűjteménye. Itt kapott helyet egy értékes összeállítás, amely kemény kötésben magyarul és németül tartalmazza Hermann Ottó írását *F. S. emlékezete* címen, valamint ornitológiai gyűjtését az új-guineai Finisterre hegységben. A **119 levél (II)** között vannak eredetei Fenichel, Tocilescu és Grübauer, valamint Herepei és Elekes Károly levelek, csak német nyelvűekből 22 található itt. Érdekesek az **újságok és kivágott újságcikkek (III)**, valamint folyóiratok gyűjteménye, amelyek rendszerint F. S. életéről és munkásságáról szólnak, pl. Bodrogi Tibor cikke az *Etnographiából* (1954), cikkgyűjtemény F. írásából a *Közérdek* című enyedi lapban (1889), a *Realitatea evreiască* (1997) és a *Pesti Hírlap* cikkei (1926), az *Igazság* (1954), majd a *Szabadság* cikkei (1993–94), a *Vasárnapi Újság* (1912), *Erdélyi Múzeum* (1895), *Természettudományi Közlöny* (1918), *Múzeumi Füzetek* (1994), *Etnographia* (1954), *Tolnai Világlapja* (1932) lapokban megjelent írások. A **képek (IV)** címszó alatt nagyrészt a Fenichel által készített új-guineai felvételek találhatóak (10 db), de van egy tró-

pusi kalapos felvétel, amely minden valószínűség szerint magát a kutatót ábrázolja, emellett pedig a sírjáról készült kép. Külön csoportban szerepelnek a **kinevezései és kitüntetései (V)**, összesen 8 db, például a Kir. Magyar Természettudományi Társulat viaszpecsétetes oklevele (1889) vagy egy pecsétetes oklevél, amely igazolja, hogy preparátorként dolgozott a bukaresti állatorvosi Főiskolán (1891). **Az iratjegyzékek és kéziratok (VI)** szám szerint négy db, közülük egy iratjegyzék a Debreceni Kossuth Lajos Tudomány Egyetemről, amely 63 tételben sorolja fel Fenichel írásbeli hagyatékát (valószínű Dr. Gunda Béla munkája, amelyre 1958. júl. 29-i levelében utal), és **egy térkép (VII)** Londonról (1894). **A különfélék (VIII)** közé másolatok, feljegyzések, meghívók, szállítási jegyzék, német és román szövegek kerültek, vagyis mindazok az iratok, amelyek nem kaptak helyet a fenti csoportosításban.

Fenichel írásbeli hagyatékában tehát rövid, de tartalmas életének néhány eredeti dokumentuma, másrészt a róla készült elemzések, vélemények, cikkek, tanulmányok szerepelnek. A két iratmappában (I. 1–89), (II. 90–158) véglegesített sorrendben és fólialapokkal védett formában helyezkednek el az iratok. A listás feldolgozás mellett ott található egy összegezés, amely gyors tájékozódást tesz lehetővé az érdeklődő számára.

A gazdag anyagot eddig is többen tanulmányozták: minden új kutatónak számolnia kell az anyaországi és erdélyi kutatások eddigi eredményeivel. Tapasztalunk szerint még sok érdekes részlet lelhető fel az immár könyvtári anyagban, amit a feldolgozással nyitottabbá és hozzáférhetőbbé kívántunk tenni az érdeklődők, különösen a fiatalok számára.

Fenichel Sámuel volt az első magyar új-guineai gyűjtő és kutató. Arasznyi élete során jelentős sikereket ért el. Mindössze 100 márkával a zsebében maradt ott a pápuák földjén, miután társa elhagyta, de önzetlen munkával komoly hasznot teremtett a tudomány számára. Hazajuttatott gyűjteménye a budapesti múzeumokban található, eszmei értéke rendkívül nagy. A gazdag gyűjtemény kisebb része Nagyenyedre került, példázva Samu szülővárosa és alma matere iránti tiszteletét. Halálával is segítette hűséges, támogatásában az utolsó percig kitartó szüleit, akik megkapták azt a jól megérdemelt összeget, amit a budapesti múzeumok fizettek a hagyatékért. Azóta a látogatók felbecsülhetetlen számban keresték fel a gyűjtemény megtekintése céljából a budapesti, illetve az enyedi múzeumot. Cikkei a *Közérdek* című lapban és az *Arheologiai értesítő*ben találhatóak, és azóta is a kutatás homlokterében állnak.

2008-ban ünnepeljük a neves enyedi természetkutató és utazó születésének 140. évfordulóját. Iskolája nemsokára, a májusi Bethlen- napokon, méltón megemlékezik róla. Dr. Izsák Sámuel utolsó levelében azt javasolta, hogy emléktábla hirdesse nevét a Kollégium falán.

Irodalomjegyzék

1. Bakó Botond: (68) *Fenichel Sámuel életútja és emlékei Nagyenyeden*. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok. Magyar Földrajzi Múzeum 1993. Érd, 12. sz. Szerkesztő Dr. Balázs Dénes, 1994 Az Erdélyi Múzeum Egyesület Természettudományi és Matematikai Szakosztálya Közleményei. Új sorozat 3. sz. Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása, Kolozsvár 1994
2. Bakó B. (25) Új-Guinea kutatója. *Szabadság*, 1993. júl. 8. 131. sz.
3. Bakó B. (51) *Levél Dr. Izsák Sámuelnek*. 1997. nov. 14
4. Balázs Dénes: *Magyar utazók lexikona*. Panoráma, Budapest, 1993
5. Dr. Balogh Béla (67) Az első magyar kutató Új-Guinea földjén. *Tolnai Világlap*, Budapest, XXXIV. évf. 25. sz. 1932. jún. 15
6. Bodrogi Tibor (66) (15) Fenichel Sámuel. *Ethnographia*, 1954. LXV 3-4. sz.
7. Dankanits Ádám (72) *Levél dr. Izsák Sámuelnek*. 1958. V. 28., Kolozsvár
8. Elekes Károly (120) *Levél Fenichel Samunak*. 1889. márc. 4. Új-Guinea
9. Frobenius (100) *A rajnai misszió főorvosának a levele*. 1894. márc. 16.
10. Fenichel Lázár (73) *Levelek dr. Izsák Sámuelnek*. 1959. IV. 13., 1960. IX. 9., Kolozsvár
11. *Fenichel Sámuel utolsó levele Bonguból* (113) 1893. febr. 12., Nagyenyed
12. Fenichel Sámuel (1) *F. S. naplója és más munkái: Gyalog útam Nagy Enyedtől Bukáresztig*. 1888. július 8–20.
13. F. S.: Cikkei az enyedi *Közérdek* című napilapból, 1889–1892
14. F. S.: A selyemtenyésztés. *Bukaresti Magyar Képes Naptár*, 1890
15. F. S.: Rozsdás fémrégiségek. *Archaeologiai Értesítő*, X. kötet, 1891.
16. F. S.: Tanácsok régi tárgyak ragasztására és tisztogatására. *Archaeologiai Értesítő*, XI kötet, 1891.
17. F. S. A gyertyánosi és bedelői halomsírokról. *Archaeologiai Értesítő*, 1891
18. F. S. A bedelői „la furc-i határbeli tumulusok. *Archaeologiai Értesítő*, 1891
19. F. S. (94) A dák kardokról. *Erdélyi Múzeum*, XII. 1895. 1–7.
20. *Fogarasi Béla igazgató és Dóczi Ferenc előlj. jegyző levele tekintetes r. Fenichel Jenő ügyvéd úrnak* (53) 1914. jún. 11., Nagyenyed
21. *Dr. Gunda Béla egyet. tanár levele Dr. Izsák Sámuelnek* (12). 1958. júl. 29., 1958. okt.
27. (10) iratjegyzék 63 tételben (11). Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem
22. Herman Ottó (76) *Fenichel Sámuel emlékezete és Dr. Madarász Gyula magyar n. Múzeumi őr Fenichel Sámuel ornithologiai gyűjtése az új-guineai Finisterre hegységben* (1892-93) utolsó lapon: 1893 Marazius hó 11-én
23. Herepey Károly (23) *Alsófehér Vármegye Óskora*. Régészeti tanulmány, Fenichel leveleivel 1892-ből Alsófehér vármegye monográfiája. II. Első rész 20–29. Nagy-Enyed, 1901
24. Dr. Izsák Sámuel: *Fenichel Sámuel*. Magyar utazók a Duna-tájon. Tanárky Gedeon és Fenichel Sámuel útleírásai. Lucidus Régi Kisebbségkutatási Könyvek, Budapest, 2006
25. Dr. Izsák Sámuel: *A múlt ősvényein*, orvosművelődési írások. Kolozsvár, Polis, 1999
26. Ifj. Kós Károly: Emlékezés egy hazai Afrika kutatóra? (F.S. 1868–1893) *Korunk*, 20. évf. 1961. 2. sz. 237. o. Kolozsvár (a megjelent írásnak hibás a címe, hiszen nem Afrikáról van szó és nem is Ausztráliáról, hanem Új-Guineáról.)
27. *Dr. Madarász Gyula (109) levele a Fenichel családnak*. 1892. szept. 22., Nagyenyed
28. *A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának (63) levele Fenichel Simon kereskedőnek*. Nagyenyed, 1895. júl. 20.

---

29. Dr. Morgos András – Domokos Levente: *A magyar múzeumi restaurálás kialakulása Erdélyben*. Neves erdélyi magyar restaurátorok. Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 31. Szerkesztette Kovács Petronella. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2003

30. Veres Endre (37): *Emlékezés Fenichel Sámuelre*. Erdélyi Múzeum, 1895. XII k. I füzet

31. Veres Endre (131) levél. *Magyar utazó Ausztráliában*. 1892. okt. 18., Bongu

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban – LX. rész

PÁSZTOR CSABA

A *Hivatalos Közlöny* I. részének 2008/270–2008/330. számaiban megjelent gazdasági, pénzügyi újdonságok a következő témaköröket ölelik fel:

1. adózás, adóbevallás;
2. állóeszközök amortizációja, felértékelése;
3. munkabérszerződések, munkabérre befizetendő összegek;
4. vám, áfa, luxusadó, pénzmosás, nyereségadó;
5. privatizáció, kedvezmények kis- és középvállalatok részére, mezőgazdasági pénzkiegyenlítések, tőzsdapiaci normák;
6. pénzügyi auditálás, könyvvizsgálás;
7. nyugdíjak, ösztöndíjak;
8. könyvviteli normák, hitelszövetkezetek működése;
9. ingatlanok és földterületek visszaigénylése, tűzoltósági kötelezettségek, fiskális kasszagép használata;
10. külföldi utazás, helységnevek, fogyasztóvédelem, kereskedelmi társaságok bejegyzése.

1.1. A fiskális adóügynökség elnökének 2008/552-es sz. rendelete (2008/294-es sz. H. K.) „Az Európai Unióból Romániába, valamint Romániából az Európai Unióba szállított javak esetében használt Összesítő nyilatkozat” típusmodelljét és tartalmát írja elő.

2.1. A 2008/79-es sz. törvény (2008/292-es sz. H. K.) a közintézményeket háromévenként állóeszközök felértékelésére kötelezi.

4.1. A fiskális adóügynökség elnökének 2008/605-ös sz. rendelete (2008/301-es sz. H. K.) a nem működő kereskedelmi társaságok áfájának hivatalos érvénytelenítésére alkalmazandó módszertani normákat tartalmazza.

5.1. A 2004/240-es sz. törvény (2008/313-as sz. H. K.) tartalmazza a termelők által termékeik minőségéért vállalt felelősségeket.

5.2. A gazdasági és pénzügyminiszter 2008/1146-os sz. rendelete (2008/315-ös sz. H. K.) jóváhagyja a közintézmények számára kötelező nyilatkozatok leadásának előírásait.

5.3. A 2008/50-es sz. sürgősségi kormányrendelet (2008/327-es sz. H. K.) a gépjárművek esetében fizetendő környezetszennyezési illetékeket tartalmazza.

6.1. A fiskális szaktestület 2008/13-as sz. rendelete (2008/270-es sz. H. K.) a fiskális könyvvizsgálás megszervezésére és működésére vonatkozó módszertani normákat tartalmazza.

8.1. A 2008/38-as sz. sürgősségi kormányrendelet megváltoztatja és kibővíti a csekklap használatát szabályzó 1934/59-es sz. törvényt (2008/284-es sz. H. K.).

8.2. A 2008/39-es sz. sürgősségi kormányrendelet megváltoztatja és kibővíti a váltók használatát szabályzó 1934/58-as sz. törvényt (2008/284-es sz. H. K.).

8.3. A 2008/86-os sz. törvény (2008/292-es sz. H. K.) jóváhagyja a 2007/102-es sz. sürgősségi kormányrendeletet, megváltoztatva és kibővítve az 1991/82-es sz. könyvviteli törvényt.

Fontosabb gazdasági események

Az Expo Transilvania által megrendezésre kerülő XVI. Nemzetközi Technikai Kiállításon öt tonnánál nehezebb kiállítási tárgyak voltak. A szakkiállítás 2008. április 1–4. között tartott nyitva, melyen több mint 80 külföldi (Anglia, Németország, Olaszország, Svájc, Ausztria és Magyarország) és hazai cég több ezer négyzetméteren mutatta be megmunkáló gépeit, eszközeit, ipari robotjait, nagy kapacitású pompáit, hidraulikus eszközeit, elektronikus újításait, mérő- és kontrollműszereit. Külön szalonban nemzetközileg is ismert külföldi és hazai feltalálók ismertetik mindazokat az elképzeléseket, melyek, amennyiben a közeljövőben megvalósulnak, könnyebbé vagy esetleg komplikáltabbá tehetik életünket. Nem elhanyagolandó a Tudományos Kutatások Szalonja sem.

Hasonló kiállítással vette kezdetét 1992-ben a Kolozsváron megrendezésre kerülő ipari kiállítás. Ma már az Expo ott tart, hogy a legmodernebb műszaki felszereléseket képes bemutatni, olyan gépeket, melyeknek összeszerelése napokat vesz igénybe. Ezeknek a gépeknek a forgalmazása országosan megoldatlan, tehát ha valakit érdekelnek az ehhez hasonló gépek, azok most Kolozsváron megtekinthették őket. A kiállító cégek jelentős segítséget kaphattak a Kolozsvári Műszaki Egyetem tantestületétől is, akik szintén jelen voltak a kiállításon annak bizonyságaként, hogy mit is jelent, ha a tudomány és a gazdasági élet egymásra figyel.

***

Joseph Stiglitz Nobel-díjas közgazdász szerint a globális pénzügyi válság szorosan köthető a bankároknak kifizetett bónuszhoz, amely túlzó kockázatvállalásra bátorítja őket. Az *Independent*ben megjelent cikkében kifejti: „A fizetés rendszere a pénzügyi szektorban majdnem biztos, hogy lényeges eleme volt a krízis kialakulásának. Arra találták ki, hogy bátorítsa a bankárok kockázatvállalását, ezért túlzó kockázatvállalásra buzdít” – mondta a Világbank volt vezető közgazdásza. Véleménye szerint a bankárok számára kifizetődő a hazardírozás, hiszen amikor jó döntéseket hoznak, hatalmas bónuszt kapnak, viszont ha a dolgok rosszra fordulnak – ahogy most is –, nem azonosulnak az okozott károkkal. Ha állásukat el is veszítik, hatalmas végkielégítésekkel távoznak tisztségükből. Idén London pénzügyi negyedében 6 milliárd angol fontnyi bónuszt fizetnek ki, miközben tízszer ekkora a bankok várható vesztesége és hiánya. A 2001-ben Nobel-díjjal jutalmazott közgazdász szerint a megoldás nem a bónusz csökkentése, hanem az, hogy a pénzügyi szakemberek a veszteségből is ugyanúgy vegyék ki a részüket, mint a nyereségből. Stiglitz szerint jó megoldás volna, ha a bónuszt 10 évre letétbe helyeznék, és ha

veszteség mutatkozik a második, harmadik vagy a negyedik évben, akkor levonják a veszteséget azoknak a fizetéséből, akik a rizikótényezőket nem jól mérték fel.

***

Kis- és közepes vállalatok vezetői számára szervez mesterképző tanfolyamot a Brassó Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, mely szerint a kis- és közepes vállalkozások jelentősen hozzájárulnak a megye bruttó össztermékének a megvalósításához. Az uniós csatlakozás után azonban elengedhetetlen ezeknek a vállalkozásoknak a vezetőit tovább képezni, megtanítani alkalmazkodni az Európai Unióban zajló változásokhoz. A vállalatvezetői mesterképzésre felsőfokú végzettségű, francia nyelvtudással rendelkező menedzserek jelentkezhettek, ugyanis a kurzust a grenoble-i kereskedelmi és iparkamarával közösen szervezik. A képzés időtartama 20 hónap, amely alatt az üzleti terv elkészítéséről, a válságkezelésről, a belső és üzleti kommunikációról, az eladási tervek kidolgozásáról tanulhatnak a kis- és közepes vállalkozások vezetői. „Minderre szükségük van, enélkül vállalatot vezetni nem lehet” – jelentette ki Nicolae Boian közgazdász professzor, a mesterképző tanfolyam vezetője.

***

Az első negyedévben az Egyesült Államok olajfogyasztása kisebb volt a tavalyi első negyedévinél, és a benzinfogyasztása nem nőtt éves összehasonlításban. A világpiacon takaréklángon forr tovább a kőolaj ára. Legújabban a dollár átmeneti erősödései sem fékezik a spekulációt. Az OPEC csökkenő világkeresletet jósolt a mostani negyedévre, mégpedig a tavasszal szokásosnál nagyobb csökkenést az amerikai gazdaság gyengülése miatt, és fenntartja előrejelzését az ideai keresletet meghaladó termelésre. Szaúd-Arábia májustól növeli az árengedményt kőolajára az amerikai és az európai vásárlók számára, az amerikai és az északi-tengeri referenciatípusokhoz képest. A források szerint az OPEC exportja napi 200 ezer hordóval nő a következő hetek során. A jelenlegi bőséges kínálattal szemben viszont a spekulációt táplálja, hogy világszerte szűkösek a mozgósítható kitermelési tartalékkapacitások. Váratlan fejlemények esetére az OPEC-en kívüli termelők felhozatala igen lassan nő. Oroszorszáé egyenest csökkenhet is kissé az idén, miközben a felzárkózó gazdaságok kereslete rohamosan nő. Kína kőolajimportja márciusban új rekordot ért el, 25 százalékkal volt több a tavaly márciusinál, dízelimportja megnégyszereződött szintén tavaly márciusához képest. Szűkösnek ígérkezik az európai dízelolaj-ellátás is a környezetvédelmi előírások és termelés kiesések miatt. Erősíti a piacot az a kilátás is, hogy a nyári amerikai benzinellátásban szintén szűk keresztmetszet várható, ahol gallononként akár 3,50 dolláros rekord árra emelkedhet. A helyzetet azok a tények is nehezítik, melyek szerint az OPEC-tag Iránban bejelentették, hogy fejlettebb cent-

---

---

rifugákat építenek be egy urándúsító létesítménybe, az OPEC-tag Nigériában ismételten szabotázsakciók voltak olajvezetékek ellen, Skóciában sztrájkjal fenyegetik az északi-tengeri olajfeldolgozási és olajkitermelési vállalatokat.

***

Az országos adóhatóság (ANAF) elnöke szerint az adócsalások visszaszorítása érdekében rendelettel készülnek változtatni az ingatlankereskedés adózási szabályain. Daniel Chitoiunak a központi gazdasági médiában megjelent nyilatkozata szerint a leendő rendeletben az ingatlanforgalomra vonatkozó román adótörvénykezelésbeli joghézagra is megoldást kell találni. Az adóhatóság számára a tét nem kicsi, mert az idei első negyedévi adatok szerint az ingatlanforgalomból származó adóbevétel alaposan megugrott a tavalyi esztendőhöz képest. Az adóhatóság elnöke szerint a leendő jogszabályban a luxusadózás alá eső termékek, illetve az ingatlankereskedelem adózási szabályain készülnek változtatni. Az ingatlanforgalmazás terén az ANAF tervei szerint bevezetik majd, hogy az ingatlankereskedésben szerepet játszó valamennyi intézmény, mint a közjegyzői irodák, a kataszteri hivatal és az önkormányzatok elektronikus úton közöljék az adóhatósággal az ingatlantranzakciókra vonatkozó adatokat. Erre a tervek szerint egységesített nyilatkozatmodellt és annak alapján adatbankot hoznak létre, amelybe minden érintett intézménynek be kell küldenie reális időben a nála bejegyzett adatokat, így könnyebben követhetővé válik, hogy egy adott ingatlan eladása után az eladó bejelentette-e a tranzakciót és befizette-e az utána esedékes adót.

***

A múlt évben Romániában a magánszemélyek ingatlankereskedelme nyomán 437,3 millió lejnyi adót fizettek be az országban, idén pedig csak az első negyedévben már 186,9 millió lej volt ugyanebből a jövedelemforrásból az állam bevétele. Ez a háromhavi adat egész évre kivetítve mintegy 70%-os növekedést jelenthet, ami elárulja, hogy az ingatlanpiac rohamos növekedésnek indult az idén, ami a pénzügyiek figyelmét sem kerülte el.

***

A román kormány egyelőre felfüggesztette a tárgyalásokat a cernavodai atomerőmű 3-as és 4-es blokkjának építéséről, mert állítólag nagyobb részesedést akarnak belőle az állam részére. A beruházásra való kiírásban még a Nuclearelectrica Rt.-n keresztül az állami részesedés 20 százalék lett volna, de a pénzügyminisztérium azt akarja, hogy 51 százalékos többsége legyen az államnak, a többletköltséget

---

pedig privatizációs bevételekből teremtenék elő. A gazdasági tárca megerősítette, hogy nem függesztették fel a tárgyalásokat a jelentkező hat beruházóval – a cseh CEZ, a német RWE, a spanyol Iberdrola, az olasz Enel, a belga Electrabel és a romániai ArcelorMittal –, csupán megszakították addig, amíg előterjesztik a megváltozott feltételeket. Az építkezésnek 2009-ben kellene kezdődnie és hat évig tartana, a két új egység kapacitása egyenként 750 MW lesz, az előzetes számítások szerint mai áron 2,2 milliárd euróba kerül, s ebben nincsenek benne a finanszírozási költségek.

***

A székelyudvarhelyi Rotary Klub 10 évvel ezelőtt, egy svájci klub támogatásával jött létre. Induláskor közösségi fontosságú feladatok megvalósítását vállalta fel, amelyeket önerőből vagy társklubok támogatásával lehetett megvalósítani. A tízéves megvalósítások között szerepel a jásfalvi víz- és az otthonigondozás-program, a kiskadácsi fedeles híd felújítása, a tehetséges fiatalok támogatása, a diákcsereprogram és a városi sportcsarnok eredménytáblája.

***

A Kolozs Megyei Statisztikai Hivatal legújabb adatai szerint a 2007-es évhez viszonyítva 2008 első két hónapjában a külföldi turisták száma 32,2 százalékkal növekedett. A legtöbb turista Olaszországból (1385) Magyarországról (1262), Németországból (793), Franciaországból (409), Ausztriából (372), valamint Hollandiából (363) érkezett. A megyei turisztikai egységek kínálata: 2891 szállodai szoba, 6472 ágy volt. Ebben a periódusban 54 630 vendéget szállásoltak el, közülük 7285 külföldi volt. A szállodai egységek bevétele erre a periódusra, az előbbi évhez viszonyítva, 8,7 százalékkal nagyobb volt.

Összeállította: Csomáfáy Ferenc

Hírek

Bővített elnökségi gyűlés

Az RMKT 2008. május 9-én bővített elnökségi gyűlést tartott, az Aurel Suciú utca 12/2. szám alatti székhelyén. A gyűlésen részt vettek az Elnökség tagjai, valamint a helyi szervezeteink képviselői.

A találkozó napirendi pontjai között szerepelt az RMKT 2008-as év második felének költségvetési tervezete, valamint a finanszírozási lehetőségek felmérése. A legfontosabb napirend a 2008-as Közgazdász Vándorgyűlés megszervezésének kérdése volt. Az elnökségi határozat szerint az RMKT ez évi vándorgyűlése szeptember végén lesz. A vándorgyűléssel kapcsolatos részletekre a következő számunkban vizs-
szatérünk.

Felvételi helyek

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karának magyar tagozatán, Kolozsváron, a 2008/2009-es tanévben 108 államilag támogatott hely lesz. További információkat a 00-40-264-418652, 00-40-264-418653, 00-40-264-418654, 00-40-264-418655 telefonszámon az 5888-as melléken, valamint a petra.petru@econ.ubbcluj.ro vagy reka.horvath@econ.ubbcluj.ro e-mail címeken lehet kérni.

Vendégtanárok

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karán márciusban a következő vendégtanárok tartottak előadást: dr. Bokros Lajos (CEU, nemzetközi pénzügyek), dr. Borgulya István (Pécsi Tudományegyetem, mesterséges intelligenciák), dr. Kuti Mónika (Pécsi Tudományegyetem, vállalati pénzügyek), dr. Péter Zsolt (Miskolci Egyetem területfejlesztési stratégiák és helyek marketingje), dr. Korompai Attila (Budapesti Corvinus Egyetem, környezet-gazdaságtan és természeti erőforrások gazdaságtana).

Rezumatul revistei

Privire de ansamblu asupra condițiilor de aderare la Uniunea Economică și Monetară a Uniunii Europene

LEVENTE SZÉKELY – SZILVESZTER FEKETE

Fără echivoc, una dintre cele mai însemnate realizări ale Uniunii Europene a fost crearea Uniunii Economice și Monetare. Acum mai bine de o sută de ani, când celebrul columnist al ziarului *The Economist*, William Bagehot scria că într-o zi toți europenii se vor bucura de o monedă unică, ideea sa a fost considerată una în mod exagerat optimistă. Astăzi însă, când Euro a devenit un instrument de plată acceptat și în țările în care nu este monedă oficială, multe țări s-au avântat cu nerăbdare în procesul adoptării ei, în vederea realizării beneficiilor posibile. În acest context, prezenta lucrare încearcă să cuprindă condițiile adoptării monedei unice, precum și utilitatea acestor condiții impuse.

***

Deciziile managementului producției legate de produs și proces de producție și examinarea efectelor acestora asupra situației financiare

LEVENTE SZÁSZ

Examinând domeniile de cercetare a managementului producției, analiza sistemelor de producție a întreprinderilor și în cadrul acestora, examinarea deciziilor legate de produs și procesul de producție, au un rol fundamental. În procesul decizional nu este suficient urmărirea formării unui sistem eficient de producție, este deasemenea important considerarea efectului așteptat asupra situației financiare a întreprinderii.

Pornind de la factorii care influențează procesul de proiectare și dezvoltare a unui produs, în primul rând, determinăm și delimităm patru categorii de produse. Următorul pas este definirea și clasificarea proceselor de producție cu caracteristici distincte, în concordanță cu tipurile de produse definite anterior, după care introducem analiza paralelă a acestor două arii decizionale prin matricea de produs-proces.

Luând în considerare caracteristicile diferitelor poziții din matricea de produs-proces, determinăm efectele acestora asupra situației financiare a întreprinderii și ca o însumare a acestora, efectele financiare a mutării pozițiilor în direcții diferite în cadrul matricei.

***

Siguranța alimentelor – competitivitate sau frână

ZSUZSA PÁL – DORU SĂPLĂCAN

Conceptul de siguranța a alimentelor a căpătat în zilele noastre o importanță deosebită atât datorită incidenței acestuia în domeniul protecției consumatorilor, cât și în domeniul creșterii competitivității pe piața internă a Uniunii Europene. Începând cu anii 1990 pe plan european se pune tot mai mare accent pe respectarea și implementarea de către statele membre a unor principii și standarde unanim recunoscute care să ducă la o mai bună armonizare a relației dintre producția și comerțul cu produse alimentare și comportamentul economic al consumatorului. Normele comunitare trebuie să fie respectate și de statele terțe care doresc să exporte produsele lor de natură alimentară pe teritoriul comunitar. România a început armonizarea cu politicile comunitare în acest domeniu anterior aderării la Uniunea Europeană, prin adoptarea legii nr. 150/2004 privind siguranța alimentelor și continuând cu un set întreg de acte normative în această direcție, acte normative ce au urmărit implementarea legislației comunitare în domeniu.

***

Evoluția relațiilor IMM-bănci după schimbarea regimului politic maghiar până în prezent

ANDREA GÁL N.

În Ungaria, în ultimele două decenii au avut loc schimbări importante în relația dintre IMM-uri și sectorul bancar. Una dintre cele mai importante schimbări a fost deschiderea de care au dat dovadă instituțiile de creditare față de IMM-uri. Acest proces a început la sfârșitul anilor 90' și se află și astăzi în derulare. Acest fenomen s-a prezentat prin reducerea condițiilor și standardelor de acordare a creditelor și prin creșterea numărului de produse de creditare special destinate IMM-urilor. Drept consecință, numărul creditelor acordate acestui sector a crescut semnificativ, ceea ce indică o îmbunătățire a posibilităților de finanțare a IMM-urilor din surse externe. Cu toate acestea, majoritatea întreprinzătorilor nu apelează la credite iar fondul de credit pentru IMM este prea scăzut în raport cu produsul intern brut. Studiul prezintă acei factori care au influențat dezvoltarea relației dintre bănci și IMM-uri și care ar putea servi drept explicație pentru nașterea fenomenelor menționate. Consecințele acestui fenomen pot fi urmărite și cu date statistice referitoare la IMM-uri, datele de bază fiind furnizate de către Banca Națională a Ungariei și de către Autoritatea Ungară de Control a Instituțiilor Financiare.

***

Povestea moștenirii Fenichel (1868-1893)

BOTOND BAKÓ

Primul explorator maghiar în Noua Guineea, Fenichel Sámuel din Aiud (1868-1893) a trăit doar 25 de ani. Munca sa de cercetare, ca colector și scrierile s-au dovedit trainice în domeniul științelor naturii și etnografiei. Autorul urmărește viața scurtă și plină cu aventuri. Pornește pe jos spre București la vârsta de 20 de ani pentru a vedea lumea. Profesorul de arheologie Grigore Tocilescu apreciaza mult activitatea sa. În Delta Dunării face cunoștință cu ornitologul din München, A. Grubauer, care oferă pentru el o călătorie ca preparator și organizator în Noua Guinee. Acceptă oferta, fiindcă consideră că este șansa unică a vieții sale. După ce șeful expediției se îmbolnăvește și părăsește rapid insula, Fenichel rămâne cu bani puțini dar cu un curaj mare pe insula papuașilor. Continuă cercetările cu ajutorul financiar al Muzeului Național din Budapesta. Moare de malarie în data de 12 martie 1893. Prezenta lucrare se ocupă în primul rând cu scrierile rămase ca moștenire care au ajuns la Aiud, dar au fost împrumutate la Cluj, ajung la Debrețin și la Budapesta și se întorc la Cluj. Prof. Dr. Sámuel Izsák predă Bibliotecii Colegiului Bethlen Gábor în data de 12 iulie 2006 213 de scrisori, articole și alte documente. Depuse în două dosare și ordonate, aceste scrieri așteaptă cercetătorii și cei care se interesează de munca și activitatea lui Fenichel.

Abstracts

Overview of the adhesion criteria of the Economic and Monetary Union of the European Union

Levente Székely – Szilveszter Fekete

Without question, one of the major accomplishments of the European Union was the creation of the Economic and Monetary Union. When Willam Bagehot, the well-known editor of *The Economist*, wrote “Before long, all Europe, save England, will have one money.” his idea was by any measure disputed if not ridiculous, as some called it. Today, however, the Union’s common money – the Euro, is widely accepted even in countries where it is not the official currency and there are many willing to replace their current ones with it, in order to benefit from the advantages it can bring. In this context, this paper focuses on the conditions which have to be met by countries wishing to adopt the common currency and on the necessity and usefulness of such conditions.

***

Operations management decisions regarding the product and the production process and their effect on the company’s financial situation

LEVENTE SZÁSZ

Examining the different research areas of operations management, the analysis of the production function in an organization, and within this, the examination of decisions regarding the product and the production process plays a fundamental role. During the operation management’s decision-making process it is not sufficient to consider the effectiveness of the projected production system only, it is also important to analyze the decisions expected effect on the financial situation of the corporation.

Taking into consideration the decision inputs for product design and product development, at first we determine and delimitate the possible product type categories with different characteristics. As a second step we classify different process types in concordance with the product types defined above. After that we introduce a joint analysis of the two decision areas, using the product-process matrix.

Examining the typical features of different positions in the product-process matrix, we determine their effects on the financial situation of corporations and as an aggregation we reveal the financial effect of movements in different directions inside the matrix.

***

Food safety – competitiveness or limitation?

ZSUZSA PÁL – DORU SÄPLÄCAN

Nowadays the concept of food safety has an important role because of consumers' protection and also in order to increase competitiveness on the European agro-food market. From the 1990s has been introduced a more comprehensive approach of food safety and has been required to implement and respect these regulaments by the member states and third party countries exporting food products to the EU. People have a right of safe products and a healthy life, and they need to know what they are eating. These standards make possible the producing practices to meet costumers' needs. In Romania the law harmonization in this field has been started by the law no. 150/2004 about the food safety umbrella principles, and has been followed by a series of specific norms and standards of this field.

***

The Evolution of SME-bank Relations Since the Change of the Hungarian Political Regime up to the Present

Andrea Gál N.

In Hungary, during the approximately past two decades, there have been important changes in the relationship between SME-s and the banking sector, among which, one of the most significant is the intention of credit institutions to make approaches to SME-s. This procedure, starting from the really end of the nineties, has been going on by this time, first of all, with providing easier credit conditions and standards as well as increasing the number of credit products offered for small businesses. As a result of this, the proportion of SME credit is higher in the credit portfolio of banks, and the supply of external financing resources, have also shown an improving tendency. However, most of the businesses still manage without any bank credit and the proportion of business loan portfolio is quite low compared to the proportion of GDP. This study presents the facts influencing the relationship between banks and SME-s, in this way, explaining all the above mentioned procedures. The effects of these procedures are numerically represented in statistics about the credit market of SME-s. The long term time series of the Hungarian National Bank and the Hungarian Financial Supervisory Authority provided the basic data resource for this analyses and tendency demonstration.

***

The story of Fenichel's legacy (1868-1893)

BOTOND BAKÓ

The first Hungarian explorer in New Guinea was born in Aiud, Romania (1868-1893) and lived only 25 years. He left behind a valuable legacy, his work and writings as a scientist and collector, extremely significant in the field of Natural Sciences and Ethnography. The author presents his short and adventurous life. He heads to Bucharest by foot at the age of 20, where his activities are highly appreciated by Grigore Tocilescu, an Archeology professor. At the Delta of Danube he meets with A. Grubauer, an Ornithology professor from München, who offers him a trip as an organizer in New Guinea. He accepts the offer because he considers that this is the chance of his life. The chief of the expedition gets sick and leaves the island. Fenichel is left behind on the island with little money and great courage. He continues the research with the financial aid of the National Museum of Budapest. He dies of malaria on March, 12th 1893. This study primarily deals with the writings that were left as a legacy and that reached Aiud but were borrowed to Cluj, and then they reach Debrețin and Budapest and then return to Cluj again. Professor PhD Sámuel Izsák on July, 12th 2006 passes to the Library of Bethlen Gábor College 213 letters, articles and other documents. These are organized in two folders and are exposed to those interested in the work and activities of Fenichel.
